magazin istoric

ANUL XII Nr. 5 (134) MAI 1978

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul XII - Nr. 5 (134)
mai 1978

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

① Muntele Athos: stemele Moldovei şi Ţării Româneşti pe o uşă din lemn sculptat de la Mănăstirea Xeropotam, ctitorie a lui Duca vodă. Imaginea acestui monument, apare pentru prima oară în culori **(Făurirea statului naţional unitar — idealul multisecular al poporului român,** p. 18)

② Regina Elisabeta I a Angliei şi fragment din raportul primit în 1583 de lordul cancelar, pe marginea relaţiilor cu Petru Şchiopul **(Negustători din Englitera în Moldova veacului XVI,** p. 23)

③ Moment revoluţionar. Pictură de Mihai Rusu **(Răspunsuri la marile întrebări paşoptiste,** p. 6)

④ Una dintre primele nave cu zbaturi, sub pavilion englez, poposeşte în portul Canton. Pictură chineză de la jumătatea sec. XIX **(Copilăria şi adolescenţa navigaţiei,** p. 50)

sumar

Împăratul Iosif II şi românii transilvăneni: VALERIU BUDURU 2
Răspunsuri la marile întrebări paşoptiste: ION BULEI 6
Viaţa cotidiană a bucureştenilor în 1848 (I): DUMITRU HÎNCU 10
1 Mai 1895 la Galaţi: I. LĂCUSTĂ 15
Doi slujitori — un singur cult: adevărul 16
Făurirea statului naţional unitar (II): GHEORGHE ZAHARIA 18
Negustători din Englitera în Moldova veacului XVI: PAUL CERNOVODEANU 23
Anglia — şase ani de război (II) 26
Dacia în conştiinţa lumii: AUGUSTIN DEAC 30
Naţiunea îşi alege domnul: N. COPOIU 33
Părintele gazetăriei franceze: CONSTANTIN ANTIP 37
Înfruntări în lumea germană (sec. XVIII): K.D. ERDMANN 40
Dumas despre români: MIHAI RĂDULESCU 45
«Jurnal politic»: MARTHA BIBESCU 46
Copilăria şi adolescenţa navigaţiei: RENÉ MAINE 50
Aprilie 1939. Mussolini ocupă Albania: KRISTO FRASHËRI 53
Cititorii scriu istorie 57

• **Cărţi sosite la redacţie... 22** • **Poşta** Magazin istoric... **62**

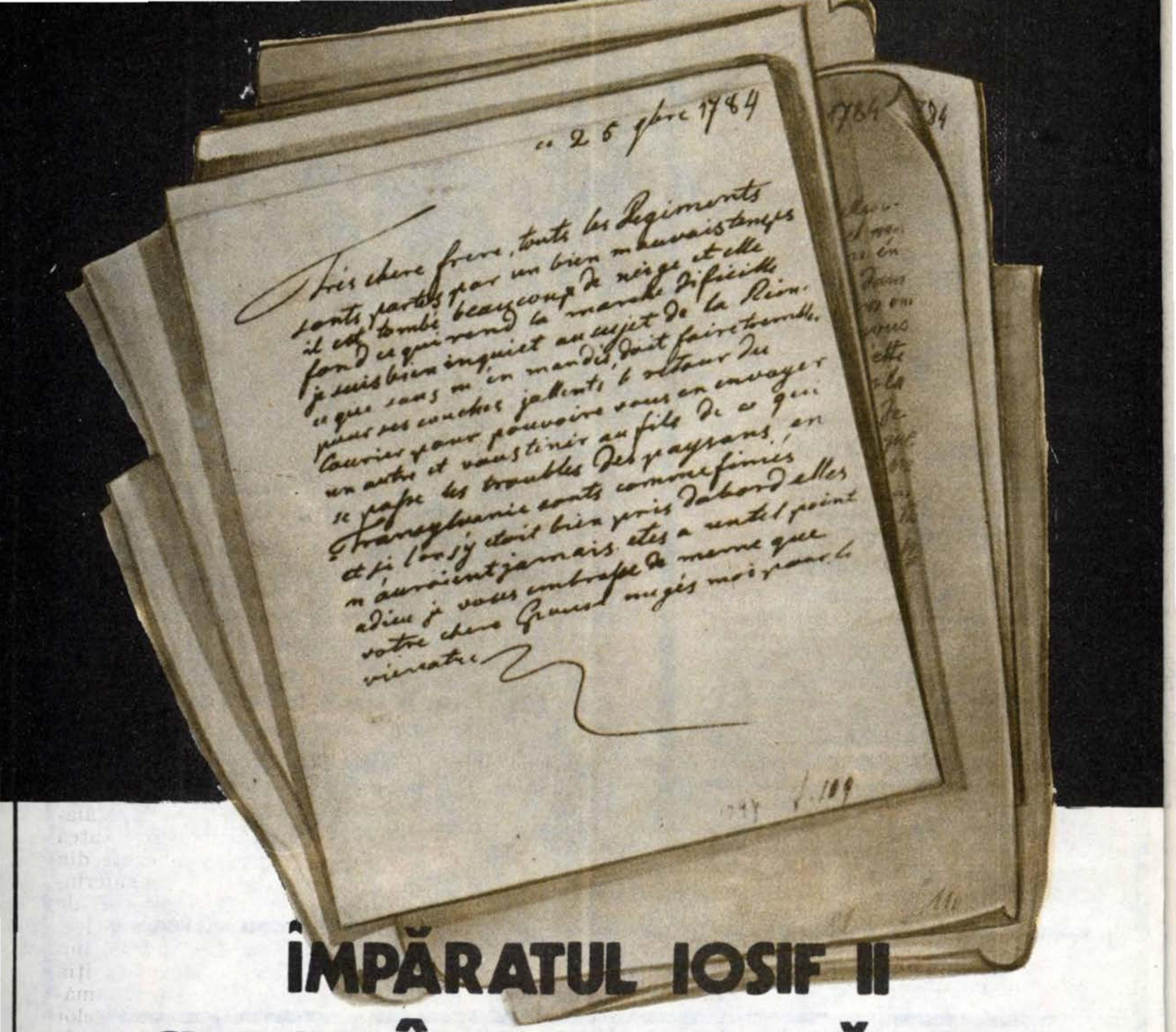

ÎMPĂRATUL IOSIF II ȘI ROMÂNII TRANSILVĂNENI

VALERIU BUDURU

În primăvara anului 1773, un strălucitor alai imperial străbătea orașele și satele Transilvaniei. Iosif II, împărat german și coregent al statelor habsburgice, fiul lui Francisc I și al Mariei Tereza, însoțit de înalți demnitari ai Curții, efectua prima sa călătorie în această provincie românească, aflată în acea vreme sub stăpînirea coroanei habsburgice. În calea monarhului ieșeau, pentru a-i înfățișa necazurile lor, țărani apăsați de greul jug al iobăgiei și tratați de stăpînii lor cu o neobișnuită brutalitate, chiar pentru acele vremuri, lucrători de la exploatările miniere, istoviți de trudă și aduși la sapă de lemn de povara dărilor, mame, neveste și copii ai celor spînzurați sau zdrobiți cu roata pentru că îndrăzniseră să-și revendice drepturile lor elementare.

Cu cîteva zile mai înainte de această călătorie, împărăteasa Maria Tereza, mama și „coregenta" lui Iosif, trimisese guvernului transilvănean, printr-un curier special, porunca de a se îngriji ca pînă la sosirea monarhului „să se curețe drumurile publice de leșurile oamenilor executați cu ștreangul, cu roata și cu țeapa, care, după uzul de pînă acum, stau expuse pe lîngă drumurile publice spre oroarea și aversiunea călătorilor".

Dintre locuitorii Transilvaniei, cei mai năpăstuiți erau românii, deși — cum rezultă și din numeroase documente destinate Curții imperiale — ei formau majoritatea covîrșitoare a populației țării. Deosebit de concludente sînt, de exemplu, în această privință, datele demografice transmise Vienei, în anii 1772-1773, de generalul Preiss, comandantul armatei imperiale din Transilvania. Într-o perioadă în care, din cauza asupririi naționale și sociale, mulți români transilvăneni trecuseră peste munți și se stabiliseră în celelalte două țări românești, generalul Preiss consemna că populația

Transilvaniei (fără Banat, Crişana şi Maramureş) era alcătuită din 63,54% români, 24,19% maghiari şi secui împreună şi 12,21% saşi. Peste 14 ani de la moartea lui Iosif II, statisticianul austriac J.A. Demian, într-o lucrare apărută la Viena, în urma unor amănunţite cercetări statistice, făcute în anii anteriori, sublinia: „Între naţiunile mai vechi, românii ocupă, netăgăduit, în privinţa numărului, locul cel dintîi. Numărul lor se poate aprecia pe drept la 4/7 din întreaga populaţie [...]. Ei sînt răspîndiţi în întreaga ţară, pe de o parte în grupuri locuind în întregime satele, sau jumătate din populaţia acestora, pe de altă parte la marginea aşezărilor ungureşti, secuieşti şi săseşti. După români, în ce priveşte numărul populaţiei, urmează secuii, apoi saşii — care numărau în 1790, pe o suprafaţă de 130 mile pătrate în teritoriul locuit de ei, 76 548 familii — şi, în sfîrşit, maghiarii. Ceilalţi formează împreună doar slabe grupuri de populaţii".

Cu românii — pe românește

Călătoria lui Iosif a fost lungă şi cu dese popasuri. În *Revoluţiunea lui Horia* (Bucureşti, 1884), Nicolae Densuşianu scrie că împăratul a vizitat aproape toate oraşele Transilvaniei — Haţeg, Hunedoara, Deva, Orăştie, Alba-Iulia — a făcut o excursiune călare în Munţii Abrudului, a trecut în revistă pe grănicerii români la Haţeg, la Hunedoara şi la Orlat, şi-a continuat drumul pe la Sibiu, de unde a ajuns la Sighişoara şi Mediaş, a vizitat Făgăraşul, Braşovul, regiunile secuieşti, apoi Bistriţa, Rodna, Gherla, Clujul, Turda, Aiudul, s-a înapoiat la Sibiu şi de aici a trecut peste Năsăud în Maramureş.

Despre această primă călătorie a împăratului habsburg în Transilvania, amănunte semnificative figurează în autobiografia lui Mihail Conrad de Heydendorf, fost notar al Mediaşului, care l-a însoţit pe monarh în drumurile sale, servindu-i ca tălmaci. Nu întotdeauna însă căci Iosif a căutat să se înţeleagă cu cei ieşiţi în întîmpinare în limba lor. Iată, în redactarea lui Densuşianu, cîteva din amănuntele date de Heydendorf: „Împăratul se oprea la fiecare, le zicea să se ridice, către saşi în limba germană, iar către români în limba română: «scoala! scoala!», lua cu mîinile sale petiţiunile de la dînşii, îi întreba despre conţinutul plîngerilor, şi, după ce-i asculta, zicea către fiecare că le va cerceta plîngerile, către saşi în limba germană, iar către români în limba română, «Oi căuta»".

În autobiografia sa, fostul notar ţine să sublinieze, ca pe un fapt cu totul neobişnuit, folosirea limbii române de către suveran. Românii din comuna Aţel, de pildă, „prezentară şi dînşii împăratului o petiţiune şi se plînseră totodată şi verbal că dînşii sînt siliţi să plătească contribuţiunile, să suporte sarcinile ţării, ale districtului şi oraşului [...], dar cu toate acestea nu au nici pămînturi de arătură, nici fîneţe, nici vii [...]. Împăratul îi întrebă apoi într-o limbă românească, aşa cum o ştia, dacă fac servicii feudale la vreun domn pămîntesc". Un ţăran, Mişu Chinţu, din comuna Brateiu a înmînat monarhului o petiţie, prin care îl ruga ca să-i elibereze feciorul ce-i fusese luat cu forţa la armată. Suveranul l-a întrebat pe ţăran, adresîndu-i-se în limba română, despre conţinutul petiţiunii sale şi acesta i-a repetat cererea sa, motivînd că este bătrîn şi nu mai poate lucra. „«La ce regiment fecioru», îl întrebă din nou împăratul în limba românească, apoi îi dete bătrînului cîţiva galbeni şi-i zise tot în limba română «Oi căuta». Cu această ocaziune, împăratul întrebă pe Heydendorf dacă dînsul ştie bine românește. Heydendorf răspunse că limba aceasta o ştiu toţi saşii din ţinutul Mediaşului întocmai ca limba lor maternă [...] «fiindcă avem în toată ziua de a face cu românii»".

Fostul notar al Mediaşului relatează că, în discuţia avută cu împăratul, acesta l-a întrebat şi dacă dintre români „nu se face nici unul protestant". „Nu cunosc nici un exemplu, Maiestate, a răspuns Heydendorf. Ei nu ştiu alta decît vechile lor obiceiuri, pe care le sug deodată cu laptele mamei şi de la ele nu se abat"[1].

Neştearsa amintire a Daciei

Adept al absolutismului luminat, Iosif II a căutat să introducă în întinsul său imperiu unele măsuri menite să înnoiască anumite structuri învechite ale statului feudal. Călătoria în Transilvania i-a oferit posibilitatea să cunoască direct şi stările de lucruri din această ţară şi, totodată, să cerceteze suferinţele populaţiei muncitoare şi îndeosebi ale românilor, supuşi unei duble oprimări — naţională şi socială. În cursul călătoriei, împăratului i-au fost transmise 19 000 petiţii. Iosif a expus concluziile acestei vizite în amănunţite documente, întocmite pe baza celor 19 000 jalbe şi comunicate Consiliului de stat. „*Ţara* [Transilvania] — a scris el — *este, fără îndoială, frumoasă şi bună, numai că îi trebuie ajutor; paliativele şi cîrpăcelile nu mai sînt deloc îndestulătoare, dată fiind amploarea luată deja de corupţia spirituală. Pretutindeni domnesc neîncrederea, bănuiala, spiritul de intrigă; nobilimea ungurească nu se sinchiseşte de nimic altceva, pe lumea asta, decît de problemele referitoare la propriile-i venituri şi la primejdia de a i se ştirbi din nou privilegiile. Puţin îi pasă ei de echitate sau inechitate, merge atît de departe cu pretenţiile pe cît îşi poate permite şi despoaie pe cei aserviţi, vrînd să dispună de aceştia după bunul său plac* [...] *Iobagul este un rob al stăpînului său; el nu are nici o resursă, ci trebuie să slujească aşa cum i se porunceşte, mult sau puţin, unde şi cum vrea stăpînul lui*".

După ce sublinia că „*mai mult ca oricare alta, această ţară are nevoie de o reglementare*"

---

[1] O relatare a călătoriei lui Iosif II în Transilvania, alcătuită tot pe baza autobiografiei lui Mihail Conrad de Heydendorf, găsim şi în lucrarea lui Teodor V. Păcăţian, *Cartea de aur*, vol. I, ediţia a doua, Sibiu, 1904.

a raporturilor dintre latifundiari și iobagii lor, Iosif scria: *„Acești bieți supuși români, care, fără doar și poate,* **sînt cei mai vechi și mai numeroși locuitori ai Transilvaniei** [subl. *V.B.], sînt asupriți* [...], *fiind copleșiți de nedreptăți, așa încît, într-adevăr, destinul lor, dacă e bine cercetat, apare ca vrednic de toată compasiunea și este de mirare că atît de mulți dintre oamenii aceștia mai sălășluiesc încă acolo și că nu au fugit cu toții* [...] *Nu mă mir atunci cînd pămîntul vreunuia dintre ei este lucrat prost, căci cum ar putea să fie altfel, cînd el nu este sigur pe avutul lui de la o zi la alta și cînd, zi de zi, ceas de ceas, riscă să fie silit să muncească pentru stăpînul său. În astfel de împrejurări, el se grăbește să facă doar ce apucă pe ogorul lui. Națiunea este dealtfel înțeleaptă..."*[1].

Cu alt prilej, referindu-se de astă dată la românii din Banat, Iosif II spunea: *„Cu valahii aici, încă foarte sclăvește se tratează, ei nici nu se socot moșneni* [proprietari] *ai pămînturilor lor. A fost mare greșeală că, pentru alți colonișți, li s-au luat cele mai bune holde și pe dînșii i-au mînat în alte locuri, cu toate că ei sînt cei mai vechi locuitori ai provinciei"*[2].

Informarea lui Iosif II asupra realităților din provinciile românești a avut un caracter nu ocazional, ci permanent. El a făcut încă o vizită în Transilvania în 1783, cu un an și jumătate înainte de marea răscoală a țăranilor — la care au participat, în zonele cu populație mixtă, alături de iobagii români și cei unguri — și a dispus de nenumărate documente cu informații amănunțite despre stările de lucruri din această țară, furnizate de autoritățile imperiale și de reprezentanții românilor, care nu o dată s-au adresat Curții de la Viena. Horea, conducătorul marii răscoale de la 1784, a fost la Viena de patru ori pentru a înfățișa monarhului situația deosebit de grea a țăranilor iobagi.

În cinstea călătoriei făcute de Iosif în 1773 în Transilvania, au fost bătute două medalii, în inscripția uneia din ele figurînd noțiunea *Dacia*, evocare prin care Curtea imperială recunoștea o străveche și veșnic vie realitate din istoria românilor.

[1] Vezi textul german în I. Lupaș: *Împăratul Iosif II și răscoala țăranilor din Transilvania*, București, 1935. Cuvintele explicative introduse de noi și întreruperile sînt marcate prin paranteze drepte.

[2] Citat după C. Diaconovici, *Enciclopedia română*, vol. I.

Oribila și absurda răfuială a nobilimii

În Transilvania, traducerea în viață a măsurilor luate de Curtea de la Viena, pentru a aduce unele îmbunătățiri în starea populației muncitoare, s-a lovit de o îndîrjită opoziție din partea grofilor, care, ocolind ordonanțele imperiale, au intensificat exploatarea și asuprirea maselor țărănești.

Iosif II nu a ignorat această încăpățînată opoziție a nobilimii. La 31 octombrie 1784, într-o scrisoare adresată fratelui și succesorului său la tron, arhiducele Leopold, care locuia pe atunci la Florența, ca mare duce al Toscanei, împăratul sublinia: *„Cu domniile lor ungurii [Contre messieurs les Hongrois] am multă de furcă; ei se ridică împotriva înrolării* [românilor în regimentele grănicerești] *cu nesăbuință și impertinență: S-ar putea să fiu nevoit a aplica o pedeapsă exemplară, care să pună capăt aroganței lor ..."*[3].

Monarhul se referea la împotrivirea feudalilor față de încorporarea țăranilor români în regimentele grănicerești, înființate încă de Maria Tereza și pe care Iosif voia să le întărească. Sperînd că așa vor scăpa de iobăgie, țăranii aglomerau centrele de recrutare, abandonînd moșiile grofilor. Măsurile luate de autorități, la cererea nobilimii, au grăbit declanșarea marii ridicări la luptă a țăranilor, sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, „cea mai mare și cea mai crîncenă" răscoală ce a zguduit Imperiul habsburgic, după cum sublinia istoricul american Paul A. Shapiro[4]. Umăr la umăr, iobagii români și iobagii unguri s-au ridicat „împotriva feudalismului în general", care, la acea vreme, cum subliniază istoricul maghiar I. Tóth Zoltán, în Transilvania „era întruchipat în clasa proprietarilor funciari maghiari".

În timpul și pe tema răscoalei lui Horea, Cloșca și Crișan, între Viena și Florența s-a purtat o vie corespondență. Iosif II a trimis fratelui său, Leopold, zece scrisori și a primit de la acesta patru. Li s-au adăugat, cum remarca Octavian Beu, alte 86 scrisori ofi-

[3] Traducerea extraselor din corespondența lui Iosif cu Leopold este făcută după textele în limba franceză, publicate de Octavian Beu, în lucrarea *L'Empereur Joseph II et la révolte de Horea*, Sibiu, 1944.

[4] *Magazin istoric*, nr. 4/1976. În legătură cu răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan, vezi și *Magazin istoric*, nr. 7-8/1968, 11/1970 și 5/1974.

Ipostaze ale unui Habsburg, doritor să amelioreze vechile rînduieli: Iosif II la coarnele plugului

ciale, trimise de împărat diferiţilor demnitari civili şi militari ai imperiului.

Arhiducele s-a arătat foarte interesat de răscoala lui Horea, Cloşca şi Crişan şi a cerut cu insistenţă cît mai multe detalii despre desfăşurarea evenimentelor. „*Problema românilor* [...] *este foarte supărătoare* — scria el fratelui său, la 26 noiembrie 1784. *M-aş încumeta să te rog, întîmplarea fiind atît de neobişnuită, de a binevoi să-mi faci cunoscut deznodămîntul, atunci cînd va avea loc, şi să-mi dai amănuntele despre începutul acestor evenimente* [...]. *Te rog să nu atribui aceste întrebări unei indiscreţii din partea mea, ci doar dorinţei de a fi informat despre un lucru atît de neobişnuit şi de important prin consecinţele sale*".

Iosif a satisfăcut dorinţa lui Leopold. În opoziţie cu informaţiile destinate publicităţii, prin care cercurile imperiale căutau să minimalizeze răscoala, scrisorile lui Iosif, ca şi ale fratelui său, dezvăluie profunda îngrijorare cu care înaltele autorităţi urmăreau evenimentele din Transilvania. Cum era de aşteptat, răscoala nu putea stîrni decît nelinişte şi temeri în cabinetele palatului imperial şi, aşa cum se ştie, monarhul a ordonat reprimarea brutală a răscoalei şi executarea sălbatică a conducătorilor ei.

Este interesant de semnalat, totuşi, că, în epistolele trimise lui Leopold, Iosif nu a trecut cu vederea cauzele profunde şi de lungă durată ale răscoalei: înfierînd abuzurile şi silniciile feudalilor, el nu a omis nici păcatele funcţionarilor care administrau proprietăţile Coroanei din Transilvania. În acelaşi timp, din corespondenţa lui Iosif cu Leopold se desprinde şi un alt aspect demn de remarcat. În 1437, în timpul răscoalei de la Bobîlna, nobilii maghiari, împreună cu păturile conducătoare săseşti şi secuieşti, au încheiat o înţelegere cunoscută sub numele de *Unio trium nationum*. Deşi alcătuiau marea majoritate a populaţiei, românii au fost trataţi ca o „plebe contribuientă", doar tolerată, pînă în 1848. Cu atît mai semnificativ este faptul că, în 1784, Iosif II vorbea în scrisorile sale despre *naţiunea română*, relevînd astfel o incontestabilă realitate istorică.

Iată, de exemplu, ce scria împăratul, ca răspuns la solicitarea lui Leopold[1]:

„*Viena, astăzi 3 decembrie 1784*

Dragul meu frate,

Cît priveşte cele petrecute în Transilvania, despre care nu ţi-am vorbit decît foarte în treacăt în scrisorile mele, alătur aici cele două rapoarte principale ale comandamentului general, din care îţi vei face o părere cam cum a fost. Silniciile de tot soiul săvîrşite de către stăpînii de moşii de o bună bucată de vreme au slujit ca temei unei jeluiri obşteşti a **întregii naţii** [în sensul de populaţie transilvăneană] **şi mai ales a românilor** [subl. *V.B.*]. *Nu a fost chip să se aducă vreodată vreo îndreptare, nici măcar să se statornicească acolo o reglementare urbarială*[2]. *Răposata Majestatea Sa Maria Tereza a făcut tot ce i-a stat în putinţă, dar zadarnic. În cele din urmă, am izbutit să se întocmească o ciornă de către guvern şi Cancelarie, dar nu s-a trimis încă nimic* [în Transilvania]. *Slujbaşii domeniului de la Zlatna, aflaţi sub oblăduirea Despărţămîntului minelor, se făcuseră vinovaţi de tot felul de pungăşii. În ciuda jalbelor mereu repetate şi a comisiilor de cercetare trimise acolo, nu li s-a putut pune capăt. Pînă la urmă, aflîndu-mă eu însumi prin locurile acelea anul trecut, m-am zbătut într-atît, încît s-a trimis o nouă comisie, care trebuia să-şi adreseze rapoartele direct la Viena. Unul a fost primit încă din luna lui martie; dar Despărţămîntul minelor l-a lăsat să zacă pînă în luna lui noiembrie. Supuşii* [românii iobagi], *trimiţînd pe deasupra împuterniciţi ai lor, au căpătat de la Cancelaria Ungariei asigurarea în scris că puteau să se înapoieze acasă şi să aştepte, în tihnă, hotărîrea ce se va lua, fără să aibă a se teme de nimic; dar abia ajunşi la Zlatna, acei împuterniciţi au fost de îndată întemniţaţi şi schingiuiţi. Atuncea, scăpînd unul dintre ei, pe nume Horea, a adunat ţăranii şi i-a asmuţit împotriva stăpînilor şi a slujbaşilor, zicînd că* [aceştia] *se purtau astfel cu ei* [românii] *nesocotind poruncile împăratului ...*".

În continuare, Iosif II lua o netă atitudine de condamnare a modului cum grofii organizaseră represiunea: „*Printre altele, guvernului* [Transilvaniei] *i-a trecut prin minte nefericitul gînd ca nobilimea să se adune, împreună cu slujitorii ei maghiari, într-o răzmeriţă împotriva supuşilor lor români. Îţi închipui lesne ce nelegiuiri au săvîrşit. Astfel, într-o zi, au prins 31 de ţărani, cărora grofii au poruncit să li se taie capul fără nici o formă de judecată*".

Despre aceste nelegiuiri, arhiducele scria, la rîndul său, monarhului, într-o scrisoare trimisă la 10 decembrie: „*Mărturisesc că sînt scandalizat de purtarea de neconceput şi de neiertat a guvernului şi a armatei într-o chestiune de asemenea importanţă, care trebuia să fie domolită pe loc, rezolvînd plîngerile acestor oameni şi făcînd să reintre în ordine pe cei ce s-au depărtat de ea; în special ideea de a organiza o insurecţie a nobililor împotriva ţăranilor este oribilă şi absurdă, dat fiind că nu numai că nu remediază inconvenientele, ci face să se nască şi mai multe şi pe deasupra mai aţîţă şi însufleţeşte ura şi învrăjbirea între stăpîni şi supuşi*".

Emanînd de la cele mai înalte autorităţi imperiale, rapoartele lui Iosif II, ca şi corespondenţa dintre suveran şi succesorul său la tron reprezintă, prin volumul, dar mai ales prin conţinutul lor, surse de documentare istorică de mare interes, cu multiple semnificaţii pentru înţelegerea luptei românilor transilvăneni în apărarea drepturilor lor. Venind în contact cu o serie de realităţi ale Transilvaniei de atunci şi ale istoriei românilor, Iosif şi Leopold n-au putut să nu le remarce, lăsînd astfel mărturii de o deosebită valoare.

[1] În versiunea românească a textelor lui Iosif II, pentru a preciza şi sublinia punctul de vedere al monarhului, am respectat cu cît mai multă fidelitate formulările sale, inclusiv pe cele care suferă de anumite stîngăcii.

[2] Urbariu: în evul mediu, în Transilvania, registrul oficial în care erau trecute proprietăţile funciare.

RĂSPUNSURI LA MARILE ÎNTREBĂRI PAȘOPTISTE

Proiectul de constituție pentru Moldova, **prezent în acest număr, a fost redactat de Mihail Kogălniceanu în aceeași perioadă în care a elaborat și** Dorințele partidei naționale în Moldova[1]. **Deși nu aparține programelor propriu-zise de acțiune revoluționară ale anului 1848, el constituie o dovadă peremptorie a capacității revoluționarilor noștri de a da răspuns marilor probleme — de moment și de perspectivă — ale dezvoltării patriei pe calea progresului. Multe din prevederile** Proiectului de constituție **sînt foarte asemănătoare cu cele din** Proclamația de la Islaz[2], **căci în concepția lui Kogălniceanu, ca și a celorlalți revoluționari, unul din cele mai importante obiective ale luptei poporului român era constituirea statului național, prin unirea Moldovei cu Muntenia.**

Încercînd să schițeze viitoarea formă de stat românesc, marele gînditor nu s-a mulțumit cu elaborarea unui proiect de lege fundamentală, ci a introdus în cuprinsul documentului numeroase prevederi programatice menite a traduce în viață Dorințele partidei naționale. **Pornind de la experiența trecutului nostru istoric, cunoscînd bine realitățile societății românești, în cele 10 capitole ale documentului, Kogălniceanu încerca să dea cele mai potrivite răspunsuri complexelor probleme social-economice și politice cu care se confrunta generația sa.**

Primul capitol, intitulat Despre suveranitate, **consfințea slobozenia și neatîrnarea țării în interior, exercitarea suveranității fiind încredințată „nației", pe care autorul o limita însă la Adunarea Obștească și la domn. În continuare,** Proiectul de constituție **stabilea modul de alegere a membrilor Adunării Obștești, organizarea, funcționarea și atribuțiile acesteia. Puterea Adunării, așa cum o vedea Kogălniceanu, apărea mai întinsă în comparație cu prevederile viitoarei Constituții din 1866. A domnului era însă mult restrînsă; acesta trebuia să fie ales de către Adunarea Obștească pe un termen de cinci ani. Dreptul de a se opune unei legi votate de Adunare era limitat; domnitorul nu putea să ceară decît o nouă deliberare, după care însă legea intra în vigoare chiar dacă el continua să i se opună.**

Elaborarea unei noi legi electorale, în baza căreia toți cetățenii în vîrstă de 21 ani primeau drept de vot, inviolabilitatea membrilor Adunării Obștești, interzicerea alegerii ca membri ai acesteia a miniștrilor și a altor înalți demnitari (șeful Poliției Capitalei, comandantul gărzii naționale, președinții tribunalelor, ai curților de casație, a procurorului general etc.), instituirea controlului asupra finanțelor statului, separarea puterilor în stat sînt tot atîtea prevederi care fac din Proiectul de constituție **un document reprezentativ al gîndirii progresiste românești de la mijlocul sec. XIX.**

Stipulațiile din Proiect **cu privire la Adunarea Obștească și la domn, ca și cele similare, dar cu nuanțe mai radicale, din** Proclamația de la Islaz, **înlăturau practic Regulamentul Organic, care prin clauzele sale adusese serioase știrbiri autonomiei Principatelor. Pentru a se înlătura orice ingerințe în treburile interne ale țării, în ultimul capitol se preciza că dreptul de a modifica Constituția revenea, în exclusivitate, națiunii, drept prevăzut în vechile tratate cu Poarta.**

În domeniul economic se preconiza o serie de măsuri pentru dezvoltarea agriculturii, a industriei, comerțului și transporturilor. Coroborate cu desființarea obligațiilor feudale, împroprietărirea țăranilor, îmbunătățirea administrației, trecerea averilor mănăstirilor închinate în proprietatea statului, introducerea impozitelor progresive, desființarea monopolurilor asupra activităților industriale și comerciale, crearea învățămîntului profesional, dezvoltarea portului Galați și înființarea unei bănci naționale, toate acestea reprezentau puternice atacuri la adresa rînduielilor feudale, creau un cadru favorabil dezvoltării capitaliste a țării.

Sînt demne de relevat acele prevederi ce se refereau la drepturile și îndatoririle cetățenești. Se proclama astfel egalitatea tuturor membrilor societății în fața legilor, desființarea titlurilor și rangurilor nobiliare, alegerea domnului și a oricărui funcționar al aparatului de stat din sînul tuturor claselor sociale, instituirea unei legi privind emanciparea graduală a evreilor stabiliți în țară, învățămînt gratuit și pentru copiii de ambele sexe, inviolabilitatea domiciliului, organizarea și diversificarea aparatului juridic, desființarea cenzurii, prevederi cu pronunțat caracter democratic progresist.

Merită, în sfîrșit, subliniat spiritul patriotic care străbate acest document de la primul

---

[1-2] **Magazin istoric**, nr. 3-4/1978.

și pînă la ultimul punct al său. Într-o epocă de puternică afirmare națională, Kogălniceanu punea un accent deosebit pe respectarea integrității teritoriale a patriei, pe apărarea acesteia prin crearea unei armate permanente și a gărzilor naționale.

Privit în ansamblu, Proiectul de constituție pentru Moldova, al cărui autor, peste un deceniu numai, s-a aflat în rîndul celor care au pus bazele statului modern român, prin instituirea reformelor din timpul lui Cuza, reține atenția tocmai prin realismul și caracterul său aplicativ.

Reproducem textul acestui document după lucrarea Anul 1848 în Principatele române, tomul III, pp. 131-142. În redarea lui s-au păstrat particularitățile stilistice și de limbă, dar s-au adoptat normele ortografiei actuale și s-au efectuat cîteva ușoare modernizări de transcriere a unor grupuri de litere (sce=ște; șci=ști; di=zi; s=z). Explicațiile noastre în text au fost marcate prin paranteze drepte.

Ion BULEI

Proiect de Constituție pentru Moldova

Cap. I

Despre suveranitate

Art. 1. Moldova este un stat constituțional.

Art. 2. Ocîrmuirea sa din lăuntru este slobodă și neatîrnată.

Art. 3. Exerțiția [exercitarea] suveranității de către nație este încredințată prin alegere **Adunării Obștești și domnului.**

Art. 4. Nici una din puterile publice ale statului nu este moștenitoare.

Cap. II

Despre puterea legislativă

Art. 5. Puterea legislativă este încredințată Adunării Obștești.

Art. 6. Toți românii, în vîrstă de 21 ani, avînd întrebuințarea drepturilor [drepturilor] țivile, sînt alegători ai reprezentanților la Obștească Adunare; deocamdată acest drit se exerțează numai: 1) de toți proprietarii ce au **una sută** fălci pămînt, sau o zidire și altă avere nemișcătoare [imobilă] de valoarea **unei mii galbeni,** și ca alegători de toți ocîrmuitorii averilor bisericești, episcopi, egumeni și protopopii ținuturilor; 2) de toți slujbașii statului, afară de simplii scriitori în cele administrative și judecătorești și de toți militarii cu rangul de ofițer, unii și alții atît în funcții active, cît și retrași după șease ani de slujbă; 3) de toți starostii de corporații și de toți neguțătorii patentari de starea 1 ; 4) de capacități, precum profesori și mădulari [membri] ai corpurilor învățate cunoscute de stat, medici, chirurgi, spițeri, advocați, literați și artiști, și 5) în sfîrșit, de toate comunele sătești ale țării, care trimet din sînul lor cîte doi alegători, și anume vornicelul și întîiul paznic. Toate aceste spețialități se vor hotărî prin deosebita lege electorală care, pe cît se va puté, va urma a se întinde asupra tuturor moldovenilor.

Art. 7. Alegerea reprezentanților se va face pe ținuturile sau județele de astăzi, numărul reprezentanților în fiștecare ținut se va hotărî de numărul alegătorilor prin o dreaptă analogie.

Art. 8. Pot fi aleși reprezentanți în toată întinderea țării, fără condiție de folosul locuinței, toți alegătorii ce vor fi împlinit vîrsta de 25 ani și întrebuințînd toate driturile țivile.

Art. 9. Nu pot fi nici alegători nici aleși: 1) acei failiți nereașezați în driturile lor [autorii falimentelor frauduloase], 2) acei osîndiți la pedeapsă defăimătoare sau corecțională pentru fapte numite crime de către lege, sau pentru vini de furtișag, înșelăciune și atac [al] moravurilor.

Art. 10. Numărul reprezentanților pentru Moldova este de optzeci.

Art. 11. Mitropolitul este prezident Obștești Adunări din drit [de drept], asemenea și episcopii eparchioți[membri ai unei eparhii] mădulari ai acesteiași [acesteia].

Art. 12. Adunarea Obștească își va da hotărîrile sale prin majoritatea absolută a glasurilor; spre aceasta se va întrebuința balotație tainică [votare secretă].

Art. 13. Adunarea Obștească cercetează singură titlurile mădularilor săi și hotărăște despre validitatea alegerilor.

Art. 14. Ea este aleasă pe trei ani și se reînnoește în întregime.

Art. 15. Puterea executivă este datoare să o convoace în fiștecare an, sesia [sesiunea] ei trebuie să fie cel puțin de patru luni; ea se adună și peste an la întîmplări mari și extraordinare.

Art. 16. Mădulările Adunării sînt reprezentanții țării, iar nu ai ținutului care-i numește; prin urmare ei nu pot de la ținut primi instrucții [instrucțiuni] poroncitoare.

Art. 17. Reprezentanții Moldovei sînt inviolabili; ei nu pot fi pîrîți, opriți [arestați] sau judecați în orice timp pentru opiniile ce vor fi arătat în sînul Adunării.

Art. 18. Ei nu pot asemenea fi pîrîți și opriți în pricini criminale decît în cazul **vinei de față** (flagrant délit) fără învoirea Adunării.

Art. 19. Nici un reprezentant, în toată vremea mandatului său, nu poate primi de la ocîrmuire vreo funcție nouă, cinstire sau răsplătire.

Art. 20. Mădulările Adunării care vor avea slujbe publice vor fi înlocuiți prin supleanți în timpul sesiei și în această vreme nu vor primi leafa postului lor.

Art. 21. Fiștecare reprezentant primește o despăgubire [indemnizație] de la stat pe vremea cît țin sesiile. Aceasta se va hotărî de către cea întîi Adunare Obștească.

Art. 22. Nu pot fi reprezentanți:
1. Miniștrii și directorii departamentelor.
2. Presidenții Curților de Casație, Înalte, de Apel, de Administrație și Control.
3. Procurorul gheneral.
4. Șeful Poliției Capitalei.
5. Prezidentul Municipalității Capitalei.
6. Comandantul gvardiei naționale a Capitalei.
7. Administratorii și prezidenții tribunalurilor de întîia instanță în ținuturile lor.

Art. 23. Seanțele [ședințele] Adunării Obștești sînt publice. Cu toate acestea, la cazuri mari, ea se poate constitua și în Comitet tainic [secret], după cererea a unei pătrimi din mădulările de față.

Art. 24. Poliția din lăuntru este încredințată prezidentului Adunării și secretarilor, iar regulamentul seanțelor sale este lăsat hotărîrii Adunării.

Art. 25. Adunarea Obștească are dritul de a alege pe domn.

Art. 26. Ea, asemenea, alege pe mitropolitul și pe episcopii eparchioți ai țării.

Art. 27. Toate proiecturile de legi și de regulamenturi cari, trecînd peste marginile unei simple porunci întemeiată pe legi înființate, trebuie mai întîiu a fi supuse hotărîrii Obștești Adunări.

Art. 28. Toată puterea legiuitoare, dritul de a vota dările publice, de a alcătui budgetele și a cerceta cheltuielile statului, de a încuviința crediturile și împrumuturile publice, de a priveghia asupra păstrării averilor țării, de a îndemna sporul agriculturii și industriei, de a favoriza libertatea muncii și a comerțului din lăuntru și din afară prin întemeierea unei bănci naționale și de scont, de a hotărî tariful vămilor și al mărfurilor, de a decreta grabnica construcție a mijloacelor de comunicație, de a regula unitatea greutăților și măsurilor, de a stimula instrucția generală a poporului, de a întemeia depoziturí de mendicitate [donații în folosul săracilor], case penitențiare, de a reforma codicele țivil, comerțial și penal, precum și codicele de proțedură, de a vota reglementele de disciplină și de înaintare [avansare] a trupelor regulate și a gvardiei naționale, în sfîrșit de a lua toate măsurile obștești și extraordinare pentru siguranța țării, sînt de competența Obștești Adunări.

Art. 29. Dritul inițiativ și de a primi petiții de la ori și cine se cuvine Obștești Adunări.

Art. 30. Răsplătirile naționale se dau numai de către Obștească Adunare.

Art. 31. Agentul de la Constantinopol se alege de către Obștească Adunare dintre români.

Cap. III

Despre puterea executivă

Art. 32. Puterea executivă este încredințată de către nație **domnului.**

Art. 33. Spre a fi ales domn trebuie a fi născut român, în vîrstă de

30 ani cel puţin, şi a ave întrebuinţarea drepturilor ţivile şi politice. După vechiul obiceiu, el este ales între [din] toate stările ţării.

Art. 34. Adunarea Obştească are drit de a-l alege şi de a-l proclama domn cu maţoritatea absolută a reprezentanţilor.

Art. 35. Alegerea se face în cele întîi treizeci zile după moartea, abdicaţia sau depărtarea domnului de mai înainte.

Art. 36. În acest interval puterea executivă se exerţează de către Sfatul Miniştrilor cu împreună lucrare cu Adunarea Obştească, pre care în cele trei zile după vacanţie este dator a o convoca.

Art. 37. Domnul este ales pe cinci ani.

Art. 38. El are datoria de a protegua şi de a asigura execuţia legilor.

Art. 39. Puterea înarmată îi este încredinţată; însă nu o poate nici odată comanda în persoană.

Art. 40. El nu poate înstrăina vreo parte a ţării, a închide Adunarea sau a-i prelungi deschiderea sesiei, a opri sau a schimba marşa [mersul] Constituţiei şi a legilor.

Art. 41. La deschiderea fieştecărei sesii, el este dator, prin un ofis, a împărtăşi Obşteştii Adunări starea ţării.

Art. 42. El are drit de ertare, dar nu-l poate întrebuinţa decît după anaforalele Ministrului Justiţiei şi încheierea Sfatului Miniştrilor.

Art. 43. El întăreşte şi publică legile votate de Obştească Adunare.

Art. 44. Legile acestea se întăresc de către domn cel mult [la] o lună după votarea lor, iar cele grabnice în termen de trei zile.

Art. 45. La întîmplare, cînd domnul n-ar socoti de cuviinţă de a întări legea votată de Adunare, în termenul hotărît al întăririi, el va împărtăşi prin un ofis cuvintele sale Adunării şi va cere o nouă deliberaţie. Adunarea va delibera din nou, şi atunci hotărîrea sa fiind desăvîrşită, domnul va trebui a o întări. În caz de refuz din partea sa, prezidentul Adunării va publica legea în termenul hotărît.

Art. 46. Domnul primeşte pe trimişii puterilor străine; el asemenea prezidează la sărbătorile naţionale.

Art. 47. Domnul primeşte de la ţară locuinţa sa şi o listă ţivilă de 12 000 # [galbeni].

Art. 48. Domnul numeşte şi depărtează, după dorinţă, pe miniştrii săi. El numeşte asemenea şi depărtează pre amploiaţii ramului administrativ, judecătoresc, militar şi bisericesc cu restricţiile prevăzute de legi.

Art. 49. Acturile domnului, afară de acele prin cari numeşte şi depărtează pe miniştrii săi, n-au putere decît fiind subtiscălite de competentul ministru.

Art. 50. Domnul în vremea ocîrmuirii sale este inviolabil.

Miniştrii singuri sînt răspunzători.

Toţi amploiaţii subalterni, fieştecare în cît îl priveşte, sînt răspunzători de acturile administraţiei sale.

O lege va hotărî cazurile răspunderii, închizăşluirile funcţionarilor şi chipul de a-i trage în judecată.

Cap. IV
Despre Sfatul Miniştrilor

Art. 51. Puterea legislativă hotărăşte numărul şi atribuţiile miniştrilor.

Art. 52. Miniştrii au slobodă intrare în Adunare; ei vor fi pururea ascultaţi de cîte ori o vor cere.

Art. 53. Ministrul Trebilor din Lăuntru este de drit prezident Sfatului.

Art. 54. Sfatul alcătuieşte proiectele de legi ce guvernul are a propune Obşteştii Adunări şi acele de iniţiativă parlamentară ce Adunarea ar trimite cercetării sale.

El face reglemente de administraţie publică, după legile înfiinţate. Spre aceasta el trebuie a asculta comisiile consultative aşezate pe lîngă fieştecare minister, fieştecare în competenţa ei.

El exerţează asupra administraţiilor ţinutale şi muniţipale controlul şi proteguirea ce-i sînt date de către legi.

El propune domnului numirea funcţionarilor după anaforalele şefilor departamentelor competente.

O lege particulară va regula celelalte atribuţii ale Sfatului.

Art. 55. În nici într-un chip Sfatul nu-şi poate însuşi atribuţii judecăteşti şi, prin urmare, a rosti pedepse şi osînde, sub cuvînt de măsură de siguranţie etc. Iscălitorii unor asemenea sentinţe vor fi din dată daţi de către Obştească Adunare în judecată criminală.

Cap. V
Despre administraţia din lăuntru

Art. 56. Împărţirea ţării este în ţinuturi sau judeţe, ocoale şi comune.

Art. 57. 1) În fieştecare ţinut este o administraţie alcătuită de un administrator şi de un sfat ţinutal.

2) În fieştecare ocol este un subtadministrator.

3) În fieştecare comună un vornic, doi paznici şi un sfat comunal.

4) Prin oraşe va fi o muniţipalitate, un sfat muniţipal.

Art. 58. Administratorii şi subtadministratorii se numesc de către domn, după art. 48 şi 54.

Art. 59. Vornicii şi paznicii se numesc de către toţi gospodarii comunei.

Art. 60. Prezidenţii şi asesorii muniţipalităţilor prin oraşe se numesc de către toţi proprietarii de case din acelaşi oraş.

Art. 61. Sfaturile ţinutale se numesc de către toţi alegătorii reprezentanţilor la Adunare, statorniciţi în ţinut de şease luni cel puţin.

Sfaturile comunale se numesc de către toţi gospodarii comunei.

Sfaturile muniţipale de către toţi proprietarii de case din acel oraş.

Art. 62. O legiuire deosebită va hotărî atribuţiile sfaturilor ţinutale, muniţipale şi comunale.

Art. 63. Domnul, după propunerea Sfatului Miniştrilor, poate desfiinţa sfaturile ţinutale, muniţipale şi comunale; este dator însă într-un termen de un an, de a convoca alegerea altora.

Cap. VI
Despre puterea judecătorească

Art. 64. Dreptatea este gratuită în toată întinderea ţării. Debataţiile [dezbaterile] sînt publice, afară cînd s-ar jicni moralul şi buna orînduealâ.

Formele proţedurii vor fi scurtate şi simplificate.

Art. 65. Sloboda apărare este închizăşluită [garantată] atît în cele ţivile cît şi în cele criminale. Spre acest sfîrşit [scop] se va statornici un ordin de advocaţi după deosebită lege.

Art. 66. Ministerul Public se va întemeia pe lîngă toate tribunalele ţării.

Procurorii vor fi numiţi de domn, după modul prevăzut la art. 54.

Art 67. Juriul va fi aşezat în toate pricinile politice, criminale şi de tipar. O lege speţială va hotărî organizaţia sa.

Art. 68. Judecătorii paşnici se vor statornici şi prin tîrguri. Ei vor fi aleşi de către concetăţeni, după o legiuire deosebită.

Art. 69. Judecătorii ţivili de instanţia întîi, judecătorii de instrucţie criminală şi acei de apel şi de comerţ vor fi numiţi de către domnul, după un ordin de candidatură ce se va statornici de către o lege speţială despre organizaţia judiţiară.

Art. 70. Judecătorii Curţii Înalte se vor numi de către Obştească Adunare.

Art. 71. O Curte de Casaţie se va statornici spre revizuirea formelor păzite de instanţiile de jos. Mădulării acestei curţi se vor numi iarăşi de către Obştească Adunare. Această curte va hotărî şi despre conflicturile de atribuţii între autorităţile administrative şi judecăteşti.

Art. 72. Domnul nu va ave nici un amestec în hotărîrile judecăteşti. Acestea se vor aduce în împlinire de către competentele autorităţi executive, după rechisiţia [hotărîrea] respectivelor tribunaluri, fără a ave trebuinţă de a fi întărite de domn.

Art. 73. Pentru toată ţara se va statornici un Tribunal de Administraţie, care se va rosti asupra proţesurilor administrative şi a cărui compunere şi atribuţii se vor statornici prin o lege.

Mădulările acestui tribunal se vor numi de către domn, după o listă înfăţişată de către Sfatul Miniştrilor.

Art. 74. Asemenea se va statornici şi o Curte de Control spre a cerceta cheltuielile statului. Mădulările acesteia se vor numi de domn, după modul mai sus arătat.

Art. 75. Recursul în contra încheierilor Tribunalului Administrativ şi ale Curţii Controlului se va face la Curtea de Casaţie.

Art. 76. Toţi judecătorii tribunalelor ţivile, criminale, comerţiale şi de apel, ai Curţii Înalte şi ai Curţii de Casaţie, sînt pe vieaţă; ei pot însă fi depărtaţi vremelniceşte sau desăvîrşit [definitiv] din funcţiile lor, după o judecată solenelă [solemnă] rostită de juri, după formele şi pentru pricinile prevăzute de legea judiţiară. Această lege va hotărî şi vîrsta cînd judecătorii vor fi puşi în retragere [pensionaţi] (retraite).

Art. 77. Trupele vor ave deosebitul lor Tribunal Oştenesc, ale cărui atribuţii se vor statornici prin deosebită lege.

Art. 78. O Înaltă Curte de Dreptate, fără apel şi recurs în casaţie, alcătuită de Curtea Înaltă (Divanul Domnesc), ca judecătorie de instrucţie şi de juraţi traşi în sorţi de către prezidenţii tribunalurilor ţivile de întîia instanţie, din numărul mădulărilor tuturor sfaturilor ţinutale, se va întruni oricînd va fi trebuinţă de a

judeca pîrile pornite de către Adunarea Obștească, fie asupra mădulărilor ei, fie asupra ministrilor și altor funcționari. Aceastăși curte va judeca și persoanele învinovățite de crime, atentaturi și comploturi asupra siguranței din lăuntru și din afară a statului. Ea nu se va puté aduna decît după o hotărîre a Adunării Obștești.

Art. 79. Declarația juriului că pîrîtul este vinovat trebuie să fie dată cu majoritatea a două treimi a glasurilor.

Art. 80. Orice tribunaluri și comisii excepționale sînt în veci oprite.

Cap. VII
Despre puterea armată

Art. 81. Puterea armată este întemeiată spre a apăra țara și a asigura păzirea bunei orînduiri și a legilor.

Ea se alcătuește din oaste regulată și din gardie națională.

Art. 82. Fiștecare român în vîrstă de 21 ani, afară de excepțiile prevăzute de legi, contribuează prin sorți la formația oastei. Slujba este de cinci ani. Înlocuirea este slobodă.

Art. 83. Gardia națională se formează de toți românii în stare de a purta arme și care nu fac parte a armiei active. Înlocuirea nu este ertată.

Art. 84. Gardia națională se împărțește în urbană și rurală (de oraș și de țeară).

O lege deosebită va hotărî formarea și datoriile gardiei naționale.

Art. 85. Legi particulare vor hotărî modul înrolării, al înaintării [avansării] și al disțiplinei trupelor regulate.

Art. 86. Puterea armată este neapărat ascultătoare; nici un corp înarmat nu poate delibera asupra trebilor statului.

Art. 87. Puterea armată întrebuințată spre a păstra buna orînduealã în lăuntru nu poate lucra decît după cererea autorităților țivile competente și după regulele hotărîte de puterea competentă.

Art. 88. Străinii, sau singuri sau în corp, nu pot forma parte din puterea armată a țării.

Cap. VIII
Despre drituri și datorii

Art. 89. Toți românii moldoveni au de o potrivă egalitatea driturilor țivile și politice, afară de cazurile prevăzute de Constituție, art. 6, și de legile speției.

Art. 90. Toate titlurile nobilitare, privileghiuri de naștere și personale vor conteni în viitor; titularii de astăzi le pot păstra însă aceste nu le dau nici un drit.

Art. 91. Numai românii pot ocupa funcțiile statului în deosebite ramuri.

Art. 92. Lucrul boerescului și dijmele și alte dări proprietărești se desființează pe veci.

Art. 93. Proprietățile sînt sfinte și se apără de către Constituție; însă în folosul public toți gospodarii săteni vor primi de la stăpînii moșiilor cîte $2^1/_2$ fălci de fiștecare, ca desăvîrșită proprietate, iar la moșiile strimte **statu quo** al stăpînirii de astăzi. Iar pentru această expropriație făcută în folosul public, potrivit art...din Codica țivilă a Moldovei, se va da vechilor proprietari o potrivită despăgubire, care se va hotărî de către o deosebită lege.

Art. 94. Robia se desființează de pe pămîntul românesc; proprietarii care vor cere despăgubire vor primi-o de la stat.

Art. 94. (?)[1] Pedeapsa morții și a bătăilor trupești sînt cu desăvîrșire oborîte [înlăturate].

Art. 95. Confiscația averilor după vechiul obicei[2] nu se poate niciodată statornici.

Art. 96. Fiștecare român exerțează slobod religia sa și primește de la stat o protecție de o potrivă pentru cultul său.

Slujitorii culturilor cunoscute [recunoscute] de stat au singuri drit de a primi lefi de la stat.

Art. 97. Averile mănăstirilor închinate la locuri străine se întorc către stat; iar acelor locuri li se va trimite pe tot anul cîte un ajutor bănesc, care se va hotărî de către Adunare.

Art. 98. Toți moldovenii de orice dogmă creștină au aceleași drituri prin urmare și de a cumpăra și moșii. Acest drit este dat și străinilor creștini, cu aceasta însă că se vor declara supuși legilor țării fără osebire.

Art. 99. O lege spețială va statornici măsurile spre graduala emanțipație a românilor de lege evreească.

Art. 100. Libertatea instrucției se va exerția supt închizășluirile legilor și privigherea statului. Această privighere se va întinde asupra tuturor așezămintelor de învățătură, fără excepție, după o lege votată de Obștească Adunare. Această privighere, cu povățuirea Ministeriei Învățăturilor Publice, va fi mai de aproape încredințată sfaturilor ținutale, municipale și comunale.

Art. 101. Instrucția este gratuită: ea va fi egală și întreagă pentru tot românul de ambe sexele. În Capitalie va fi o universitate, o școală politehnică, o școală normală și una de măiestrii [meserii]; în portul țării [Galați] o școală de comerț și de navigație; în toate orașele ținutale colegiuri și pensionate pentru fete, în toate satele școli primare. Învățăturile se vor face în limba națională.

Prințipul examenului cît mai curînd va fi primit pentru toți aspiranții la slujbele statului.

Art. 102. O lege spețială se va nota spre ridicarea morală și soțială a clerului.

Tiparul este slobod; cenzura nu se va puté nici odată întemeia, ca una ce nici odată n-a fost în țeară.

Art. 103. Libertatea individuală este închizășluită; nimenea nu va puté fi oprit decît în cuprinderea legilor.

Art. 104. Locuința fiștecărui român este respectată; nimenea nu o va puté călca decît după rostirea legilor.

Art. 105. Nimenea nu poate fi tras de la firești săi judecători. Fiștecare arestat va fi înfățișat în vreme de 24 ceasuri înaintea judecătorului competent.

Art. 106. Toate contribuțiile sînt așezate pentru folosul public.

De aceea, fiștecare cetățean va coopera prin o contribuție generală, în proporția facultăților și a averii sale. O lege spețială va statornici modul și felul contribuțiilor. Orice dare asupra exportației productelor țării va fi în veci oborîtă.

Art. 107. Nici o dare nu poate fi cerută decît în puterea unei legi.

Art. 108. Dările directe se vor hotărî de către Adunare numai pe un an.

Dările indirecte se pot hotărî și pe mai mulți ani.

Art. 109. Toate dările și veniturile statului se vor strînge de-a dreptul de către fisc, fără dare în întreprindere)[3].

Art. 110. Închizășluirile date dritului muncii sînt: 1) desființarea a orice monopol și dare pe fabrici și întreprinderi industriale; 2) întemeierea unei bănci naționale și de escont [scont]; 3) așezarea de case de păstrare [economii] și de școli profesionale; 4) plata de către stat a lucrărilor publice și desființarea beilicurilor [corvezilor] și havalelelor [angaralelor]; 5) așezarea de aziluri pentru muncitorii neputincioși.

Art. 111. Legi de poliție și așezămînturi penitențiare se vor statornici de către Obștească Adunare în cea întîi a ei sesie.

Art. 112. Adunarea va vota o lege energică pentru secarea corupției lăsată în țeară de către guvernul trecut.

Art. 113. Adunarea va numi în grabă comisii pentru reforma codicelor țivile, comerțiale și penale și a proțedurilor acestora.

Art. 114. Ocîrmuirea veniturilor orașelor și a comunelor și sloboda îndestulare a acestora va fi încredințată dregătoriilor municipale și comunale, subt privighere însă neamestecul Ministeriei din Lăuntru.

Cap. IX
Despre revizia Constituției

Art. 115. În puterea Capitulațiilor sale și a tractatelor care îi închizășluiesc sloboda și neatîrnata administrație din lăuntru, națiia are pururea dritul de a-și schimba sau a-și modifica Constituția. Deci la fiștecare 15 ani, prin o deosebită legiuire, națiia își va alege representanți extraordinari, care vor ave dritul de a modifica Constituția, după spiritul epocii.

Art. 116. Prefacerea Constituției va trebui însă a se cere de două treimi a glasurilor votante.

Art. 117. Modificații însă singuratice se pot face de către Adunările Obștești și în sesiile sale obicinuite.

Cap. X
Dispoziții provizorii

Art. 118. Codicele, legile și reglementele astăzi în ființă, încît nu se împotrivesc acestei Constituții, vor urma a fi în lucrare, pînă cînd nu vor fi schimbate prin noi legiuiri.

Art. 119. Toate autoritățile astăzi în ființă își vor urma funcțiile pînă la publicația legilor organice ce le privesc.

Art. 120. Legea organizației judițiare va statornici modul spețial al numirii pentru întîia compunere a tribunalurilor.

---

[1] Conform cu originalul — **n.r.**

[2] În vechiul drept românesc domnitorul putea ordona confiscarea averilor particulare — **n.r.**

[3] Parantezele aparțin originalului — **n.r.**

VIAȚA COTIDIANĂ A BUCUREȘTENILOR ÎN ANUL 1848 (I)

DUMITRU HÎNCU

În vara anului 1848, străzile Bucureștilor au fost cuprinse de un suflu nou. Evenimentele ce-l pricinuiau și care marcau zorile unor rînduieli mai echitabile și a unor relații umane mai drepte ne sînt astăzi binecunoscute, mulțumită culegerilor de documente din epocă, monografiilor sau studiilor de sinteză mai vechi sau mai noi.

De aceea aceste tablouri de viață bucureșteană din vara de foc a anului 1848, pe care încercăm să le reconstituim aici, nu-și propun decît să evoce acea atmosferă a orașului cuprins de febra înnoitoare a revoluției, un anume aer propriu care-l deosebea de acela al celorlalte centre revoluționare ale vremii.

Cu alte cuvinte, ele nu vor să fie decît cîteva incursiuni în arii deosebite ale vieții bucureșteanului privit atît în existența-i publică, cît și în cea privată care, atunci, au cunoscut o remarcabilă și fericită împletire. Iar ca prolog, să ne oprim pe scurt, asupra imaginii pe care o prezenta în acea vreme primul oraș al Țării Românești.

Bucureștii — „o imensă panoramă"

Călătorul care se apropia pentru prima oară de capitala Țării Românești era mai întîi impresionat de așezarea sa și de priveliștea pitorească ce se înfățișa de pe înălțimile-i dominante. „Atîta pot să zic — scria învățatul transilvan Timotei Cipariu — că, de au Parisul, Londra, Viena etc. perspective frumoase din afară nu știu, căci nu le-am văzut decît pre hîrtie, dară despre București pot să zic, ori vei căuta de la Băneasa, ori sus de la Mitropolie, cum că are o vedere și o situație așa frumoasă și romantică, cît ochii mici încă nu s-au putut sătura". Iar privind de pe dealul pe care se ridica Mănăstirea Mihai vodă, Ulysse de Marsillac, un tînăr francez sosit la noi ca preceptor într-o familie — și rămas apoi definitiv în țară, profesînd gazetăria — încerca și el o impresie similară cu cea a cărturarului transilvan. „Bucureștiul se desfășoară în fața privirilor într-o

imensă panoramă care prelungește pînă la orizont turlele sale de metal, strălucind în soare ca niște oglinzi din masa de verdeață".

Odată intrat în oraș, călătorul era izbit de mișcarea de pe străzi, de aspectul de urbe prosperă. E adevărat, la periferie, în ulițele mărginașe, casele erau încă scunde, tupilate parcă și mult răsfirate printre curți, livezi sau vii. Aveau pereți de șipci lipite cu lut și spoiți cu var. În astfel de case situate, de exemplu, de amîndouă părțile Dîmboviței, mai cu seamă în josul Mănăstirii Radu vodă — și în al căror interior, descris foarte plastic de Ion Ghica, mobilierul se rezuma adesea la un unic pat, de fapt o ridicătură de trei palme de la pămînt, pe care se așterneau lăicere[1], o măsuță rotundă ale cărei picioare, de-o șchioapă, se puteau îndoi dedesubtul tăbliei și cîteva scăunele joase — trăiau tabacii (tăbăcarii), după ei pescarii și, mai încolo, săpunarii. În jurul Cișmelei Filaretului, în preajma șesului cu același nume, locuiau vrednicele torcătoare, țesătoare și vopsitoare care produceau frumoase testemeluri[2], ce nu erau de fel mai prejos de cele de la Constantinopol.

Pe măsură ce călătorul răzbătea însă în inima orașului, acesta își arăta altă față. Trăsura începea să uruie și să salte pe caldarîm, căci străzile Bucureștilor erau acum pavate cu piatră. Vechile pavele de lemn de pe „podurile" orașului de odinioară erau numai o amintire, o amintire neplăcută din vremi cînd, sub grinzile ce susțineau blănile de stejar, murdăria se putea aduna nestingherită. Acum, locuitorii beneficiau de variate și însemnate înlesniri, care puneau în multe privințe orașul pe picior de egalitate cu capitalele țărilor din Apusul Europei. Ei își măturau zilnic, înainte de ora opt dimineața, curțile și partea de stradă din fața caselor și prăvăliilor. Cei care nu o făceau erau pasibili de o amendă de jumătate de sfanțih! Gunoiul adunat era strîns de slujbași ai maghistratului — cum i se spunea primăriei — care cutreierau ulițele, cîte doi-trei, în urma unui car cu boi. De la o vreme, ulițele Capitalei erau și udate cu regularitate, cu ajutorul unor care cu buți; la unul din capetele buților se afla un vas de tinichea cu găuri, prin care se scurgea apa.

Pe timp de noapte, ulițele erau luminate cu ulei de rapiță, arzînd în felinare plasate la zece stînjeni unul de altul. Lampagii, anume tocmiți de maghistrat, aveau grijă să aprindă și să stingă felinarele la vremea sorocită, în funcție de anotimp. Asta în cazul cînd călătorul ar fi putut intra în oraș! Căci odată cu lăsarea întunericului, cele unsprezece intrări ale orașului, așa-numitele „străji", se închideau și erau păzite.

Albumul moldo-valah sau ghid politic și pitoresc prin Principatele dunărene, publicat la Paris, chiar în anul revoluției, de revista *L'Illustration* și ilustrat cu gravuri, executate nu fără talent de doi desenatori, Charles Doussault și Michel Bouquet, considera că Bucureștii semănau acum în multe privințe cu...

[1] Covor țărănesc de lînă, lung și îngust și care se așternea pe laviță sau pe jos.

[2] Basmale mari, pătrate, din bumbac, colorate și împodobite pe margini cu diferite desene sau flori.

Madridul și că era, în genere, „un oraș de lux". Autorul textului acestui album, Adolphe Billecoq, fost consul francez la București, își imagina că însuși numele orașului venea de la bucurie, adică de la „joie", cum explica el francezilor. Compatriotul său, Henri Desprez, un mare admirator și susținător al cauzei românești în 1848 și mai tîrziu, remarca, la rîndu-i, că vizitatorul Bucureștilor se pomenește „în mijlocul agitației unui mare oraș", că „magazine bogate și locuințe particulare somptuoase se ridică în fiecare zi [...] și astfel, în fiecare zi, capitala Valahiei se dezbracă de caracterul ei oriental pentru a lua înfățișarea orașelor din Occident". În ulița boierească Podul Mogoșoaiei, în mahalaua Batiștei, dar și aiurea — case mari, făloase, cu etaj și fațade prelungi, construite în cele mai diverse stiluri, vădeau adesea o arhitectură de bun gust.

Batiște sau „Saint-Germainul" Bucureștilor

O scurtă plimbare pe Podul Mogoșoaiei poate oferi măcar cîteva puncte de reper pentru ilustrarea amintitelor aprecieri. În fața bisericii Zlătari, pe locul căreia la 1848 era un mare han cu 200 camere de închiriat și prăvălii, se afla „Hotel de France". Puțin mai încolo, unde acum se află Comandamentul Miliției Capitalei, era casa baronului Meitani, celebră pentru luxul petrecerilor care se dădeau acolo. Vizavi era un alt han, de proporții mai mici, Hanul Cîmpinencii.

Pe locul unde astăzi este Casa Centrală a Armatei era Mănăstirea Sărindar. În chiliile din jurul bisericii acesteia se afla, de asemenea, un han. De altfel, pe Podul Mogoșoaiei erau nu mai puțin de 14 hanuri, parte în bună stare, parte ruinate. Aveau curți mari, pătrate, pavate cu bolovani de rîu și împrejmuite cu ziduri ca de cetate, străpunse de porți grele de stejar, legate în piroane, șine și lanțuri. O parte dintre ele erau numai depozite de mărfuri, altele erau și loc de adăpost pentru călătorii în trecere; atunci cînd țineau de cîte o mănăstire, odăile de sus erau destinate călugărilor și locuinței egumenului. În ultimele decenii însă zidurile celor mai multe hanuri bucureștene fuseseră sparte și prăvăliile se întorseseră cu fața la stradă, ceea ce schimbase cu desăvîrșire aspectul acesteia. Ultimul han de pe fostul Pod al Mogoșoaiei — sau, mai degrabă, vestigiile lui — a căzut sub tîrnăcoapele primăriei bucureștene numai cu puțin înainte de cel de-al doilea război mondial: a fost Hanul Crețulescu, din jurul bisericii cu același nume, pe care o vedem acum lîngă Palatul Republicii. În curtea acestei biserici era un cimitir de care merită să ne amintim fie și pentru că în el a fost înmormîntat poetul revoluției Ion Catina, căruia un destin necruțător i-a scurtat viața la 23 ani. Ritmurile sale aveau pentru contemporani virulența unui plesnet de mitralii: „N-auziți în piață larmă?/ Dați năvală-n mîini cu armă, / Căci soldatul

ne ajunge, / Baioneta ne împunge; / Dați, d-o vrea și el să dea!", clama poetul și versurile sale erau preluate cu însuflețire de mii de bucureșteni.

În față, spre Podul Mogoșoaiei, erau magazine de galanterie cu articole scumpe și elegante importate îndeosebi din Franța, armurieri, legători de cărți, cojocari, cizmari.

Dar să ne continuăm periplul de unde l-am lăsat. Pe locul Hotelului „București" și mai departe, către Bulevardul Magheru erau restaurantul, cofetăria și sala de spectacole a italianului Ieronimo Momolo, cunoscută de contemporani sub numele de Teatrul Vechi sau Teatrul Mic. Cu vreo nouă ani înainte de revoluție, același întreprinzător italian supraetajase clădirea restaurantului (casa Slătineanu) și amenajase o sală pentru baluri și concerte unde, la sfîrșitul lui 1846, a cîntat și marele Frantz Liszt. În timpul revoluției, în această sală a fost pus la cale complotul boieresc de la 19 iunie împotriva Guvernului provizoriu. Mai tîrziu, tot în această sală, a început a se întruni Clubul regenerației, la ale cărui ședințe participau mulți din fruntașii revoluției.

În fața Teatrului Comedia de astăzi era o altă sală publică, cunoscută sub numele de sala Bossel, unde a debutat Matei Millo. Peste drum, puțin oblic, se afla șantierul Teatrului Mare (lîngă actualul Palat al Telefoanelor), unde se lucra, de doi ani — după planurile arhitectului A. Hefft — la edificiul viitorului Teatru Național. După Hanul Creţulescu urma casa Golescu care, în timpul revoluției, a devenit sediul guvernului revoluționar, apoi — pentru a aminti, firește, numai clădirile cele mai proeminente — Palatul Știrbei (astăzi Muzeul de Artă Populară), construit de un arhitect francez pentru Barbu Știrbei; mai încolo, spre capul podului, se întindeau, la întretăierea cu Calea Griviței (pe atunci Podul Tîrgoviștei), casele Romanit, în care proprietarul, un grec îmbogățit, dădea și el recepții cu răsunet; în sfîrșit casa Lenș, a unui furibund boier contrarevoluționar, devenită apoi casa Vernescu, pe care o putem și acum admira într-o latură a Palatului Ministerului Industriei Construcțiilor de Mașini.

Un alt cartier „șic" al Capitalei, mahalaua Batiștei, era numit de Ulysse de Marsillac „Saint-Germainul"[1] Bucureștilor. Aici nu mai erau nici magazine, nici ateliere; cea mai mare parte a caselor, cu fațade elegante, aveau în fața lor curți spațioase, iar îndărătul lor grădini întinse. Grilaje de metal sau garduri de lemn le ocroteau și le despărțeau de ulițele mai drepte decît în alte părți ale orașului.

Vadul comercial al orașului se afla în jurul centrului său istoric, pe Lipscani, ulița Nemțească (astăzi Smîrdan), Bărăției, Covaci, mahalalele Sf. Gheorghe, Sf. Vineri. Cumplitul incendiu de la 23 martie 1847, căruia îi căzuseră pradă aproape două mii de clădiri, devastase și o mare parte a acestor străzi și mahalale. Dar ele se refăcuseră rapid. Magazinele de pe Lipscani l-au impresionat, prin bogăția lor, și pe unul dintre fruntașii mișcării socialiste europene, Ferdinand Lassalle, care ne-a vizitat Capitala la mijlocul veacului trecut descriindu-le astfel: „Magazinele cu mobile luxoase îmbrăcate în catifea roșie, strălucind seara de lumina multelor lămpi astrale". Vizitatorul remarca și că „în general, aici se constată [...] o dezvoltare foarte rapidă. Și ce altă dezvoltare mai stă în fața acestei țări în viitorul apropiat!".

În ulițele comerciale mai puțin importante, mărfurile erau prezentate, în bună parte, la vedere, în fața prăvăliilor, în saci, butoaie sau lăzi, din care răzbăteau mirosuri atîtătoare de afumături și sărături sau mai dulci — de mirodenii și fructe uscate.

---

[1] Numele celui mai aristocratic cartier al Parisului.

Plimbare cu „faetonul" la Șosea

Dîmboviţă, apă dulce...

Dar şi în rest, oraşul, datorită unei impetuoase ascensiuni economice a burgheziei, se deosebea acum mult de ceea ce fusese cu numai zece-cincisprezece ani înainte. Lucrările publice se înmulţeau văzînd cu ochii. Cu doi ani înainte de revoluţie fusese adusă — şi instalată într-o clădire care se afla undeva în spatele Hotelului „Victoria“ de astăzi — o maşină cu aburi pentru filtrarea apei din Dîmboviţa, în vederea alimentării unor cişmele; ţevile necesare fuseseră comandate şi fabricate la Reşiţa. În chiar anul premergător revoluţiei au fost inaugurate fîntînile cu jocuri de apă de pe Şoseaua Kiseleff. Desigur, toate acestea nu însemnau că problema aprovizionării cu apă potabilă a bucureştenilor fusese definitiv şi complet rezolvată. De altfel, lucrurile stăteau la fel şi în alte capitale europene. În Parisul acelei vremi, de exemplu, erau sacagii ce trudeau din zori şi pînă în noapte pentru a-şi satisface clientela. Iar la Londra, lipsa de apă potabilă era o problemă nevralgică şi în deceniul al şaptelea al secolului trecut. Dar ceea ce se înfăptuise în oraşul de pe Dîmboviţa era un important pas pe calea progresului, deşi mulţi locuitori trebuiau să-şi împlinească şi mai departe trebuinţele cu vechile cişmele publice şi cu puţurile din curţile lor. Iar în vara fierbinte şi uscată a lui 1848 au resimţit şi mai mult greutăţile existente în asigurarea cu apă. Aerul era atît de încins, încît, la 20 august, I.C. Brătianu, numit de guvernul revoluţiei şeful Poliţiei Capitalei, s-a văzut nevoit să lipească pe ziduri acest neobişnuit apel: „Fiindcă uscăciunea este foarte mare şi o scînteie este destul ca să dea foc Bucurescilor, de aceea toţi cetăţenii sînt rugaţi a nu mai fuma pe uliţă“.

La capătul dinspre oraş al Şoselei Kiseleff se amenajase o frumoasă grădină cu arbori şi arbuşti ornamentali aduşi din Italia, caracterizată — la puţini ani după inaugurare — de ziaristul englez O'Brien drept „una din cele mai frumoase din Europa“. Cişmigiul, intrat din 1845 sub administrarea directă a Sfatului orăşenesc, creştea şi se întindea repede spre mulţumirea bucureştenilor, care aveau însă şi alte locuri de plimbare: Grădina de la Filaret, Grădina cu cai, din care n-a mai rămas astăzi decît numele unei mici străzi între Piaţa Kogălniceanu şi cheiul Dîmboviţei, cea de la Colentina, „aleiul“ de la Mitropolie. Acesta era un drum săpat în coasta dealului, pavat şi plantat pe margini cu arbori. Deşi înălţimea către care ducea nu era prea mare, bucureştenii aveau senzaţia că acolo sus respirau, în special seara, un aer mai curat şi mai răcoros decît în alte părţi ale oraşului. Pentru evocarea instituirii Regulamentului organic, sub generalul Kiseleff se ridicase pe „alei“, un monument în patru laturi pe care, pe patru tăblii de piatră neagră, evenimentul era glorificat în „limbajul cel mai şerpuitor“, cum se exprima corespondentul *Gazetei de Transilvania* care avea să asiste la dărîmarea lui de către poporul Bucureştilor. Într-adevăr cu prilejul arderii în public a Regulamentului şi a Arhondologiei, la

Bucureştence de la mijlocul secolului XIX

6 septembrie 1848, locuitorii au renunţat şi la acest monument.

Ce păcat că dumnealui I. Pohlman — care-şi instalase „salonul“ pe Podul Mogoşoaiei, vizavi de Consulatul imperial rus (ce se afla pe locul actualului Hotel „Bulevard“ de la întretăierea Căii Victoriei cu Bulevardul Gh. Gheorghiu-Dej) „recomandîndu-se onoratei clientele [...] cu întocmirea tuturor chipurilor de daguerotype, în culoare şi negru, în format mare şi mic“ — n-a avut şi fericita idee de a-şi lua în spinare cutia magică şi a cutreiera străzile, cum avea s-o facă mai tîrziu Carol Popp de Szathmáry! Desigur, mărturia sa ar fi fost mult mai fidelă realităţii decît tabloul pe care-l putem imagina noi acum. Am fi rămas astfel, poate, cu imaginea Curţii administrative, a palatului domnesc al lui Bibescu, a cazărmilor, Casei Statului Major, a spitalelor (Colţea, Pantelimon, Filantropia, cel de naşteri, cel ostăşesc), a şcolilor mai însemnate şi a multor altor aşezăminte de interes public. Şi, poate, chiar mai interesante decît acestea, cu imagini ale străzilor bucureştene de atunci. Străzi care, după mărturiile tuturor celor ce le-au cunoscut, erau un pasionat spectacol prin ele însele, aveau o viaţă plină, clocotitoare. Prin furnicarul lor de lume îşi croiau greu loc care, căruţe, carete, trăsuri de toate felurile şi mărimile. Numărul vehiculelor şi al cailor era remarcabil de mare, aşa cum subliniau consulul general prusian Neigebaur şi Vaillant[1], bunul prieten francez al revoluţiona-

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1977.

rilor munteni. Poporul de pietoni era şi el foarte felurit: amploaiaţi şi crai de toată mîna, în veston, vestă albă cu floricele, pantaloni de culoarea oului de raţă, la gît cravată-fundă sau lavalieră, iar în picioare ghete fără bombeu, cu elastic; evgheniști din protipendadă, cu obligatoria redingotă neagră sau albastră, la vestă ceas de aur cu lanţ lung, la vedere, în mînă baston cu măciulie de argint sau chihlimbar şi pe cap joben; meşteşugari cu şorţuri lungi pînă aproape de călcîie şi mînecile cămăşii suflecate; cucoane şi jupînițe în rochii cu fionguri[1] şi dantele pe la gît şi mîneci, cu corsajul strîmt şi înfoiate spre călcîie, cu ghetuţe vieneze înalte şi cu nasturi pînă sus, pe cap cu pălărioare avînd borul larg şi rotunjit, ridicat mult în faţă, lăsînd fruntea dezgolită; ţărani desculţi, dar cu căciulă şi în miezul verii; bătrîni „ruginiţi" ce nu se îndurau să lepede încă anteriul oriental şi işlicii; arnăuţi cu fesuri şi fustanele albe, scrobite ţeapăn, ieşind de sub ilice brodate cu fir de aur şi purtînd la brîu pistoale şi pumnale lungi şi lucitoare.

În amurg, se îndreptau spre Şosea ori spre alte locuri de preumblare, lungi coloane de caleşti particulare şi „fiacăre"[2] şi chiar dacă praful se ridica în urmă-le ca un nor, „damele toate, de n-aveau pricină silitoare" — se extazia tot bunul transilvan Cipariu — răbdau canonul „fără şlaier"[3], şi nici că le păsa, „numai să fie văzute". Spectacolul era probabil frumos căci nici Ferdinand Lassalle — care ştia să vadă şi laturile umbrite ale unui tablou pitoresc — nu se putea împiedica să-şi încheie consideraţiile sale despre Capitala noastră fără acest oftat semnificativ: „Şi femeile, femeile, femeile! Prospeţimea toaletelor, trăsăturile nobile pe care tenul mereu pal le face mai interesante şi mai de dorit".

Cîţi erau însă de fapt bucureştenii? *Albumul moldo-valah* îşi informa cititorii că: „Bucureştiul este un oraş mare, are aproape 90 000 locuitori". După o şedere de trei ani în România, consulul general prusian Johann Ferdinand Neigebaur aprecia că oraşul avea peste 100 000 locuitori. Un articol publicat de *Gazeta de Transilvania*, la 6 septembrie 1848, cu titlul *Pentru ce este rău Regulamentul [organic al] Ţării Româneşti şi al Moldovei* dădea cifra de 120 000 locuitori. Aşa cum arăta şi C.C.Giurescu este cifra care, probabil, e şi cea mai apropiată de realitate cu rezerva — de care e bine să ţinem seama — că ea nu era rezultatul unui recensămînt. Era mult, era puţin? Credem că pentru a afla răspunsul e de ajuns să avem în vedere că, cu această cifră, Capitala noastră era, după Constantinopol, cel mai populat oraş din Sud-Estul Europei, şi, deci, unul din centrele urbane importante ale vremii.

Bucureştii de la 1848 erau şi un important centru de cultură românească. Era oraşul unor poeţi şi prozatori care şi-au înscris pentru vecie numele în istoria noastră literară: Dinicu Golescu şi Ienăchiţă Văcărescu, Heliade-Rădulescu, Cezar Bolliac, Grigore Alexandrescu şi Anton Pann, Ion Ghica şi Nicolae Bălcescu şi al atîtor altor cărturari de frunte. Era oraşul în care văzuseră lumina zilei societăţi culturale deschizătoare de drumuri în redeşteptarea culturii noastre naţionale: Societatea literară, Societatea filarmonică, Asociaţia literară a României, primele înjghebări de teatru românesc şi de presă românească. Capitala Munteniei număra acum multe tipografii: aceea a lui Heliade, în care pînă la 1848 au fost tipărite peste 200 titluri de cărţi, periodice şi foi volante; Tipografia Colegiului Sf. Sava, unde, alături de cărţi cu caracter didactic pentru uzul elevilor din toată Ţara Românească, a văzut lumina tiparului şi *Magazin istoric pentru Dacia* al lui Nicolae Bălcescu şi A.T. Laurian; Tipografia lui Carcalechi, a lui Frederic Walbaum, unde a luat fiinţă şi prima litografie din Bucureşti, a lui C.A.Rosetti şi Enrik Winterhalder, a lui Iosif Kopainic, în care a fost instalată prima maşină tipografică din ţara noastră etc. Înmulţirea lor şi, în genere, a tipăriturilor, răspîndirea tot mai largă a cărţii, odată cu progresele învăţămîntului, au avut un greu cuvînt în pregătirea climatului propice pentru propagarea ideologiei revoluţionare de la 1848. Biblioteca publică de la Sf.Sava, al cărei prim catalog tipărit a apărut în 1846, cabinetele de lectură, ale lui Rosetti şi Winterhalder, Waldman şi Weiss — de unde bucureştenii împrumutau cărţi în schimbul unei cotizaţii lunare sau puteau citi gazetele româneşti şi străine — erau mult frecventate şi contribuiau şi ele la crearea unei opinii publice ce urmărea cu interes şi pasiune noutăţile din mişcarea de idei a vremii. Iar în însăşi vîltoarea revoluţiei a luat naştere presa politică din Ţara Românească care, prin *Poporul suveran* sau *Pruncul român*, a dezvăluit o strălucită pleiadă de publicişti înflăcăraţi şi talentaţi.

Asta în verile obişnuite. În 1848, vara revoluţiei, uliţele Capitalei au cunoscut însă aspecte inedite. Înfăţişarea lor s-a schimbat; erau acum străbătute de imense mulţimi care se îndreptau, în frunte cu steaguri tricolore pe care se putea citi: *Dreptate-Frăţie*, ori, cînd era cazul, înarmate cu ce apucau: arme de foc, suliţe, săbii, pari, dar cel mai adesea cu mîinile goale, spre locurile unde se hotăra soarta revoluţiei — Palatul Guvernului provizoriu şi mai apoi al Locotenenţei domneşti, Cîmpul Libertăţii, Mitropolia, Cazarma „Alexandria" din Dealul Spirii, Cazarma „Sf. Gheorghe" de lîngă Podul de pămînt. Erau mulţimi care se cifrau pînă la douăzeci de mii sau şi mai mulţi cetăţeni ai Bucureştilor şi ai satelor din împrejurimi. Căci acum mahalalele şi satele călcau sigure pe uliţele boiereşti, uitînd cu totul sfiala de odinioară. Iar partizanii ideilor înnoitoare se simţeau numaidecît îmbărbătaţi cînd se zvonea că, de din vale de Radu vodă, se anunţa puhoiul de tabaci, care şi mai tîrziu au inspirat o spaimă salutară tuturor puternicilor zilei, pînă în epoca lui Cuza vodă.

---

[1] Fundă de panglici, deseori cu ciucuri.
[2] Cum li se spunea trăsurilor de piaţă.
[3] Adică fără văl.

1 Mai 1895 la Galați

EMANCIPAREA PARTIDULUI MUNCITOR

Începînd din 1890, în fiecare an, proletariatul român a sărbătorit cu toată cinstirea ziua de 1 Mai — simbol al solidarității internaționale a tuturor celor ce muncesc. Din an în an, manifestațiile organizate în ziua de 1 Mai au sporit în semnificație, muncitorimea română folosind și acest prilej pentru afirmarea deziderateIor luptei sale revoluționare.

O astfel de manifestație de 1 Mai, de acum mai bine de opt decenii, figurează într-un document mai puțin cunoscut aflat în arhiva Lascăr Catargiu de la Biblioteca Academiei și pe care-l reproducem, păstrînd particularitățile stilistice și ortografice ale originalului. Intervențiile în text le-am marcat prin paranteze drepte. De asemenea, eliminările unor pasaje nesemnificative le-am notat cu trei puncte în paranteze drepte.

Sumarul

întrunirii Clubului Muncitorilor, cu ocazia manifestării zilei de 1-iu Mai 1895

[...] Manifestația a fost deschisă prin discursul rostit de d-lui Țăranu [Deodat], care a fost aclamat de public [...] Au mai vorbit d-nii Atanasiu [Ion C.], Darie [Gheorghe N.] și Tatovici [Ștefan].

La intrarea în grădină, erau arborate drapelele societății, cu inscripțiunea Clubul Muncitorilor Galați, *iar pe al 2-lea „Votul universal și 8 ore de lucru!". În sala de dans, pe un drapel mare se putea citi „Proletariați uniți-vă!", iar pe altele mai mici „Toți pentru unul și unul pentru toți!", „Cerem 8 ore de lucru și Votul universal!".*

După cîteva imnuri cîntate din gură de o parte din societari, sub conducerea d-lui Darie, s-au început discursurile.

D-l Țăranu, suindu-se la tribună, salută publicul, manifestîndu-și dorința ce are de a fi în mijlocul lor, îl roagă a fi atent la ce va rosti și, fără a face aluziune de partide, după ce mai întîi le-a vorbit de însemnătatea serbării zilei de 1 Mai, atinge în treacăt cîteva chestiuni ca, Votul universal, suprimarea [reducerea] orelor de lucru și consolidarea partidului în număr cît se poate mai mare, citînd exemple diferite state unde socialismul [mișcare socialistă] există; [personal] nu face nici o cauză politică, îndeamnă însă publicul de a lucra mînă în mînă pentru obținerea punctelor stabilite prin program; încheie discursul său prin: „Trăiască socialismul, trăiască democrația internațională!".

D-l Atanasiu, suindu-se la tribună, este întîmpinat de public prin aplauze.

D-sa începe prin a critica măsura luată de administrație contra oricărei legi și a Constituției chiar, prin a împiedeca manifestația in corpore pe stradă a muncitorilor; arată că ei au fost împiedecați de polițiști, chiar la sediul clubului, unde se afla un post polițienesc, care intimida pe muncitori, spunîndu-le a se duce acasă, că nu mai este întrunire [...].

Votul universal, zice d-sa, știți pentru ce guvernul nu voește votarea acestei legi, fiindcă se teme a nu pune deopotrivă clasa muncitoare cu cea burgheză, natural fiindcă fiecare fără deosebire de clasă avînd votul liber de a-și manifesta alegerea în persoana ce ar voi, am forma majoritatea în Parlament, pe de o parte, iar pe de alta, ar dispare defectuozitățile actualei legi electorale, ce fiecare partid o interpretează după plac, pe măsură ce vine la putere; cum voiți d-lor să obținem această lege, cînd clasa muncitoare, d[e] e[xemplu] aici, la Galați, nu trimite în Parlament decît un singur mandatar și acesta din acei care nu poate reuși la Colegiul I sau II, pe cînd clasa burgheză trimite 5, din cei mai impuși; apoi d-lor cu ce majoritate putem noi obține votarea acestei legi și a celorlalte puncte stabilite în programul socialist?

De aceea, d-lor, ne trebuie de muncă și să sperăm că cu timpul vom obține și această lege, prin sprijinul ce vom avea în Parlament, a numărului mandatarilor ce vom trimite, numai astfel vom putea obține și pe celelalte îmbunătățiri cerute de clasa muncitoare.

Revenind la suprimarea orelor de lucru [...] citează exemple din statele vecine, unde munca lucrului este de 8 ore; arată că această dorință s-ar realiza prin greve solidare; dă exemplu greva brutarilor[1], unde [muncitorii], fiind mînă în mînă, patronii au trebuit să cedeze [...].

Încheie discursul prin a-și manifesta dorința ca, în scurt timp, [...] să serbeze inaugurarea zilei emancipării partidului muncitor — Trăiască Partidul Social-Democrat.

D-l Darie protestează de asemenea măsura luată de administrație în împiedecarea manifestației, [...] făcînd însă obiecțiuni asupra defectuozității legii impozitului, arătînd cum d-sa plătește pentru o casă ce o are în fundul unei mahalale același [impozit] fonciar ca și unul ce are proprietate pe strada mare; arată că întrunirea de astăzi nu are alt scop decît a se lua măsuri de îndreptare și a se aprecia de guvern povara ce nu o mai pot suporta.

Dl. Tatovici, fiind cel din urmă care a luat cuvîntul, s-a mulțumit a reproduce cele narate de colegii săi, adăugînd însă că pe diseară la ora 8, va fi un mare bal la care va participa întreaga societate.

Aspectul manifestației a avut un caracter calm, în tot timpul discursurilor rostite a dominat liniștea, animozități n-au existat, din cînd în cînd oratorii au fost întrerupți de aplauze.

Procesiunea s-a terminat, manifestația în uralele de „Trăiască Partidul Social-Democrat!". La orele 1 grădina a fost evacuată prin retragerea în liniște a fiecărui membru din partid, pe toate străzile pe unde au trecut muncitorii a fost o perfectă liniște.

I. LĂCUSTĂ

---

[1] **Magazin istoric, nr. 10/1976.**

C. Dobrogeanu-Gherea și Titu Maiorescu: SLUJIND CULTUL ADEVĂRULUI

În 1976-1978 au apărut în Editura Politică primele cinci volume din Opere complete, **de C. Dobrogeanu-Gherea, care cuprind scrierile social-politice ale marelui gînditor socialist, scrieri publicate, la vremea respectivă, pe parcursul a peste 40 ani — la sfîrșitul secolului trecut și în primele două decenii ale veacului nostru — în presa socialistă și muncitorească sau ca lucrări de sine stătătoare. Lucrările lui C. Dobrogeanu-Gherea, exprimînd o gîndire socialistă marxistă originală, izvorîtă din analiza realităților social-economice și politice ale României, au contribuit la educarea politică, în spiritul socialismului științific, a clasei muncitoare din România, au avut un mare răsunet în întreaga opinie publică românească. C. Dobrogeanu-Gherea a fost considerat, pe bună dreptate, teoreticianul socialismului românesc, iar ideile din opera sa au dat naștere unor vii dezbateri privind viitorul dezvoltării României.**

Reunind toate scrierile social-politice ale lui Gherea, Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. și Editura Politică oferă cititorului contemporan posibilitatea de a aprecia direct bogatele tradiții ale gîndirii socialiste din România, originalitatea și spiritul creator ce i-au fost caracteristice, ca rezultat al aplicării principiilor socialismului științific la condițiile concrete ale societății românești din epoca respectivă. Chiar în timpul vieții sale, Gherea s-a bucurat de un mare prestigiu politic, științific și literar.

Printre articolele omagiale apărute la moartea marelui dascăl socialist, se numără și cel semnat de D.P. Mazilu — tînăr profesor pe atunci, viitor deputat și colaborator apropiat al doctorului Nicolae Lupu. Articolul intitulat La catafalcul lui Gherea, **pe care îl reproducem mai jos, a apărut în ziarul** Dacia, **din 15 mai, 1920. În redarea textului s-au adoptat normele ortografiei actuale; întreruperile din text au fost marcate prin trei puncte între paranteze drepte; în același gen de paranteze au fost incluse și cuvintele adăugate de noi.**

N. COPOIU

25 BANI NUMĂRUL

DACIA

ZIAR DE DIMIN

La catafalcul lui Gherea

Pe o scară întunecoasă și îngustă, dus de curentul unui șir nesfîrșit de credincioși tăcuți și pioși, am urcat cu greu — însoțiți la fiecare pas de îndemnul: „pe dreapta tovarăși" — pînă într-o sală enorma, în mijlocul căreia știam așezate din ajun rămășițele pămîntești ale uneia din cele mai reprezentative figuri ale culturii românești din vremurile din urmă, DOBROGEANU-GHEREA...

...Eram pe băncile mărunte ale unui liceu de provincie, cînd, de la neuitatul și neprețuitul meu profesor Constantin Giurescu, am auzit pentru prima oară numele acesta. Din îndemnul și sub conducerea lui am citit Criticele, *articolele din* Literatură și știință, *polemicile cu Maiorescu. Și impresia produsă asupra creierului tînăr a fost atît de puternică încît, deși intrat*

mai tîrziu, prin Facultatea de litere, în sfera de influenţă a marelui Maiorescu, personalitatea covîrşitoare a estetului propovăduitor al „artei pentru artă", nu mi-a împrăştiat nimic din simpatia caldă pentru teoreticianul „idealurilor în artă"... Veşnicile paradoxe din sufletele tinere care se zbat continuu în căutarea unei direcţiuni...

Cînd, mai tîrziu, am început să-mi apropii literatura socialistă, personalitatea lui Gherea, ieşită din domeniul restrîns al literaturii şi al artei în genere, îmi apare sub aspecte noi şi bine hotărîte. Opera lui capătă de astă dată un sens cu totul nou. Neoiobăgia *încheagă definitiv sistemul de gîndire al acestui minunat cugetător; iar analiza lui socială, atît de fină şi totuşi atît de viguroasă, îmi apare ca o completare, într-un cadru cu mult lărgit a analizei critice a lui Titu Maiorescu.*

Şi am înţeles atunci că, dacă pe tărîmul artei — Maiorescu avusese ultimul cuvînt, pe acela al criticii sociale Gherea făcea un mare pas înainte [...].

Ceea ce Maiorescu însă explica prin greşeli politice, Gherea dădea drept necesităţi fatale ieşite din legi economice de neînlăturat. Dar adevărul era adevăr, oricare ar fi fost metoda prin care se ajungea la stabilirea lui.

De aceea critica unuia nu excludea total pe a celuilalt, şi de aceea, deşi adversari ireductibili, în înţelesul cel mai nobil al cuvîntului, aceste două mari personalităţi, fiecare cu temperamentul şi cu sistemul său de gîndire, ca şi cu sferele lor deosebite de influenţă, domină întreaga desfăşurare culturală a neamului românesc din vremea lor [...]. *Cultul adevărului, străin de orice altă preocupare, aşa cum îl vezi şi îl simţi era primul punct de program al fiecăruia din ei.*

...Cu astfel de gînduri, dus de curentul unui şir nesfîrşit de credincioşi tăcuţi şi pioşi, mă urcam spre catafalcul lui Dobrogeanu-Gherea.

Se zice, şi lucrul e atît de adevărat, că recunoştinţa e o plantă cu totul rară. Moartea lui Gherea mi-a dat prilejul s-o văd. Căci, după jalea adînc recunoscătoare a întregului proletariat din presă [*lucrătorii din presă*], *intrînd în camera mortuară, aveam în faţa ochilor privelişte vie şi nespus de înduioşătoare a recunoştinţei pioase a celuilalt proletariat, cel „cu mîinile bătătorite şi cu feţele arse". N-a fost categorie de muncitori, de la simplii potcovari pînă la „funcţionarii de bancă", care, într-o formă sau alta, prin flori sau drapele, prin lacrimi pioase sau smerenie mută, să nu fi adus prinosul lor de recunoştinţă la capul aceluia care fusese „marele nostru apostol", „marele nostru luminător...".*

Niciodată în viaţă n-am avut o impresie mai profundă de ceea ce însemnează, între suflete, înlănţuirea unei solidarităţi ce ştie să treacă şi dincolo de grănişuirea pămîntească a vieţii.

Iar cînd, luat de acelaşi curent al sutelor de pioşi, care, într-o tăcere de mormînt, părăseau camera din urmă a lui Gherea, am scoborît scara, însoţiţi de aceleaşi îndemnuri şoptite: „pe dreapta tovarăşi" — gîndul mi se ducea fără voie spre moartea lui Titu Maiorescu.

...Era prin iulie 1917. Mă găseam cu regimentul meu prin preajma Siretului, cînd un camarad, venit de la Iaşi, îmi aducea cel mai bun dar ce se putea aduce unui ostaş: cîteva pachete de ţigări şi un teanc de ziare. Din acele ziare am aflat despre moartea lui Maiorescu. Comentariile însă cu care presa de la Iaşi însoţea vestea despre sfîrşitul marelui dispărut erau cu adevărat stupefiante.

Nu voi uita niciodată sfîşietoarea mîhnire ce mi-au produs în special trei articole despre Maiorescu: unul al d-lui Take Ionescu, în Evenimentul, *altul al d-lui Octavian Goga, în* România, *şi un al treilea, al d-lui Iorga, în* Neamul românesc.

Bătrînul Maiorescu, profesorul cel mai strălucit pe care l-a avut neamul românesc, îndreptătorul limbii şi al literaturii române, oratorul poate cel mai talentat pe care l-a cunoscut tribuna românească, era pur şi simplu [*şters în original* — N.C.] — *cu prilejul morţii lui — de către d-nii Iorga, Goga şi Ionescu!*

Şi doar, în cadrul statului nostru burghez, pentru care Maiorescu îşi dăduse tot ce avusese mai bun în întreaga lui făptură sufletească, d-l Iorga reprezenta catedra, pe care Maiorescu o cinstise în gradul cel mai înalt, d-l Goga literatura, căreia Maiorescu îi dăduse îndrumarea cea dreaptă, iar d-l Take Ionescu politica, căreia acelaşi Maiorescu îi ridicase cel dintîi nivelul!

Ofensa ieşită din ură şi din invidie ce nu iartă nici dincolo de mormînt, acesta a fost prinosul de recunoştinţă adus lui Maiorescu, la moartea lui, de către lumea acelora, al căror cel mai strălucit reprezentant fusese el[1]*...*

...Nu mai ştiu cine a spus cîndva că, numai acele popoare izbutesc în lume, care ştiu să-şi cinstească morţii pentru vrednicia lor. Să nu se adevereasca oare lucrul şi pentru diversele clase sociale ale popoarelor? Nu cumva ingratitudinea, ca şi dezbinarea, de care dă zilnic dovadă burghezia noastră, alcătuiesc simptomul unei descompuneri morale, care anunţă şi precede prăvălirea spre cataclismul final? Iar solidaritatea şi vînjoşia „celorlalţi" să nu fie oare augurul prevestitor al zorilor de mîine?

Cu aceste chinuitoare întrebări am plecat de lîngă catafalcul lui Gherea.

Sînt oameni care şi de dincolo de pragul vieţii continuă să aducă noi întăriri în sprijinul gîndurilor ce i-au călăuzit în drumul vieţii.

---

[1] În realitate, autorii celor trei articole nu puteau face abstracţie, mai ales în zilele bătăliei de la Mărăşeşti, de orientarea progermană a lui Titu Maiorescu — n.r.

FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR — IDEALUL MULTISECULAR AL POPORULUI ROMÂN (II)

Dr. GHEORGHE ZAHARIA

Cucerirea independenței depline a României a impulsionat lupta de eliberare națională a românilor aflați sub ocupație străină. În pofida unei severe cenzuri, ziarele românești din Transilvania au reușit să strecoare în coloanele lor gînduri despre unitatea națională care i-au însuflețit pe românii transilvăneni în timpul și după războiul de la 1877. În această privință anul 1892 a marcat un moment remarcabil în dezvoltarea luptei de eliberare națională în Transilvania, prin declanșarea mișcării memorandiste.

„Țărîna cea de douăzeci de ori seculară“

Continuatoare, pe o treaptă superioară a glorioaselor tradiții de luptă ale poporului român pentru apărarea dreptului său legitim la o viață liberă și independentă, într-o patrie unitară și suverană, mișcarea muncitorească din România a afirmat cu tărie o concepție înaintată, izvorîtă dintr-o temeinică analiză a realităților timpului, concepție pe care a promovat-o și a susținut-o cu consecvență. Acest fapt a determinat plasarea clasei muncitoare și a partidului său politic în centrul luptei întregului popor pentru îndeplinirea acestor deziderate fundamentale.

Preluînd și dezvoltînd obiectivele neîmplinite ale revoluționarilor democrați pașoptiști, primii socialiști români și-au intitulat publicația editată în 1883 *Dacia viitoare*, tocmai pentru că ea a propagat, odată cu ideile socialismului științific, și ideea luptei pentru desăvîrșirea unității naționale a românilor într-un stat democratic, de sine stătător[1].

Apreciind că actul Unirii de la 1859 era incomplet, *Dacia viitoare* scria în numărul din 16 februarie 1883: „Astă unire e incompletă. [...] Sîntem prea tineri pentru a întrebuința perifraze bizantine sau o limbă diplomatică, vom spune dar verde și lămurit cugetarea noastră: *Voim Dacia așa cum ea fu*, fiindcă istoria și dreptul, tradițiunea și plebiscitul, trecutul și prezentul ne dau dreptul la a aspira la o Dacie Română. Acest pămînt, udat cu sîngele și sudoarea strămoșilor noștri, înmulțit cu țărîna lor de douăzeci de ori seculară, e al nostru. Voim dar ca ceea ce este al românului, lui să-i aparțină, ca injusta, neomenoasa și nedemna de secolul în care trăim, de dominare a unei națiuni asupra alteia, să înceteze, ca românii să fie toți liberi și să formeze un stat, iar nu să geamă sub niște dominațiuni străine și vitrege.[...]

Această unire este ea oare posibilă ori e numai visul unei junimi plină de iluziuni?[...] Dacă dreptul are vreo putere pe acest pămînt, Transilvania și celelalte părți ale vechii Dacii, unde românii sînt în majoritate, trebuie să se fuzioneze și se vor fuziona mai curînd sau mai tîrziu în statul român“.

Relevînd semnificația cuceririi independenței depline pentru poporul român, militanții partidului clasei muncitoare au subliniat că „proclamarea neatîrnării României a fost, fără îndoială, un fapt de cea mai mare însemnătate, întrucît el a constituit o linie de despărțire între veacurile de asuprire sub stăpînirea Turciei și independența de care ne bucurăm astăzi. Poporul român a știut, prin jertfe și abnegații și cu prețul sîngelui său, să se elibereze de sub turci într-un război glorios, asigurîndu-și astfel o neatîrnare care să-i permită să se dezvolte în pace și să pășească pe calea civilizației“. „Aceasta a fost — aprecia *România muncitoare* din 1908 — o necesitate istorică, un rezultat al eforturilor eroice și al manifestării demnității unui întreg popor, ce trebuie însă apă-

[1] Pe linia acestei tradiții, tineretul revoluționar și progresist din România avea să-și intituleze, în 1937-1938, una din publicații *Dacia nouă*.

Pagini de istorie. *Pictură de Toma Viorel, expusă în cadrul Festivalului național „Cîntarea României"*

rată și consolidată". Concepția socialistă cu privire la apărarea independenței patriei a fost formulată în strînsă legătură cu realizarea unui ansamblu de măsuri cu conținut democratic, condiție esențială a trăiniciei statului în eventualitatea unei agresiuni externe, al bizuirii pe forțele proprii. După părerea socialiștilor, măsurile necesare apărării independenței țării trebuiau căutate nu în străinătate, ci în rîndurile poporului român, „care a știut, după vremuri, să se arate în stare de a păstra și a apăra cu vrednicie acest pămînt, împotriva tuturor încălcărilor și a năvălirilor".

Analiza întreprinsă de militanții mișcării muncitorești revoluționare asupra politicii externe a statului român a purtat de asemenea girul realismului; ea a ținut seama de condițiile și posibilitățile interne ale țării, de situația specifică geografică și strategică a României, de jocul alianțelor marilor puteri, de evoluția și dinamica relațiilor internaționale. Un merit al socialiștilor români este și acela de a fi descifrat mecanismul extrem de complex al politicii externe imperialiste promovată de marile puteri, politică bazată pe forță, pe expansiune economică și cuceriri teritoriale pe seama statelor mici. „Adevărul, tristul adevăr — scria Constantin C. Bacalbașa în 1885 — este că puternicii stăpînitori ai lumii se joacă de-a mingea cu micile popoare, că harta Europei se modelează, se preface, se reformează după cum le convine celor cîțiva arbitri ai omenirii".

În lumina sarcinilor vitale ale poporului român, a patriotismului de care era animat, partidul clasei muncitoare a militat pentru respectarea drepturilor popoarelor la independență și egalitate, căci nu se poate „tăgădui o națiune care este de fapt, căci nu se pot tăgădui anume factori, care de veacuri și-au afirmat existența". Concludent în această direcție a fost și faptul că la Congresul P.S.D.R. din ianuarie 1910 se spunea: „Noi voim să se păstreze independența fiecărei națiuni — căci altfel nici nu s-ar putea sta-

bili adevăratele legături trainice între popoare, în care fiecare națiune să aducă tributul propriu de cultură în concertul civilizației omenești".

Apărarea și consolidarea independenței au constituit direcții majore ale gîndirii teoretice și acțiunii practice a partidului politic al proletariatului din România, care s-au bucurat de o puternică rezonanță în epocă. De aici, atenția neabătută conferită relațiilor externe ale țării, dovadă elocventă a înțelegerii sarcinilor majore aflate în fața poporului român pe linia desăvîrșirii statului național unitar, a apărării independenței, suveranității și integrității teritoriale a patriei, în împrejurările complexe ale vieții internaționale din primele două decenii ale sec. XX.

Obligațiile Aliaților...

În condițiile dezvoltării economice de la sfîrșitul secolului XIX și începutul sec. XX, desăvîrșirea unității statului național român s-a impus cu și mai multă acuitate, ca o necesitate obiectivă pentru progresul mai accentuat al societății românești. De aceea, problema făuririi statului național unitar a trecut pe primul plan al vieții politice românești, a devenit revendicarea dominantă a întregului popor român, a tuturor claselor și păturilor sociale.

Burghezia, aflată în plină ascensiune, urmărea prin aceasta să-și asigure și o piață națională unică, să poată dezvolta mai rapid forțele de producție și să extindă relațiile capitaliste, să-și consolideze, din punct de vedere economic și politic, pozițiile sale de clasă dominantă.

Izbucnit la 1 august 1914, primul război mondial a fost rezultatul ascuțirii contradicțiilor dintre statele imperialiste, Franța, Anglia și Rusia, formînd alianța cunoscută sub denumirea de *Tripla Alianță* sau *Antanta*, de o parte, Germania, Austro-Ungaria și Italia (pînă în 1915, cînd se alătură Antantei), formînd *Alianța Puterilor Centrale*, de partea cealaltă, o continuare, cu alte mijloace, a politicii reacționare a guvernelor și claselor stăpînitoare din aceste state, care urmăreau reîmpărțirea sferelor de dominație în lume, acapararea de colonii și teritorii străine.

În marea încleștare a forțelor imperialiste, pentru împărțirea și reîmpărțirea lumii, participarea la război a unor națiuni și state mijlocii și mici din Europa a fost subordonată exclusiv obiectivelor de interes național: apărarea în fața agresiunii, eliberarea unor teritorii ce se aflau sub stăpînire străină, constituirea sau întregirea statelor naționale independente și suverane. Referindu-se la aceasta, V.I. Lenin scria în iulie 1916: „... Nu se poate considera că războaiele naționale sînt imposibile în epoca imperialismului nici chiar în Europa [...] această «epocă» nu exclude cîtuși de puțin războaiele naționale, de pildă cele pornite de state mici (să zicem anexate sau asuprite din punct de vedere național) împotriva puterilor imperialiste, după cum nu exclude nici mișcările naționale pe scară largă în Răsăritul Europei..." (V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 30, 1964, pp. 7-8).

Continuînd a milita pentru înfăptuirea aspirațiilor seculare ale maselor, socialiștii anilor 1914-1916 din vechiul regat, de teamă ca România să nu fie zdrobită de cei doi coloși aflați în conflict, au militat pentru neutralitatea țării și înfăptuirea unității naționale a statului român pe calea autodeterminării.

O atitudine similară au adoptat și cercurile guvernante. Consiliul de Coroană, întrunit la Sinaia, la 3 august 1914, a hotărît adoptarea expectativei armate, soluție provizorie, care permitea un important răgaz pentru pregătirea militară și politică a acțiunii ce trebuia să ducă la realizarea unei noi etape pe calea înfăptuirii idealului național.

Războiul adusese, totuși, pe primul plan dezideratul unității naționale care anima masele cele mai largi și care a fost exprimat cu putere în presă, ca și în nenumărate întruniri și manifestații populare. La București, Craiova, Turnu-Severin, Ploiești, Brăila, Caracal, Iași și în alte orașe au avut loc mari întruniri organizate de Liga culturală, Societatea Carpați, Acțiunea patriotică și alte asociații similare, în cadrul cărora au luat cuvîntul personalități politice și culturale ca Nicolae Iorga, Nicolae Titulescu, Constantin Mille, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Vasile Lucaciu, Octavian Goga și mulți alții. La 18 septembrie 1915 s-a creat la București *Federațiunea unionistă* care își punea ca scop înfăptuirea idealului național.

În pofida opreliștilor și persecuțiilor din partea autorităților austro-ungare, românii din Transilvania — inclusiv socialiștii — și-au exprimat în nenumărate forme voința de a se uni cu frații de peste munți. În ziua de 10 mai 1914, elevii de la Școala normală din Blaj au arborat pe turnul catedralei din oraș tricolorul românesc. Soldați transilvăneni din armata austro-ungară, răniți în luptele de la Lemberg (Lvov) și aduși la Brașov, au trecut Carpații în România. Același drum l-au urmat numeroși reprezentanți ai românilor transilvăneni, cărturari și preoți, care au venit în țară cu scopul de a influența decizia cercurilor guvernante. Vorbind, la 16 februarie 1915, la o întrunire a Ligii culturale, Vasile Lucaciu, fruntaș al Partidului Național Român din Transilvania, spunea, transmițînd mesajul românilor ardeleni: „...toți românii din cele patru unghiuri, una sîntem și hotărîți pînă la moarte a ne lupta pentru înfăptuirea marelui ideal național". Tot el arăta într-o întrunire de la Turnu Severin: „Noi nu voim subjugare, ci voim libertatea; nu voim asuprirea altor țări și altor popoare, voim dezrobirea neamului românesc. Noi nu voim încălcarea altor teritorii ce nu ne aparțin, voim numai asigurarea drepturilor noastre naționale, de veacuri răpite cu nedreptul". La 15 martie 1915, s-a ținut la București Congresul românilor de peste hotare, care a exprimat limpede voința acestora de a se uni cu Țara, odată cu convingerea că, „condiții prielnice de dezvoltare pentru neamul românesc numai de la români vor veni".

În perioada neutralității, taberele beligerante și-au manifestat în repetate rînduri dorința atragerii României de partea lor. La jumătatea lunii august 1916, marile operații desfășurate pînă atunci de cele două coaliții se consumaseră fără ca nici una dintre părți să-și fi atins scopurile propuse. În aceste împrejurări, puterile Antantei au cerut ultimativ României să intre în război, cu scopul — nemărturisit — de a atrage forțe adverse și a ușura situația de pe propriile lor fronturi.

Guvernul român nu s-a grăbit a-și da consimțămîntul fără stabilirea mai exactă a termenilor colaborării cu Antanta. În această privință, guvernul român a cerut: asigurarea ritmică de către Franța a aprovizionării cu muniții pe toată durata războiului (circa 300 tone zilnic trimise prin porturile rusești Arhanghelsk și Vladivostok); ofensiva română împotriva Austro-Ungariei să fie susținută de una generală aliată; armata rusă să asigure spatele frontului român din Bucovina și Dobrogea.

Odată acceptate aceste condiții, se semnează la București, la 4/17 august 1916, Tratatul de alianță între România, Rusia, Franța, Anglia și Italia, precum și Convenția militară, prin care părțile semnatare își asumau, printre altele, următoarele obligații: România se angaja să mobilizeze toate forțele sale; cel mai tîrziu la 15/28 august 1916, să intre în război împotriva Austro-Ungariei, acționînd în direcția generală Budapesta. Comandamentul rus trebuia să acționeze pe întreg Frontul Oriental și, mai ales, în partea nordică a Moldovei și în Galiția, în scopul de a acoperi mobilizarea și concentrarea armatei române. Ceilalți aliați se angajau să preceadă cu opt zile intrarea României în război printr-o „ofensivă fermă" a armatelor lor de pe Frontul Sudic (Salonic), pentru a ușura mobilizarea și concentrarea armatei române. Rusia mai avea datoria să trimită în Dobrogea două divizii de infanterie și una de cavalerie „pentru a coopera cu armata română contra armatei bulgare". Aliații se mai obligau să procure României muniție, alte materiale de război, echipament, medicamente și subzistențe în cantitățile cerute de guvernul român.

...și sacrificiile românești

În noaptea de 14 spre 15 august 1916, forțele române au trecut la ofensivă pe toată lungimea arcului carpatic, silind trupele austro-ungare să se retragă pe întregul front. În numai cîteva zile, armata română a pătruns adînc în Transilvania, fiind primită cu entuziasm de masele populare, dornice să se elibereze de sub opresiunea străină. Ele au ieșit în întîmpinarea ostașilor români potrivit tradiționalului obicei al ospeției, cu pîine și sare, întocmai cum, cu trei secole în urmă, locuitorii acestor ținuturi primiseră pe oștenii eliberatori ai lui Mihai Viteazul. „Stăm încă uluiți, nu găsim cuvinte să dăm glas bucuriei înăbușite de suferințele seculare [...] Bine ați venit!" — scria în acele zile *Gazeta Transilvaniei*.

Salutînd, la rîndul său, populația Transilvaniei și explicînd misiunea armatei române, comandantul Armatei 2 române, generalul Alexandru Averescu, spunea: „Armata românească, pășind pe pămîntul sfînt, pe care răsună de veacuri graiul neamului nostru obijduit, nu a venit cu gînd de dușmănie împotriva oamenilor de orice lege și orice neam, rămași pe la vetrele lor, ci, dimpotrivă, însuflețită de cele mai frățești sentimente pentru tot norodul pașnic".

Pentru a face față situației, comandamentele Puterilor Centrale au mutat centrul de greutate al acțiunilor militare pe frontul român, urmărind cotropirea teritoriului nostru bogat în resurse petroliere și agroalimentare. Neangajate puternic pe nici unul din fronturile principale, în ciuda celor stipulate în Convenția militară, Puterile Centrale au realizat o superioritate de forțe zdrobitoare pe frontul român. Armata română a luptat cu dîrzenie și dăruire, scoțînd din luptă cca. 200 000 soldați și ofițeri ai Puterilor Centrale. Covîrșită însă de forțele adverse, a trebuit să se retragă, apărînd pas cu pas pămîntul patriei. Capitala și aproape două treimi din teritoriul țării au căzut sub ocupația Puterilor Centrale, care totuși nu și-au putut atinge scopul, de a zdrobi rezistența românească. Cu toate eforturile făcute, trupele lor au fost oprite de forțele româno-ruse, spre sfîrșitul anului 1916, pe linia Carpaților Răsăriteni, cursurile inferioare ale Putnei, Siretului și Dunării. Recunoscînd eșecul, generalul Erich Ludendorff, șeful Marelui Cartier General German, avea să scrie în amintirile sale: „Noi am respins armata română, dar n-am putut s-o nimicim. A trebuit să lăsăm în Dobrogea și Muntenia forțe pe care înainte de intrarea României în război le-am folosit pe Frontul Oriental, pe Frontul Occidental sau în Macedonia".

Marile puteri ale Antantei își atinseseră însă scopul urmărit; ușurîndu-li-se situația pe propriile fronturi, comandamentul Puterilor Centrale transferase pe frontul român peste 40 divizii. Dar lipsa lor de loialitate față de România, al cărui dezastru produsese o schimbare a raportului de forțe în favoarea lor, s-a vădit nu numai în neîndeplinirea angajamentelor asumate, ci și în intenția de a nu-i mai recunoaște ceea ce-i promiseseră — și chiar mai rău — de a se înțelege cu adversarii pe seama împărțirii teritoriului românesc. Un funcționar superior din Ministerul de Externe al Imperiului țarist, evaluînd situația creată după bătăliile pierdute de România în 1916, scria în raportul său din 7/20 noiembrie 1916, că „actualele evenimente din România au modificat de sus și pînă jos condițiile Tratatului din 1916 [...]; promisiunea de despăgubiri teritoriale, făcută de Rusia pentru intrarea sa în război, prevăzută în acordul sus-menționat, trebuie, în mod neîndoielnic, să fie supusă unei revizuiri". Menționînd că situația grea a României „nu contravine în mod special intere-

selor politice ale Rusiei", autorul raportului sublinia: „Această circumstanţă trebuie să fie folosită de noi în vederea consolidării legăturilor forţate care unesc Rusia şi România pentru un timp cît mai lung posibil" (Charles Stiénon: *Le Mystère roumain et la défection russe*, Paris, 1918, raportul nr. 240, semnat Polivanov).

Manevrele Germaniei şi Rusiei ţariste au fost sesizate de V.I. Lenin, care scria, în ianuarie 1917: „Încă acum cîteva luni s-a conturat o tendinţă accentuată a cercurilor imperialiste dominante din Germania spre o alianţă cu Rusia împotriva Angliei. Baza aliantei o va constitui, pe cît se vede, împărţirea Galiţiei [...], a Armeniei şi poate şi a României! Într-un ziar german s-a şi strecurat o «aluzie» la faptul că România ar putea fi împărţită între Austria, Bulgaria şi Rusia".

Pe toată durata ocupaţiei Puterilor Centrale, România a suferit pagube în valoare de aproximativ 31 miliarde lei aur, plus emisiunile de bani de război, pe care ulterior guvernul român a trebuit să-i retragă.

În cursul iernii şi primăverii anului 1917, cu preţul unor uriaşe sacrificii ale populaţiei, guvernul şi Comandamentul român au procedat la refacerea armatei, în condiţii neasemuit de grele, din cauza lipsei de hrană, de îmbrăcăminte, de combustibil şi, mai ales, din cauza epidemiei de tifos exantematic, care a făcut ravagii în rîndurile populaţiei civile şi ale unităţilor militare. Au fost organizate 15 divizii de infanterie, 2 divizii de cavalerie şi alte cîteva brigăzi şi unităţi independente.

Interesate ca România să rămînă în război, guvernele Franţei, Marii Britanii şi Rusiei au furnizat materialele tehnice cerute de guvernul român. O contribuţie la refacerea armatei au adus unităţile industriale româneşti subordonate producţiei de război şi puse în stare de funcţionare în teritoriul liber. La această acţiune patriotică de mare răspundere au contribuit peste 30 000 lucrători de toate specialităţile,tehnicieni şi ingineri.

La jumătatea lunii iunie 1917, trupele române reorganizate, constituite în Armata 1, s-au reîntors pe front, ocupînd un sector pe cursul inferior al Siretului, între Armatele 4 şi 6 ruse. După cum este cunoscut, în lunile iulie şi august acelaşi an, în spaţiul Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz[1], ele au susţinut cu succes unele dintre cele mai mari şi importante bătălii din primul război mondial. Succesele obţinute de trupele române în bătăliile din vara anului 1917 au avut un răsunet deosebit în cadrul Antantei, fiind unele din cele mai importante victorii ale acestei coaliţii împotriva Puterilor Centrale. Aceasta evidenţiază semnificaţia şi importanţa lor în desfăşurarea generală a primului război mondial. Prin ridicarea la luptă, prin sacrificiile şi eforturile pe care le-a făcut, ca şi prin eroismul ostaşilor săi, poporul român a adus o contribuţie însemnată la înfrîngerea Puterilor Centrale.

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1967, 8/1977.

cărţi sosite la redacţie

● **Constantin Dobrogeanu-Gherea — OPERE COMPLETE, VOL. V** (sub egida Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.; ediţie îngrijită de **Ion Popescu-Puţuri, Ştefan Voitec** — coordonatori, **Augustin Deac, Ion Iacoş, Ion Mamina**).

Editura Politică, Bucureşti, 1978, 360 pp., 19,00 lei: încă un volum din prima ediţie completă a lucrărilor marelui gînditor şi militant socialist în perioada 1910-1920 (studii, articole, interviuri, cuvîntări la reuniuni muncitoreşti).

● **70 DE ANI DE LA MAREA RĂSCOALĂ A ŢĂRANILOR DIN 1907.**

Editura Politică, Bucureşti, 1977, 288 pp., 9 lei: comunicări şi referate prezentate la Sesiunea ştiinţifică consacrată comemorării (Bucureşti, 31 martie - 1 aprilie 1977). Textele evidenţiază lupta de veacuri a ţărănimii pentru libertate şi dreptate socială, pentru progresul, unitatea naţională şi neatîrnarea patriei noastre, participarea activă, alături de clasa muncitoare, la victoria revoluţiei şi construcţiei socialiste în România.

● **DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN. 23-31 AUGUST 1944. PARTEA A II-A** (volum întocmit de colonel **Petre Ilie,** colonel dr. **Al. Gh. Savu,** colonel **Leonida Loghin,** căpitan **Mihail E. Ionescu**).

Editura Militară, Bucureşti, 1977, 300 pp., 28 lei: 315 materiale oglindind desfăşurarea luptelor din zilele insurecţiei naţionale armate antifasciste şi antiimperialiste.

● **MĂRĂŞTI, MĂRĂŞEŞTI, OITUZ** (volum întocmit de colonel **Constantin Căzănişteanu,** coordonator, colonel dr. **Vasile Alexandrescu,** colonel **Aurelian Miriţă, Dorina Rusu,** locotenent-major **Dumitru Dobre**).

Editura Militară, Bucureşti, 1977, 454 pp., 14 lei: 215 documente militare din perioada istoricelor bătălii purtate de armata română în vara anului 1917.

● **Ioan Lupaş — SCRIERI ALESE, VOL I** (introducere, ediţie îngrijită, note şi comentarii de **Ştefan Pascu** şi **Pompiliu Teodor**).

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977, 260 pp., 21 lei: selecţie din principalele studii ale istoricului transilvănean (1880-1967), unul din întemeietorii, în 1920, ai Institutului de istorie naţională din Cluj.

Un privilegiu comercial și semnificațiile lui politice

NEGUȚĂTORI DIN ENGLITERA ÎN MOLDOVA VEACULUI XVI

PAUL CERNOVODEANU

După desemnarea de către regina Elisabeta I a unui reprezentant al său oficial pe lîngă Înalta Poartă, în persoana lui William Harborne (1582), sultanul Murad III a acordat, printr-un firman, însemnate privilegii Companiei negutătorilor din Turcia, înființată în 1581 la Londra și care, din 1592, avea să se numească a Levantului. Se stipula plata unei taxe vamale foarte scăzute, reprezentînd doar 3 la sută din valoarea mărfurilor, precum și dreptul pentru negutătorii englezi de a naviga sub pavilion propriu. Posibilitatea companiei de a desfășura o activitate comercială nestingherită în bazinul mediteranean a fost astfel mult ușurată, penetrația economică a Angliei în Mediterana Orientală și Levant căpătînd o amploare deosebită.

Era firesc ca, în aceste condiții, atenția cercurilor de afaceri engleze să fie atrasă și de posibilitățile de investiții oferite de Principatele române, care — prin autonomia lor politică și economică — se bucurau de o situație cu totul aparte în cadrul Imperiului otoman. Prin poziția ei geografică, Moldova oferea comercianților englezi o piață avantajoasă și posibilități de tranzit pentru mărfurile lor destinate Poloniei și țărilor germane. Un alt factor favorizant îl constituia însăși politica economică a domnitorului Petru Șchiopul (1574-1577; 1578-1579 și 1583-1591)[1] și a dregătorilor săi,

[1] Strănepot, în filiație directă, al vestitului voievod Vlad Țepeș și frate cu Alexandru II Mircea, domnitor al Țării Românești (1568-1574 și 1574-1577), Petru (născut în 1537) s-a urcat în scaunul Moldovei după tragica dispariție a lui Ioan vodă cel Viteaz. A avut domnia întreruptă de Ioan Potcoavă, iar mai tîrziu de scurta perindare la tron a lui Iancu Sasul, fiul natural al lui Petru Rareș. În timpul domniei sale, Petru s-a îngrijit de buna gospodărire a țării și a încurajat cultura. Nemaiputînd îndura presiunile Porții, a părăsit scaunul domniei în 1591, refugiindu-se, cu familia, în Tirol (Austria), unde a și murit, în 1594.

dintre care cel mai activ și înzestrat, atît în afacerile comerciale cît și în treburile politice, s-a dovedit a fi postelnicul de origine italiană Bartolomeo Brutti. Acesta, ieșind în întîmpinarea întreprinzătorilor neguțători insulari, încă la 1 iunie 1587 s-a adresat reginei Elisabeta a Angliei, asigurînd-o de bunele sentimente ce i le nutrea domnul țării. La scurt timp, dorința neguțătorilor companiei de a efectua un comerț intens cu Moldova a fost îndeplinită de Petru Șchiopul printr-un privilegiu acordat la 27 august 1588. Documentul a fost redactat în limba latină, în tabăra domnească de lîngă Roman, cu prilejul trecerii prin țară a lui William Harborne, care se întorcea în Anglia, după ce fusese ambasador la Constantinopol. În raportul adresat în decembrie 1588 lordului cancelar al coroanei, Harborne relata că fusese primit „foarte curtenitor de către Petru, domnul [Moldovei] [...], cu care s-a încheiat înțelegerea potrivit căreia supușii Maiestății Sale [regina Angliei], care fac negustorie acolo, nu vor plăti decît 3 la sută [și nu] 12 la sută", cum plătesc negustorii ceilalți.

Într-adevăr, în amintitul privilegiu, intitulîndu-se domn atît al Moldovei cît și al Țării Românești *(princeps Valachie et Moldaviae)* — subliniind prin aceasta nu numai originea sa muntenească, dar și conștiința identității de neam și de dezvoltare istorică a celor două principate — Petru menționa că a încheiat „cu măritul domn Wilhelm Harborne[1], ambasadorul prealuminatei și preaputernicei doamne, doamnă Elisabeta — din grația lui Dumnezeu regina Angliei, Franței și Irlandei — pe lîngă prealuminatul și preaputernicul împărat al turcilor, convențiunea următoare: ca negreșit de aici înainte să fie cu totul liberi supușii prealuminăției sale și toți neguțătorii de a ședea în țara noastră, de a se statornici, de a face negoț, a vinde, a cumpăra, ba chiar de a face toate cele ce societatea omenească și obiceiul caută pentru negoț și pentru trebuințele vieții, fără nici o piedică sau greutate, păzindu-se însă întreg și nevătămat dreptul vămilor noastre, adică pentru fiecare lucru în valoare de o sută de ducați, să ne plătească trei ducați". (Vezi textul documentului în volumul *Relațiile internaționale ale României în documente*, București, 1971, p. 174).

Condițiile oferite negustorilor englezi de privilegiul domnitorului moldovean erau similare celor acordate prin firmanul sultanului Murad III. Dar pentru ca prevederile acestuia din urmă să capete aplicativitate și în Moldova, a fost nevoie de o sancționare a lor de către domnitorul român, act ce ilustrează încă o dată relațiile deosebite ale Țărilor române cu Poarta otomană, în baza cărora ele își păstrau autonomia politică și economică.

Originalul privilegiului din 1588, întărit cu semnătura și sigiliul domnului, nu a fost

[1] Transcrierea numelor a fost păstrată ca în documentele originale — *n.r.*

Petru Șchiopul

În p. 23: *Biblioteca Bodleiană din Oxford (stampă din sec. XVII)*

încă descoperit pînă acum în arhivele engleze; textul său ne-a parvenit numai datorită faptului că el a fost inserat, unsprezece ani mai tîrziu, de cunoscutul geograf și călător englez Richard Hakluyt (cca. 1553-1616), profesor la Oxford, sub titlul *The Privilege of Peter, the Prince of Moldavia, Granted to the English Merchants* (Privilegiul lui Petru, domn al Moldovei, acordat neguțătorilor englezi), în lucrarea *The Principal Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation* (Cele mai de seamă călătorii pe mare și pe uscat, negoțuri și descoperiri ale poporului englez), vol. II, Londra, 1599.

În documente de la sfîrșitul sec. XVI se întîlnesc unele mențiuni dovedind prezența postavului englezesc în Moldova. Un izvor transilvănean ne informează că, în mai 1591, se tran-

Regina Elisabeta I

zita prin Moldova lemnărie provenită din Ţara Bîrsei pentru flota Angliei. Ştim apoi că, în 1582, John Newberrie şi în 1585 Henry Austell — ambii oameni de afaceri englezi — au fost la noi pentru a face „prospectări" ale pieţei. În iulie 1589 a vizitat Moldova un negustor londonez, Richard Mallorye, iar la 26 iunie 1590 şi 27 martie 1591 comerciantul Thomas Wilcox. În sfîrşit, în aprilie-mai 1591, un alt negustor londonez George Anglesea a străbătut Moldova, mergînd de la Constantinopol spre Polonia.

Nu dispunem însă de date suficiente pentru a putea aprecia ponderea pe care a avut-o acest comerţ în economia generală a ţării, ce cantităţi de mărfuri au fost achiziţionate sau care au fost produsele de export.

Datorită izbucnirii războiului dintre turci şi Liga creştină (1593-1606) în care au fost antrenate şi Ţările române, privilegiul din 1588 şi-a pierdut eficienţa. Mai tîrziu, vicisitudinile prin care a trecut Moldova în perioada frămîntată a domniilor Movileştilor, nesiguranţa internă şi războaiele turco-polone încheiate la 1621 au creat condiţii improprii desfăşurării unui trafic normal pentru negustătorii englezi ai Companiei Levantului.

Privilegiul este menţionat în lucrarea diplomatului prusian Alexander von Miltitz, tipărită în limba franceză la Londra, în 1839, sub titlul *Manuel des consuls*. Într-o depeşă expediată la 1 octombrie 1841, către Foreign Office, consulul britanic la Iaşi, Samuel Gardner — referindu-se la privilegiul din 1588 — aprecia că e vorba, probabil, de „cel mai vechi tratat comercial încheiat de acest principat [Moldova] cu vreun guvern străin".

Reprezentanţi ai cercurilor cărturăreşti patriotice din Ţările române s-au ocupat şi ei de acest document, relevînd importanţa şi semnificaţia lui. Astfel, într-un articol, aparţinînd — după unii — lui Ion Maiorescu, şi publicat în gazeta braşoveană *Foaie pentru minte, inimă şi literatură*, din 5 noiembrie 1855, se atrăgea atenţia asupra însemnătăţii privilegiului, mai ales într-o vreme „cînd e vorba de suveranitatea Principatelo.". Tratatul din 1588 — se spune în articolul amintit — „e cel mai tare argument că Principatele, şi după închinarea lor, au negociat ca suverane cu state străine suverane".

Un comentariu substanţial a fost publicat la Iaşi, în *Gazeta de Moldavia*, din 13 februarie 1856: „Pe lîngă tratatele formale care domnii Moldovei au încheiat cu regii de Polonia, de Ungaria, cu Ioan Vasili[1] şi Petru al Rusiei[2], cu Ferdinand I[3], imperatorul Germaniei, domnul Moldovei Petru VII, prenumit Şchiopul, au încheiat un tratat cu Sir Viliam Hareborne, ambasadorul la Constantinopol al M.S. Regina de Marea Britanie, chiar şi după ce Moldova s-au fost pus condiţional sub suzeranitatea Imperiului otoman".

Găsindu-şi locul firesc în mărturiile ce atestă statutul de largă autonomie al Principatelor române încă în sec. XVI, privilegiul comercial din 1588 a fost invocat printre actele doveditoare cu privire la „sloboda întemeiere a legămintelor comerciale ale Principatelor" în şedinţele Divanurilor ad-hoc din Moldova şi Ţara Românească. Sprijinindu-se şi pe acest argument, deputaţii cereau puterilor garante respectarea „autonomiei, drepturilor internaţionale stipulate prin Capitulaţiile cu Poarta şi neutralitatea Principatelor, unirea Principatelor într-un singur stat, domn străin ereditar şi guvern constituţional".

---

[1] Ivan V Alexeievici, ţar asociat al Rusiei (1682-1689).
[2] Petru I cel Mare, ţar asociat al Rusiei (1682-1689) şi apoi singur (1689-1725).
[3] Ferdinand I de Habsburg, rege al Ungariei (1526-1563) şi împărat al Imperiului romano-german din anul 1556.

ANGLIA: ȘASE ANI DE RĂZBOI (II)

În paginile ce urmează continuăm să publicăm evocări din lupta poporului englez împotriva Germaniei hitleriste în timpul celui de-al doilea război mondial[1]. Fragmentele inserate sînt reproduse din lucrările Winston Churchill et l'Angleterre du XX-e siècle **(Winston Churchill și Anglia secolului XX) de academicianul francez Jacques Chastenet și** Britain — Twentieth Century. The Story of Social Conditions **(Marea Britanie în secolul XX. Istoria condițiilor sociale) a istoricului englez Mary Cathcart Borer.**

Titlurile și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Viața își urmează cursul

Încă înainte de amiază, în ziua de 10 mai 1940, Churchill este invitat, printr-un mesaj, în Downing Street 10. Acolo îl găsește pe lordul Halifax discutînd cu primul ministru. Chamberlain consideră că se impune constituirea unui guvern de uniune națională, dar declară că, personal, n-a putut obține concursul necesar din partea laburiștilor și liberalilor. Ca atare, un altul trebuie să-și asume sarcina. Cine? Ce nume să sugereze suveranului?

Remițînd regelui George VI demisia, Chamberlain îl sfătuiește să facă apel la primul-lord al Amiralității. Jumătate oră mai tîrziu, Churchill se află la Palatul Buckingham.

— Acceptați să constituiți un guvern?

— Bineînțeles, Sire.

Părăsind Palatul, Churchill are întrevederi cu Attlee, obținînd sprijinul laburiștilor, și cu Sir Archibald Sinclair, șeful micii grupări liberale, de la care capătă un răspuns similar. Se întîlnește de asemenea cu Anthony Eden, căruia îi atribuie portofoliul Ministerului de Război (War Office). În sfîrșit, înapoindu-se în Downing Street 10, îi cere lui Chamberlain să rămînă în Consiliul de Miniștri cu o funcție mai mult onorifică.

Trei zile mai tîrziu, exprimînd sentimentele întregului său popor, Churchill rostește în Camera Comunelor un discurs care-l definește pe deplin: „Voi spune Camerei ceea ce am spus deja celor care au acceptat să intre în guvern: n-am nimic altceva de oferit decît sînge, trudă, lacrimi și sudoare. Trecem prin cea mai primejdioasă dintre încercări. Avem în fața noastră luni — fără de număr și fără de capăt — de lupte și suferințe.

Mă întrebați: care este politica mea? Vă voi răspunde: politica mea constă în a purta războiul pe mare, pe uscat și în văzduh, și a-l purta cu toate forțele noastre, cu toată energia pe care ne-o va dărui Domnul; a-l purta împotriva unei tiranii monstruoase...

Mă mai întrebați: care este țelul meu? Pot răspunde cu un cuvînt: victoria! Victoria cu orice preț, victoria, oricît de lung și aspru ar fi drumul care ne duce pînă la ea, căci fără victorie, pentru noi nu există speranță... Am dreptul de a cere tuturor să participe și de a le spune: veniți, să pășim cu toții, cot la cot, înainte!".

De la instalarea ca prim-ministru, Churchill adoptă un program de viață de la care nu se va abate niciodată în cursul războiului: trezit în jurul orei opt, lucrează timp destul de îndelungat în pat; după dejun, se culcă din nou și doarme un ceas, apoi se scoală și nu se mai culcă decît pe la ora două sau trei dinspre zi.

Cu toate că se declară „umila slugă a Camerei Comunelor", Churchill nu participă la dezbateri decît în împrejurări deosebite, lăsînd în seama celorlalți miniștri grija de a răspunde interpelărilor și de a grăbi votarea măsurilor legislative cerute de situație. Miniștrii săi sînt numeroși — șaizeci dacă îi numărăm și pe subsecretarii de Stat — și Churchill i-a ales mai degrabă pentru competența și cali-

[1] **Magazin istoric**, nr. 4/1978.

tăţile lor decît pentru apartenenţa politică. Patru dintre ei, împreună cu primul ministru, alcătuiesc Cabinetul de Război. Ceilalţi nu sînt niciodată consultaţi la adoptarea marilor decizii de politică generală.

După înfrîngerea Franţei, în iunie 1940, Hitler a declanşat „Bătălia Angliei". Prin masive atacuri aeriene, hitleriştii au încercat să cucerească supremaţia în aer şi să-şi asigure condiţiile de invadare a insulelor britanice[1].

La mijlocul lunii octombrie, germanii au pierdut 2 500 avioane în timp ce R.A.F. şi-a păstrat intactă forţa sa de şoc. Hotărît, Hitler a pierdut „Bătălia Angliei" şi, la fel ca Napoleon, cu 135 ani în urmă, a fost forţat să amîne **sine die** aplicarea planului invaziei.

Nici o clipă, Churchill nu a luat în considerare ipoteza că guvernul ar putea părăsi pămîntul Angliei pentru a se refugia de cealaltă parte a Atlanticului. S-a luat doar măsura ca, la Malvern, în Apusul Angliei să fie amenajate nişte localuri unde, în cazul în care Londra ar fi fost invadată, să se poată refugia administraţia publică.

Cît priveşte familia regală, ea hotărăşte, de asemenea, să nu părăsească Anglia. Atunci cînd Canada propune să-i fie trimise tinerele prinţese, regina răspunde: „Prinţesele nu vor pleca fără mine, eu nu voi pleca fără rege şi, firesc, regele nu va pleca niciodată".

În decembrie 1941 se ia o măsură revoluţionară: femeile celibatare, între 20 şi 31 ani, vor putea deveni membre ale serviciului auxiliar al armatei de uscat, marinei sau aviaţiei şi folosite pe teatrele de operaţiuni din afara Angliei. Li se confecţionează uniforme care le vin foarte bine; curînd, tinerele încep să se înroleze pe întrecute. Mai tîrziu, în august 1943, 90 la sută din femeile celibatare vor lucra în uzine sau vor lupta în cadrul forţelor armate. La aceeaşi dată, două treimi din populaţia adultă a Regatului se află sub drapel sau lucrează, într-un fel sau altul, pentru apărarea naţională primind salariu de la stat. În plus, două milioane de adolescenţi şi bătrîni prestează gratuit cîteva ore pe zi pentru nevoile războiului. Pînă şi infirmii obţin, după multe stăruinţe, dreptul de a munci într-o fabrică de armament.

Inflaţia ameninţă; pentru a o stăvili, guvernul acţionează energic şi eficace: se reduce sistematic consumul prin măsuri de raţionalizare; se instituie un control sever asupra preţurilor; creşte impozitul pe venituri în sfîrşit, se organizează o campanie de atragere a economiilor particulare disponibile în circuitul general, apelîndu-se la propagandişti voluntari şi la sentimentele patriotice ale populaţiei. Se formează trei sute de mii de „grupe", fiecare din ele cuprinzînd un cvartal urban sau un sat, un magazin sau o bancă, o uzină sau o şcoală sau doar un număr de familii. Milioane de lire sterline încep să ajungă la casele de depuneri. Cîteodată, oamenii preferă să doneze banii. Se cunoaşte cazul unui cetăţean care a refuzat să ia libretul ce i se cuvenea.

— Nu doriţi să vi se înapoieze suma?

— Nu.

— Pe ce nume să înscriem banii?

— Pe nici unul. Scrieţi doar atît: donaţi de un muncitor londonez cu locuinţa distrusă de o bombă.

(Winston Churchill et l'Angleterre)

[1] **Magazin istoric, nr. 12/1968.**

Britanicii în familie şi societate

În timpul celor cinci ani şi jumătate de război, viaţa populaţiei din Marea Britanie a devenit tot mai austeră. Îmbrăcămintea, raţionalizată din iunie 1941, s-a orientat spre lucruri practice şi durabile; moda, care în zilele ei bune lansa în fiecare sezon o linie sau o culoare nouă, un capriciu sau o toană, a dispărut. Hainele raţionalizate se vindeau la un preţ rezonabil şi erau de bună calitate. Se procura şi îmbrăcăminte necartelată, care era însă scumpă, preţurile fiind în continuă creştere.

Fustele au devenit scurte, în primul rînd pentru economisirea materialului. Pălăriile, ce-i drept, nu s-au raţionalizat, dar majoritatea femeilor au renunţat la ele în favoarea baticurilor; pe vreme rece şi umedă se purtau mantale de ploaie şi glugi. Din considerente practice, muncitoarele din industria de război cît şi gospodinele au recurs la pulovere şi pantaloni gen marinar. Unele au adoptat felurite versiuni ale salopetei purtate de W. Churchill, o îmbrăcăminte foarte ingenioasă şi utilă, alcătuită dintr-o singură piesă, asemănătoare spilhosenului, şi prevăzută cu fermoar în partea superioară, ideală pentru nopţile petrecute în adăposturile antiaeriene. Ciorapii de mătase erau scumpi şi se găseau greu, iar cei de nailon nu apăruseră încă pe piaţa britanică. Pantofii de calitate superioară erau, şi ei, dificil de procurat. Iarna, moda feminină a adoptat ghetele căptuşite cu blăniţă de oaie; către sfîrşitul războiului au apărut pantofi greoi, cu tălpi groase.

Primirea unor musafiri acasă a devenit o problemă greu de rezolvat. Timp de cîţiva ani, vinul şi celelalte băuturi alcoolice erau imposibil de obţinut. Ceaiul, zahărul, untul, carnea, slănina şi ouăle s-au raţionalizat cu stricteţe; spre exemplu, ratia de ouă coboară, în perioada cea mai dificilă, la un singur ou pentru două luni. În restaurante, spre deosebire de situaţia din primul război mondial, se putea lua masa pe cartelă. Multe fabrici şi instituţii mari, care lucrau pentru nevoile războiului, aveau cantine. Acolo unde n-au existat asemenea posibilităţi, în zona unităţilor respective au luat fiinţă „restaurante britanice"; aici se putea asigura masa principală a zilei la un preţ rezonabil. Meniurile erau însă mediocre, iar pentru a ocupa un loc la masă, oamenii trebuiau să facă cozi lungi şi obositoare. Cei care aveau prieteni în America, Canada, Australia sau Africa de Sud au început să primească pachete cu alimente de acolo; chiar şi ostaşii din trupele britanice staţionate în diferitele regiuni ale imperiului trimiteau familiilor din Marea Britanie asemenea pachete.

Primele luni de război: aviația britanică lansează asupra teritoriului german tone de... manifeste

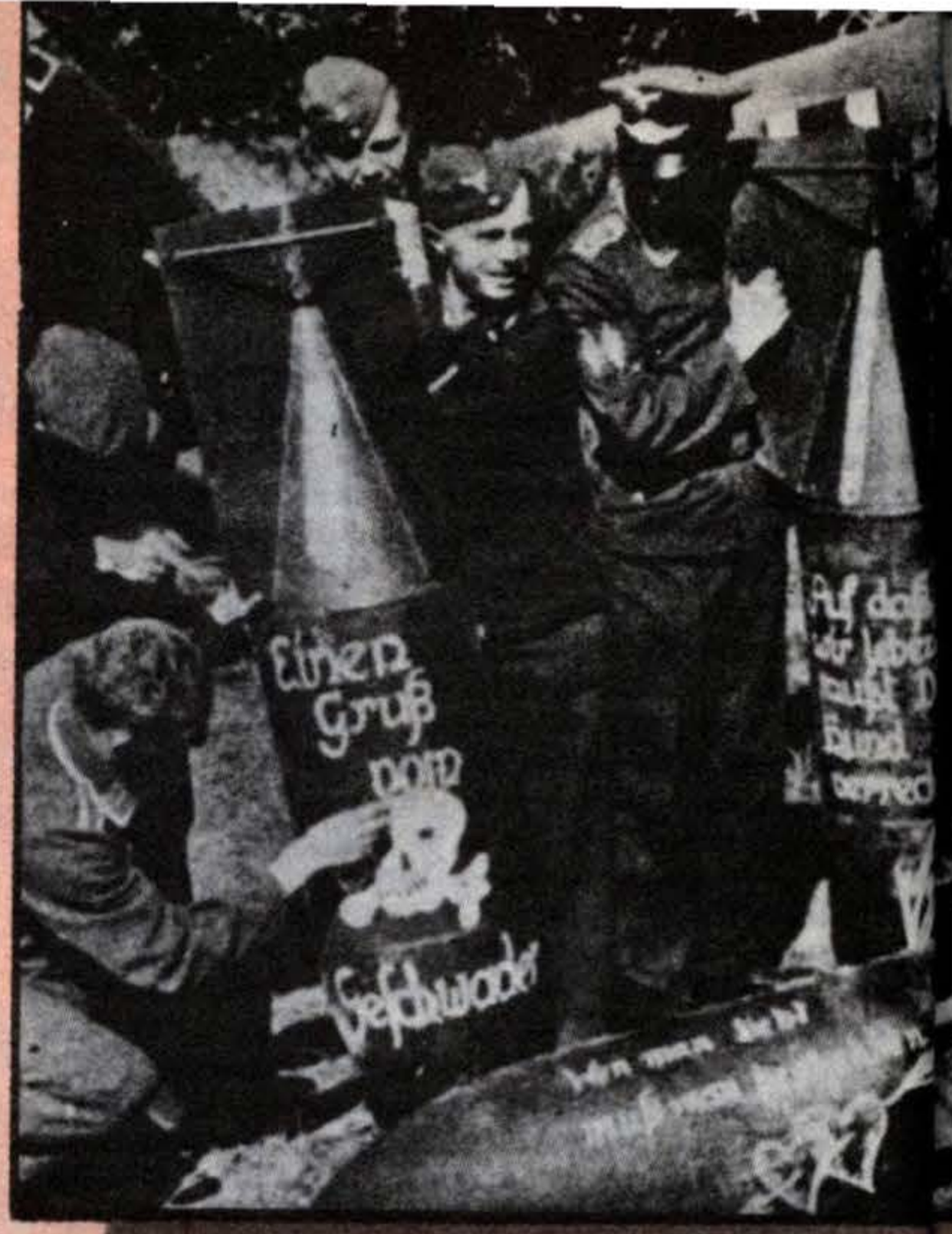

August 1940: aviatorii lui Goering, în plină euforie, au chef să se amuze; își împodobesc bombele, cu caricaturi și epigrame antibritanice

Datorită strictei raționalizări a benzinei, mulți și-au vîndut mașinile sau le-au scos din circulație pe perioada războiului. Folosirea automobilului ca mijloc de divertisment a încetat să se mai practice. Numai celor care dovedeau că își desfășoară munca mai bine folosind mașina proprie decît mijloacele de transport public li s-a permis să-și procure benzină peste minimul alocat, cu totul insuficient celorlalți posesori de automobile. Astfel de situații speciale au apărut mai ales în districtele rurale avînd drept justificare parcurgerea drumului pînă la cea mai apropiată stație de cale ferată sau necesitatea transportării copiilor foarte mici la școală, cînd aceasta era situată foarte departe de casa părintească.

Ziarele și revistele și-au micșorat tirajele. În același timp au apărut pe piață, ca ciupercile după ploaie, o serie de edituri care reușiseră să acapareze hîrtie la negru. Ele tipăreau cărți lipsite de valoare literară.

Pentru majoritatea populației, principalul mod de relaxare îl constituiau emisiunile radio. În acești ani, **B.B.C.** (British Broadcasting Corporation — Societatea de radiodifuziune britanică) a desfășurat o activitate remarcabilă, oferind în mod constant programe pentru toate gusturile, de la evoluțiile distractive ale lui Tommy Handley pînă la concertele simfonice, de la emisiunile „trustului creierului" (**Brain Trust** — grup de experți care răspund pe loc întrebărilor ascultătorilor) pînă la înregistrările interpretei favorite a armatei, Vera Lynn.

În perioada acestor ani, radioul a fost folosit pentru prima dată în Marea Britanie ca mijloc de orientare politică a maselor. Propaganda subtilă, convingătoare, pătrundea zilnic în aproape fiecare cămin. B.B.C. și-a extins emisiunile pentru străinătate pentru a acoperi o mare parte a globului, întreținînd, în țările ocupate de inamic, speranța în sufletele celor care erau destul de curajoși ca să-și riște viața ascultîndu-l; prin radio erau transmise, totodată, mișcărilor de rezistență, mesaje ingenios codificate. B.B.C. difuza pentru poporul german știri despre victoriile Aliaților; de asemenea, buletine de știri în limba engleză în țările neutre: Turcia, Portugalia, statele din America de Sud cu scopul contracarării propagandei inamice.

Serviciile de televiziune ale B.B.C., puțin dezvoltate în 1939, au fost suspendate imediat după izbucnirea războiului; majoritatea tehnicienilor de aici au fost utilizați pentru extinderea stațiilor radar.

Spectacolele de film s-au bucurat pe toată perioada conflagrației de un public tot mai numeros; pe măsură ce războiul se apropia de sfîrșit, industria cinematografică britanică a intrat într-o perioadă de avînt. Inițial însă toate cinematografele au fost închise. Directorii caselor producătoare, ca și toți cei care aveau interese în cinematografie, au protestat împotriva sistării a ceea ce fusese o sursă atît de populară de divertisment. Curînd, sălile de cinema au fost redeschise. Numărul săptămînal de spectatori a crescut de la 19 milioane în 1939 la 30 milioane în 1945.

La începutul războiului, industria cinematografică britanică a întîmpinat mari greutăți. Multe dintre studiourile mari, inclusiv Pinewood, și-au sistat activitatea, de-

Winston Churchill (centru) urmărește desfășurarea unei ciocniri aeriene

oarece majoritatea personalului a fost încadrat în industria constructoare de mașini pentru nevoile armatei. Curînd rămăseseră în funcțiune doar nouă din cele 22 studiouri, care foloseau și ele numai o treime din numărul tehnicienilor.

La izbucnirea conflagrației unele teatre și-au închis porțile; mai tîrziu, o parte din săli au fost bombardate. Cele care s-au redeschis după primele săptămîni de război își începeau spectacolele la orele 18.30 așa încît, după ora 22, prea puțini spectatori se mai aflau în West End, în drum spre casă. Cu toate acestea, reprezentațiile teatrale au cunoscut un nou avînt. Fiecare dintre ele a reprezentat o sursă de divertisment foarte necesar, plasîndu-și spectatorii într-o atmosferă opusă vicisitudinilor războiului.

În acești ani a fost fondat Consiliul pentru încurajarea muzicii și artelor (C.E.M.A.), condus de J.M. Keynes; de la început, consiliul s-a bucurat de sprijinul financiar acordat de Pilgrim Trust; ulterior, acestuia i s-a adăugat subvenția Ministerului de Finanțe. În aceste condiții, Old Vic, a cărui sală din Waterloo Road fusese bombardată, a putut să organizeze turnee cu patru-cinci formații teatrale, prezentînd operele lui Shakespeare și ale altor autori clasici, punînd în scenă spectacole de operă sau balet în regiuni îndepărtate ale țării, în special în cele cu industrie grea, jucînd în fața unui public care pînă atunci nu avusese ocazia să vadă asemenea montări. Cît despre compania londoneză a lui Old Vic, aceasta a fost adăpostită la New Theatre. Aci, în 1945, Ralph Richardson și Laurence Olivier au pus în scenă, după demobilizarea din aviație, piese atît de remarcabile și care s-au bucurat de un succes atît de răsunător încît Ministerul de Finanțe s-a decis să subvenționeze în continuare C.E.M.A., cunoscută de atunci sub denumirea de Arts Council of Great Britain (Consiliul Artelor din Marea Britanie). Era pentru prima dată în istoria Angliei cînd statul oferea patronajul său oficial artelor.

Sala Sadler a lui Wells a scăpat de bombardament; aici, sub conducerea lui Ninette de Valois, școala de balet, făcînd față unor greutăți de neînchipuit, nu numai că și-a continuat activitatea, dar și-a creat și un stil propriu, ceea ce a conferit Marii Britanii, în acești ani atît de grei, o adevărată tradiție în materie de coregrafie.

Un divertisment foarte agreat de popor în timpul războiului a fost dansul. Cluburile de noapte au funcționat mai departe la Londra, în West End; se dansa, de asemenea, în cele mai multe dintre marile hoteluri și restaurante. Asemenea reuniuni distractive, în proporții mult mai reduse, se organizau, săptămînal, pe tot cuprinsul țării, în toate orașele și satele; în majoritatea cazurilor, din beneficiile rezultate se trimiteau pachete celor plecați pe front. La aceste reuniuni, bărbații și femeile, în permisie sau așteptînd îmbarcarea pentru front purtau, de obicei, uniforma militară; celorlalți nu li se cerea nici o ținută de rigoare. De fapt, atît pentru bărbați cît și pentru femei, îmbrăcămintea de seară dispăruse cu totul.

(Britain—Twentieth Century)

Traducere de
Măriuca și Sergiu STANCIU

STATUL CENTRALIZAT
ȘI INDEPENDENT
AL LUI BUREBISTA
2050 DE ANI

DACIA ÎN CONȘTIINȚA LUMII

Dacia și străvechii ei locuitori, geto-dacii, s-au numărat printre cele mai vestite state și popoare ale antichității. Vitejia cu care strămoșii noștri și-au apărat independența, nivelul de dezvoltare atins de statul dac au făcut ca istoria lor să-și găsească o largă reflectare în operele a numeroși autori, începînd cu părintele istoriei, Herodot, și continuînd, de-a lungul mileniilor, cu cei mai de seamă istorici.

Cu deosebire au fost oglindite perioadele de maximă înflorire din istoria geto-dacilor, reprezentate de statul dac centralizat și independent condus de Burebista, ce-și avea axa pe Dunăre și Carpați și se întindea pe un vast teritoriu din Boemia și Alpii austriaci, pînă la Bug și Marea Neagră, din Nordul Carpaților pînă în Balcani și spre Marea Adriatică, și de statul lui Decebal. Epopeica rezistență opusă romanilor de statul lui Decebal a făcut ca dacii și Dacia să fie larg cunoscute nu numai contemporanilor, ci și generațiilor următoare, amintirea luptelor lor întipărindu-se în conștiința popoarelor.

În decursul timpului, alți cărturari din numeroase țări au făcut, în operele lor, aprecieri elogioase asupra strămoșilor noștri autohtoni, dacii, asupra țării locuite de ei, precum și asupra continuității poporului român pe aceeași vatră.

Printre aceștia se numără și cărturarul ungur Losontzy István (1709-1780), autorul unui manual școlar, intitulat Harmas Kis tükör **(Tripla oglindă mică) editat prima oară în anul 1771 la Pozsony (azi, Bratislava). Lucrarea — „un rezumat din scrierile unor savanți competenți", după cum mărturisește autorul — a fost concepută sub formă de întrebări și răspunsuri — pentru a face mai ușor de reținut problemele expuse. Scrisă de pe pozițiile unui înfocat patriot maghiar, apărător al intereselor claselor dominante ungare, lucrarea a fost interzisă de autoritățile de la Viena în anii imediat următori înfrîngerii revoluției din 1848-1849. Aprecierea de care se bucură autorul în Ungaria zilelor noastre se reflectă în** Magyar életrajzi lexikon, **vol. II, apărut la Budapesta, 1969 (p.89): „**Losontzy István **(1709-1780), pedagog, predicator reformat. Studiile le-a făcut la Debreczin și Utrecht. Din 1741, profesor și director al gimnaziului din Nagykörös. El a militat ca în școala primară, pe lîngă religie, să se predea și scrierea, citirea, aritmetica și istoria. În lucrarea** Harmas Kis tükör **(Pozsony, 1771) a popularizat, în limba maghiară, istoria și geografia Ungariei. Din cauza conținutului său patriotic, manualul, după ce a cunoscut mai mult de 50 ediții, a fost interzis [de autoritățile habsburgice — n.A.D.], sub guvernarea lui Bach, în 1854".**

Cu atît mai concludente, mai revelatoare sînt numeroasele referiri la Dacia din timpul strămoșilor noștri geto-daci și la Dacia din timpul migrației popoarelor.

Cît de adînc întipărite în conștiința veacurilor erau dacii și Dacia rezultă cu claritate și din modul în care lucrarea citată configurează întinderea statului lor, ca și din faptul că atunci cînd se descrie istoria deplasării popoarelor migratoare, Dacia devine un punct de referință, fiind deci o busolă trainică, un punct stabil de reper în apropierea sau îndepărtarea acestor popoare de ea.

Desigur, fiind vorba de un manual destinat școlarilor, interesează mai puțin noutățile pe care le ridică. Semnificativ este faptul că, vreme de opt decenii, Tripla oglindă mică **a constituit cartea după care s-au instruit generații și generații de elevi.**

În manual se fac de asemenea referiri la poporul român, pe care autorul îl recunoaște drept continuator direct al dacilor.

Fragmentele redate mai jos sînt după ediția din 1781.

Dr. Augustin DEAC

OGLINDA MICĂ A ŢĂRII UNGUREŞTI

Despre pămîntul Ţării Ungureşti

Întrebare: Cu ce ţări are graniţe Ţara Ungurească?

Răspuns: La Nord – Polonia şi Silezia; la Răsăritul soarelui – Moldova, Ardealul, Ţara Românească. La Sud – Serbia şi Slovenia sau ţara slovenilor. La Soare-apune – Moravia şi Austria [...].

Despre huni

I: Cine au năvălit prima dată în Ţara Ungurească?

R: Hunii, în jurul anului 374.

I: Cum se numea înainte de aceasta [de anul 374] Ţara Ungurească?

R: Partea de dincolo de Dunăre se numea Pannonia, partea dintre Dunăre şi Tisa, Iasigia şi partea de dincolo de Tisa, Dacia [...].

I: Ce au făcut în primul rînd hunii?

R: Trecînd apa Tanais [Donul] au cucerit pe alani şi neamurile vecine şi le-au luat în societatea lor.

I: De aici unde s-au dus?

R: În Dacia [...] şi s-au stabilit pe acel pămînt bun în anul 376.

I: S-au mulţumit ei, oare, cu Dacia?

R: Nu, pentru că goţii care locuiau dincolo de Dunăre, atacîndu-l pe împăratul Valens, i-au chemat pe huni în ajutor şi împreună cu aceştia au înfrînt armata lui Valens [...] şi astfel au ocupat o mare parte a Pannoniei în 378 [...].

I: După Balamber sau Balamir, cine au fost căpeteniile hunilor?

R: Vechii scriitori pomenesc despre şase [...] [Între ei].

Mundzukus, pe care ungurii îl numesc Bendegúz, tatăl lui Atilla, în 411; [aceasta] l-a trimis pe locotenentul Rugila la Constantinopol, dar fără succes, deoarece acolo Rugila a fost lovit de trăsnet, iar armata sa, a pierit, de asemenea, în mare parte; de aceea a fost posibil ca romanii să ocupe din nou Pannonia şi să respingă pe huni în Dacia [...].

Atilla, în 434, prea vestitul rege al hunilor, care, luînd lîngă sine pe fratele său Blédá, a săvîrşit mari fapte atît în Imperiul de Răsărit cît şi în Imperiul de Apus [...].

I: Cine s-a răsculat primul împotriva lor?

R: Ardaricus, regele gepizilor, care, ciocnindu-se cu feciorii lui Atilla, i-a bătut pe huni şi a ucis 30 mii de oameni de-ai acestora. În această luptă a murit şi cel mai mare fiu al lui Atilla, Ellák; cei doi fii ai săi au fost împinşi înapoi pînă la Marea Pontus [Pontul Euxin].

I: Roadele victoriei care au fost?

ERDÉLY ORSZAGNAK

KIS-TÜKÖRE.

I. SZAKASZ.

Erdély-Országnak Földéről.

1. *Nevei.*

ERDÉLY Ország régenten hivattatott *Kézép Dáziának*, mikor azt a' *Dákusok* Gétát és *Getbusok* birták: most Nevei ezek.

Erdély: mert erdös hegyekkel van környül vétetve.
Transsilvania: mert Silvánián, Szilágyságontúl esik.
Siebenbürgen, a' két Szász Városokról.

2. *Határai.*

Határozza Erdélyt, *Északra* Móldva. *Nap-keletre* Moldávia. *Délre* Valachia, Olah Ország. *Nap-nyúgotra* Magyar Ország. Széle, hoszszra ki-terjed 30. Mérföldekre, és némiképpen fziv formát mutat.

3. *Nevezetesebb folyó Vizei.*

Máros, mellyen hórdják a' sót szálako *Szegedre*.
Olt, *Aluta*, Tarkó hegyből ered Marossal.
Nagy és *Kis Szamos*, fok rákkal bövelkedik.
Aranyas, Sebes viz, fövényi között aranyat szednek.
Kükülló, *Sebes*, *Ompoly*, *Kenyér*, *Strigy*, kissebb vizek.

4. *Földének álláſa.*

Erdély hegyes völgyes Tartomány, és dombosabb a' szomszéd Országoknál: mivel minden vizek innen ki-folynak; másunnan pedig semmi vizet be-nem vészen.

5. *Földének minémüsége.*

Erdély igen áldott kis Ország, melly a' természetnek majd minden javaival bövelkedik, az Magyar Országnak Kintzet tartó Háza. Úgyan-is:

Gazdag Erdély Ország vadasz Erdejével,
Arany, ezüst, vas, réz, 's egyéb Ertz nemével.
Só, búza, bor, kender, méz elégségével,
Mind halak' mind barmok' tellyes bövségével.

6. La-

Primele două pagini din capitolul consacrat Transilvaniei de către István Lasontzi

R: Întreagă Dacia şi Iasigia au fost ocupate de gepizi, Pannonia de goţi, iar de către celelalte neamuri, alte ţinuturi [...].

Despre avari

I: În al doilea rînd cine au năvălit în Dacia?

R: Avarii care şedeau dincolo de apa Volgăi şi urmăriţi de turcii din vecinătate s-au mutat spre Apus, în Europa, sub conducerea comandantului Kháganus, în jurul anului 550 [...].

I: Cu ce prilej au venit ei în Dacia?

R: Albonis, regele longobarzilor, care stătea pe atunci în Pannonia, luptîndu-se cu Kunimundus, regele gepizilor, a chemat în ajutor pe avari [...].

I: Ce s-a întîmplat după această înţelegere?

R: Decăderea gepizilor, pentru că aliaţii i-au bătut foarte tare[...]. În felul acesta avarii au ocupat Dacia, iar pe gepizi i-au transformat în iobagii lor în anul 553 [...].

Despre unguri

I: Cine au sosit în al treilea rînd în Ţara Ungurească?

R: Ungurii sau maghiarii.

I: Ce i-a îndemnat să-şi părăsească locurile natale?

R: Voievodul Apokanus, rupîndu-se de hunii de la Răsărit, a ocupat pămîntul aşezat între Tanais şi Volga şi s-a stabilit acolo cu întregul său popor în anul 585. Şi aici a locuit acest neam vreme îndelungată.

I: Dar de acolo de ce s-au apropiat de Dacia?

R: Neînţelegîndu-se deloc cu patzinatzii [pecenegii] din vecinătate, urmăriţi îndeaproape de aceştia, s-au despărţit în două: o parte s-a dus spre Răsărit, iar cealaltă spre Apus [...].

I: Cei care s-au îndreptat spre Apus, unde s-au stabilit?

R: Dincoace de apa Boristene [Nipru] [...]

I: Sosind aici, ce au făcut?

R: L-au ales pe Arpad, fiul lui Almos, să le fie conducător suprem [...].

I: Au locuit ei în linişte în Dacia?

R: Şi acolo au început să fie hărţuiţi de pecenegi, de aceea s-au mutat mai aproape spre Istru şi Tisa în jurul anului 889 [...].

OGLINDA MICĂ A ŢĂRII ARDEALULUI

Despre pămîntul Ţării Ardealului

Denumirile sale

Pe vremuri Ţara Ardealului se numea Dacia de Mijloc, atunci cînd era stăpînită de daci, geţi şi goţi. Acum denumirile ei sînt: Ardeal — pentru că este înconjurat de munţi pădurоşi; Transilvania — pentru că este aşezată peste Silvania dincolo de Sălaj, Siebenbürgen — după cele şapte oraşe săseşti [...].

Hotarele

Ca hotare, Ardealul are: la Nord — Moldva [Maramureş]; la Răsărit — Moldova; la Sud — Valahia, ţara valahilor; la Apus — Ţara Ungurească.

Locuitorii

[...] Olahii, valahii, popor italian, rămăşiţele vechilor romani, motiv pentru care şi astăzi se numesc pe ei rumuny, adică romani. [...]

Scurtă istorie a Ţării Ardealului

1. Odinioară Ardealul a fost stăpînit de daci şi geţi — neam foarte războinic şi aprig, precum arată Ovidiu: „Nulla Getis toto gens est truculentior orbe" (Nu este pe întreaga lume nici un neam mai dur decît neamul geţilor).

2. Odinioară ei căzuseră sub puterea romanilor. Dar îi hărţuiau adesea căci atunci cînd Dunărea îngheţa, treceau cu oaste mare peste ea şi pustiau teribil Moesia şi pămîntul Pannoniei. Mai cu seamă căpetenia care se numea Cotyso a băgat o spaimă atît de mare printre romani, încît Horatius, care trăia pe atunci, se plîngea astfel cu mare jale: „Poene occupatam feditionibus delevit Urbem Dacus" (Era cît pe ce să distrugă dacul prin hărţuieli Roma).

3. Domitian, împărat roman, a ridicat arma împotriva lor şi a intenţionat să-i înfrîneze, dar întreaga sa armată fiind bătută de daci, a fost silit să le ceară pace în anul 88, promiţîndu-le plata unui tribut anual.

4. În cele din urmă, împăratul Traian, în anul 102 [corect 106], pornind după intense pregătiri împotriva dacilor i-a umilit foarte; pentru că l-a înfrînt pe regele lor numit Decebal cu întreaga sa oaste, a ocupat capitala sa, Sarmizegetusa, împreună cu ţara şi, trimiţînd acolo locuitori din Roma, i-a dat numele de Ulpia Traiana oraşului regal.

5. După multă vreme, în timpul domniei împăratului roman Gallienus, goţii şi sarmaţii, ieşind din ţinuturile nordice, s-au înhăitat cu dacii şi geţii şi i-au necăjit pe romani în Dacia într-atît încît nu puteau locui în liniştе acolo. Din care cauză, împăratul Aurelian în anul 274 a mutat de acolo pe vitejii romani în Moesia. **Cei care rămăseseră mai departe acolo, cu timpul [...] au devenit valahi, care îşi spun încă şi astăzi romani** (subl. — **A.D.**).

6. Au stăpînit goţii, gepizii şi alte neamuri Dacia frumoasă în liniştе pînă cînd hunii, ieşind din Sciţia în jurul anului 376, i-au alungat în parte dincolo de Dunăre şi în parte i-au supus şi au ocupat Dacia împreună cu ţinuturile vecine.

7. Ce au făcut aceştia sub regele Atilla, cum au venit cu timpul în locul lor avarii şi după aceştia ungurii, cum au ocupat şi au împărţit Dacia şi Ungaria, se poate vedea pe scurt în Oglinda Mică a Ţării Ungureşti.

8. Regele Ştefan I cel Sfînt, învingîndu-l pe Gelu, voievodul Ardealului, a anexat Ardealul la coroana ungară în anul 1002 şi, începînd de atunci, acesta a fost stăpînit de regii unguri prin intermediul unor înalţi funcţionari sau voievozi ai Ardealului, pînă la moartea lui Ioan Zápolya, regele Ungariei, care s-a întîmplat în anul 1540 [cînd Ungaria a fost transformată în paşalîc iar Ardealul a devenit principat autonom — **A.D.**]

Traducere de
Edith OPRESCU

PLANŞELE NOASTRE

① Tîrg din Transilvania, la începutul veacului XIX. Detaliu dintr-o litografie de Lanzedelli (Biblioteca Academiei R.S.R.)

② Succesorul Mariei Tereza şi înaintaşul lui Leopold II **(Iosif II şi românii transilvăneni,** p. 2**)**

③ Ultimul împărat al Sfîntului Imperiu roman de naţiune germană (primul Reich): Francisc II, fiul lui Leopold II şi nepot al lui Iosif II **(Înfruntări în lumea germană — sec. XVIII,** p. 40**)**

④ Bucureşti – imagini de la începutul sec. XX: Palatul Sturdza, din Piaţa Victoriei, sediul Ministerului de Externe, pînă în 1940, cînd a fost demolat (sus) şi Bulevardul Elisabeta, actual Gheorghe Gheorghiu-Dej, privit din locul unde acum se află, pe dreapta, Casa Centrală a Armatei, iar pe stînga Magazinul „Premial"

ALBUM ISTORIC ROMÂNESC

ALES DE NAȚIUNE DOMN AL ROMÂNILOR

Proclamarea lui Carol de Hohenzollern ca domnitor al României, la 10 mai 1866, a marcat triumful unui principiu, nu al unei persoane. Principiul era cerința formulată de Adunările ad-hoc din 1857 de a aduce în fruntea Principatelor Unite un principe străin, aparținînd unei familii domnitoare dintr-un stat care să nu fie vecin cu România.

Revista noastră a publicat documentele esențiale care au fundamentat acest principiu ca pe o necesitate politică determinată de împrejurarea că atît Unirea cît și afirmarea independenței naționale a statului român unit erau permanent periclitate de presiunile și imixtiunile marilor puteri vecine. Blocul acestora putea fi contracarat numai printr-o desăvîrșită unitate politică internă, precum și prin cointeresarea directă a unei alte mari puteri europene la păstrarea unirii Principatelor și la independența lor.

Numele lui Carol de Hohenzollern a apărut ca o posibilă candidatură la 14/26 martie 1866, în momentul cînd, sub presiunea unora dintre puteri, neacceptarea tronului de către Filip de Flandra crease o situație extrem de dificilă pentru statul român unit.

Guvernul român, oamenii politici ai țării nu au avut preferințe în legătură cu persoana principelui străin. Ion Ghica, președintele Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Străine, cerea agentului diplomatic român de la Paris, Ioan Bălăceanu, să asigure guvernul francez că „nu am ales pe comitele de Flandra candidat în contra Franței, că sîntem hotărîți și doritori a susține pe orice candidat ce ne-ar propune ea, și că garantăm succesul". Două zile mai tîrziu, Bălăceanu telegrafia din Paris că ministrul de Externe francez, „Drouyn de Lhuys ar dori un candidat și ar voi să cunoască candidatul guvernului român". Bălăceanu întreba: „Mă autorizați a numi pe Carol de Hohenzollern? Aceasta ne-ar înfățișa sub un aspect foarte favorabil în ochii lui Napoleon III". În aceeași zi, adică la 14/26 martie 1866, Ion C. Brătianu, reprezentantul guvernului din București la Conferința de la Paris[1], telegrafia că „Anglia are, de asemenea, convingerea că un principe străin e posibil. Candidatul Angliei este Hohenzollern".

I.C. Brătianu a fost însărcinat de guvern să meargă în Prusia pentru a lua legătura direct cu familia de Hohenzollern. La 19/31 martie, el a fost primit de prințul Carol Anton de Hohenzollern, tatăl celui avut în vedere, căruia i-a declarat că „urmînd impulsiunii împăratului Napoleon, are intenționea a propune poporului să aleagă" ca domnitor al României pe al doilea fiu al lui, Carol.

Seara, diplomatul român a avut prima convorbire cu principele Carol, căruia, propunîndu-i coroana României, i-a prezentat și problema legăturilor Principatelor cu Turcia. Carol a ezitat a da un răspuns definitiv, așteptînd avizul familiei. În ceea ce privește legăturile cu Turcia, el a spus că „nu vede în acestea o piedică pentru dînsul, mai ales că nu va fi greu de a desface aceste legături".

La 20 martie/1 aprilie, I.C. Brătianu a trimis din Berlin o telegramă lui Ion Ghica, în următorii termeni: „Carol de Hohenzollern primește coroana [...] S-a pus imediat în relațiune cu Napoleon III".

Familia de Hohenzollern, al cărui șef era însuși regele Prusiei Wilhelm I, nu s-a grăbit însă să-și dea consimțămîntul la acest act politic; ea voia să fie sigură că nu se vor repeta presiunile diplomatice care determinaseră retragerea candidaturii lui Filip de Flandra. Urmînd o altă cale decît aceea a cancelariilor diplomatice, Hohenzollernii au primit de la soția ministrului de Externe francez, doamna Mathilda Drouyn de Lhuys, o scrisoare liniștitoare: „Nici o alegere n-ar putea fi mai plăcută împăratului ca aceea a persoanei în chestiune [prințul Carol — n.a.]".

---

[1] Magazin istoric, nr. 11 și 12/1976.

Dezbaterile în contradictoriu din cadrul Conferinței reprezentanților marilor puteri au obligat totuși guvernul Prusiei să manifeste prudență față de propunerea românilor, astfel, încît Carol a trebuit să renunțe la aprobarea oficială a guvernului prusian. Convorbirea pe care a avut-o cu cancelarul Bismarck, l-a asigurat pe prinț de consimțămîntul și sprijinul tacit al guvernului prusian. Pentru a fi sigur de sprijinul lui Napoleon III, Carol s-a adresat direct doamnei Hortensia Cornu, din cercurile apropiate familiei împăratului francez, pentru a afla atitudinea acestuia în cazul în care el, Carol, nu va ține seama de hotărîrile Conferinței de la Paris ce se opuneau prezenței unui prinț străin pe teritoriul României. „Cunoașteți îndestul chestiunile noastre de familie — spunea Carol în scrisoarea sa din 16/28 aprilie — că regele e șeful nostru și că el judecă că e un ce aventuros pentru moment de a urma condițiile comitelui de Bismarck [...]. Nu e de îndoit că comitele de Bismarck, vorbind cum a vorbit, cunoștea intențiile regelui; însă cum regele nu e singur a decide, ar fi de dorit a ști care va fi atitudinea împăratului [Napoleon — n.a.] în fața unui fapt împlinit". Ziarul Mémorial diplomatique, oficiosul guvernului francez, a publicat la 16/28 aprilie un articol care fixa poziția Franței în problema românească, în termeni despre care aceeași doamnă Cornu scria că fuseseră inspirați direct de Ministerul de Externe francez: „Tot ce poate face Franța este de a recunoaște fără dificultate schimbările interioare ce se vor întîmpla în România și de a respecta, acolo ca și în altă parte, dorințele simțămîntului național, superioare în cugetarea sa tuturor protocoalelor și tuturor firmanurilor".

Aceasta l-a decis pe Carol să accepte venirea în țară în mod secret[1], pentru a realiza „faptul împlinit". La 25 aprilie/7 mai, Carol, împreună cu tatăl său, s-au întîlnit cu Bălăceanu și Brătianu la Paris, unde au stabilit ruta Viena-Baziaș. Carol și-a procurat un pașaport elvețian pe care figura, ca destinație, Odessa, pe numele Hettingen (după o proprietate a familiei).

Călătoria a decurs fără incidente și la 6/18 mai, Carol a sosit la Baziaș, iar în ziua următoare la Turnu Severin.

Documentele care urmează prezintă un moment important din istoria României moderne: proclamarea ca domnitor a prințului Carol de Hohenzollern, care va rămîne în fruntea țării 48 ani. Ele sînt reproduse după lucrarea Autoritatea faptului îndeplinit executat în 1866 de cei îndreptățiți, de Dimitrie A. Sturdza, București, 1912.

Confirmînd însemnătatea politică a aducerii unui principe străin pe tronul României, scrisoarea lui Cuza din aprilie 1867, adresată lui Carol, confirmă adeziunea sa la opțiunea prințului străin.

Nicolae COPOIU

[1] Magazin istoric, nr. 3/1977.

Scrisoarea Guvernului provizoriu adresată sultanului (1/13 mai 1866)

Sire,

În urma abdicării principelui Alexandru Ioan, în 11 februarie anul curent, Adunarea generală a Principatelor-Unite, compusă din deputații Țării-Românești și ai Moldovei, s-a întrunit în București.

La 1 mai, Adunarea, interpretă fidelă a voinței naționale, exprimată de Divanurile ad-hoc, de toate adunările succesive și în ultimul loc de Corpurile Legislative la 11 februarie și de plebiscitul din 2 la 8 aprilie, a declarat că voința unanimă a Principatelor-Unite este de a rămînea pentru totdeauna unite și a aclamat, prin 109 voturi contra 6 abțineri, ca principe ereditar pe Alteța Sa serenissimă principele Carol-Ludovic de Hohenzollern-Sigmaringen.

Plină de încredere în Augusta bunăvoință a Maiestății Voastre Imperiale pentru români, totdeauna fideli legăturilor seculare ce-i unesc cu curtea suzerană, Adunarea vine, cu cel mai profund respect, a supune această alegere la cunoștința Maiestății Voastre Imperiale, rugînd-o să recunoască pe alesul țării.

Dumnezeu să prelungească Augustele zile ale Maiestății Voastre Imperiale! Dumnezeu să proteagă Imperiul Vostru! Aceasta este cea mai vie și cea mai statornică dorință a națiunii și a Adunării române.

Scrisoarea președinților Adunării Legislative către principele Carol de Hohenzollern (1/13 mai)

Subsemnații, președinți ai Adunării naționale a României, vin respectuos a face cunoscut Alteței Voastre Regale că Adunarea, în număr de 115 deputați prezenți în ședința sa de astăzi, în prezența agenților înaltelor puteri garante, a votat cu 109 voturi pentru și 6 abțineri, prin apel nominal și înscrierea votului, rezoluțiunea următoare:

„În considerațiunea deferenței ce datorează Înaltei Porți și puterilor garante, Adunarea, interpretă fidelă a voinței naționale necurmată și afirmată cu tărie de Divanurile ad-hoc, de toate Adunările ulterioare, și acum în urmă de Corpurile Legiuitoare la 11 februarie, precum și de plebiscitul din 2 la 8 aprilie, declară, pentru ultima oară, înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor, că voința nestrămutată a Principatelor-Unite este de a rămînea pururea aceea ce sînt — o Românie una și nedespărțită, sub domnia ereditară a unui principe străin luat dintr-una din familiile suverane ale Occidentului și că principele ereditar al României una și nedespărțită este principele Carol-Ludovic de Hohenzollern-Sigmaringen, pe care Adunarea, la rîndul său, îl proclamă sub numele de Carol I".

Aducînd această declarațiune la cunoștința Alteței Voastre Regale, Vă rugăm să primiți sentimentele de devotament a întregii națiuni pentru suveranul său.

Scrisorile adresate de principele Carol împăratului Napoleon III (Zürich, 1/13 mai 1866)...

Sufragiul universal al României, fără să-l fi căutat eu, m-a chemat la cîrmuirea Principatelor-Unite. N-am crezut că pot să declin această misiune ce providența îmi impunea.

Am plecat, încrezător în Dumnezeu și în Maiestatea Voastră. Îndrăznesc a spera că ea nu va dezaproba hotărîrea ce am luat.

Am în mine sînge de al său și, deși într-o poziție mult mai modestă, am voit să urmez exemplul Maiestății Voastre.

Ea sacrifică existența sa țării care, inspirată de Dumnezeu, a chemat-o la tron prin vocea sufragiului universal. Am crezut deci, după exemplul său, că trebuie să merg a mă devota acelor populațiuni care m-au ales, amintindu-și înrudirea mea.

Drepturile Porții vor fi respectate și puterile și grijile mele vor tinde la menținerea concordiei și păcii și la aducerea prosperității în Principate.

Îndrăznesc deci a spera că Maiestatea Voastră va binevoi a păstra României și principelui său puternica sa protecțiune, care face să renască și susține naționalitățile asuprite.

Împăratul să binevoiască a prezenta omagiile mele prea respectuoase Maiestății Sale Împărătesei și a mă recomanda Augustei Sale binevoințe etc., etc.

...împăratului Alexandru II al Rusiei (Zürich, 1/13 mai)...

Sire,

Maiestatea Voastră Imperială ştie în urma căror evenimente am fost chemat, într-un mod neaşteptat, a mă pronunţa asupra plebiscitului, care mi-a încredinţat domnia României. Ales în mod spontan de un popor, pe care o lungă şi dureroasă experienţă nu-l lăsa să mai întrevadă o altă cale de mîntuire decît alegerea unui principe străin, recunoştinţa, onoarea, în privinţa căreia Maiestatea Voastră este un aşa bun judecător, totul îmi făcea o datorie de a nu înşela aşteptarea şi speranţele românilor. Am acceptat deci tronul ce mi se oferea, şi astăzi, în momentul de a lua în stăpînire noul meu stat, privesc ca una din cele dintîi datorii ale mele a adresa această scrisoare Maiestăţii Voastre Imperiale, nu numai pentru a-i anunţa venirea mea în Principate, ci mai mult pentru a-i explica, precum încerc s-o fac aci, motivele care au determinat deciziunea mea într-o ocaziune aşa de gravă şi aşa de neaşteptată.

Înalta judecată a Maiestăţii Voastre Imperiale mă face să sper că ea va privi aceste motive sub adevăratul lor punct de vedere şi că ea va binevoi să-mi acorde, în noua condiţiune în care providenţa m-a pus, înalta sa protecţiune, de care mă voi face demn. Mulţumită lui Dumnezeu, Sire, interesul marelui imperiu, la ale cărui destine prezidă Maiestatea Voastră, şi acela al României, nu sînt aşa de deosebite, încît să nu fie în stare a împăca datoriile mele de principe român cu veneraţiunea şi iubirea ce de mult timp am închinat Maiestăţii Voastre. Prin urmare, nu va atîrna de mine, ca înţelegerea, ce a subsistat atît de mult timp între cele două popoare, şi la umbra căreia România a crescut să nu se restabilească pe o bază solidă şi stabilă, strîngîndu-se din zi în zi, pînă în ora însemnată de providenţă pentru dezrobirea Orientului şi a creştinităţii.

...sultanului Abdul-Aziz

scrisă în Zürich în 1/13 mai şi trimisă la Constantinopol, imediat după sosirea principelui Carol la Turnu-Severin la 8/20 mai, prin locotenentul Sergiu Lenş:

Sire,

Ales principe al României prin alegerea liberă şi spontană a naţiunii, a trebuit să răspund fără a şovăi la apelul acestui popor, care îmi făcea onoarea a-mi încredinţa destinele sale.

În acelaşi timp, onoarea aceasta impune, cu privire la ţara ce m-a ales, datorii pe care sper că voi şti să le împlinesc cu ajutorul lui Dumnezeu.

Această acceptare îmi creează faţă de Maiestatea Voastră Imperială obligaţiuni ce nu le pot nesocoti. N-aş putea uita, în adevăr, că tratate seculare leagă Principatele de Imperiul otoman[1].

Aceste tratate am ferma intenţiune de a le respecta. Gelos de a menţine pe de o parte drepturile naţiunii al cărei cetăţean am devenit, voi întrebuinţa pe de altă parte toate silinţele mele ca să strîng legăturile ce unesc cele două state, pentru folosul lor mutual şi lealitatea cu care fac această declaraţiune Maiestăţii Voastre Imperiale îmi dă putinţa de a spera că din parte-i ea va binevoi să-mi uşureze îndeplinirea îndoitei mele sarcini, continuînd pentru România simţămintele de bunăvoinţă ce întotdeauna a arătat faţă de ea.

În această aşteptare, am onoarea de a fi, Sire, al Maiestăţii Voastre Imperiale prea umilit servitor şi credincios amic.

[1] Aluzie la Capitulaţii; vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1975.

Călătoria domnitorului României de la Turnu-Severin la Bucureşti (8/20 mai)

A.S.S. Carol adresează din Turnu-Severin, Locotenenţei domneşti următoarea telegramă:

Punînd piciorul pe pămîntul României, noua mea patrie, mă grăbesc a exprima membrilor Locotenenţei domneşti simţămintele cele mai sincere. Fericit că mă aflu în mijlocul naţiunii care m-a onorat cu încrederea sa, adresez, înainte de toate, rugăciunile mele cerului, pentru ca să-mi ajute a împlini cu demnitate marea şi frumoasa misiune ce providenţa mi-a impus.

Răspunsul Locotenenţei domneşti:

Salutăm buna venire a Măriei Voastre pe tărîmul patriei noastre. Înălţăm mulţumiri către Dumnezeu, că a îndeplinit astăzi visul unui întreg popor. Să trăiască Carol I, alesul naţiunii!

Sosirea principelui la Piteşti (9/21 mai)

Generalul Nicolae Golescu, membru al Locotenenţei domneşti şi Ion Ghica, preşedintele Consiliului de Miniştri adresează următoarele cuvinte:

Principe! Bine aţi venit în statul Alteţei Voastre serenissime. Să domniţi ani îndelungaţi şi să faceţi fericirea şi mărirea acestui popor, care vă primeşte cu urări unanime. Să trăiască principele românilor!

Răspunsul domnitorului:

Vă mulţumesc că aţi venit întru întîmpinarea mea. Primiţi expresiunea întregii mele gratitudini pentru membrii Locotenenţei şi ai guvernului, care, printre atîtea încercări grele, au ştiut a menţine ordinea şi unirea. Prin fermitatea şi prudenţa domniei voastre mi-aţi înlesnit greaua sarcină ce mi s-a încredinţat: cu concursul Domniei-Voastre sper a realiza aspiraţiunile românilor. Viaţa mea întreagă va fi consacrată fericirii lor.

Deputaţiunea oraşului Piteşti adresează domnitorului următoarele cuvinte:

Prea Înălţate Doamne! Reprezentanţi ai Comunei urbane Piteşti, venim cu cel mai profund respect a vă depune devotamentul nostru şi a striga cu cel mai mare entuziasm: să trăiască România una şi nedespărţită! Şă trăiască domnitorul ei Î..ălţimea Sa Carol I.

Răspunsul domnitorului:

Sînt fericit de a mă afla în mijlocul unei urbe, care a susţinut cu inteligentă energie spiritul naţionalităţii şi Unirea. Din minutul în care am păşit pe pămîntul noii mele patrii, am devenit român. Viaţa mea întreagă o voi consacra pentru fericirea românilor şi pentru prosperitatea lor, care de acum înainte au devenit compatrioţii mei.

Intrarea solemnă a domnitorului în Bucureşti (10/22 mai)

Cuvîntarea primarului Capitalei, Dimitrie Brătianu:

Principe! Consiliul comunal şi reprezentanţii corporaţiilor oraşului Bucureşti, în numele concetăţenilor lor, salută cu respect, prin glasul meu, buna venire a Alteţei Tale, şi-i depun omagiul credinţei şi al devotamentului lor. În calitatea mea de primar, am onoarea fără semenea ei, principe, de a oferi Alteţei Tale, după vechea tradiţiune a ţării, pîinea şi sarea, simbolul îmbelşugării, al bogăţiei României şi cheile Capitalei, simbolul nemărginitei încrederi a poporului român în augustul său ales. Placă lui Dumnezeu să se împlinească dorinţele cele mai vii ale românilor! Placă lui Dumnezeu să fie domnia ta lungă, ferice, glorioasă! Suverane al României! Ţi-am dat coroana lui Ştefan cel Mare şi a lui Mihai Viteazul, de astăzi înainte străbunii tăi; redă-i şi tu antica sa splendoare! Fă din această frumoasă ţară sentinela înaintată a libertăţilor moderne, bulevardul nebiruit al civilizaţiunii Occidentale! Trăiască domnitorul României! Trăiască Carol I!

Depunerea jurămîntului în Adunarea Deputaţilor (10/22 mai 1866)

Jur a fi credincios legilor ţării, a păzi religiunea românilor, precum şi integritatea teritoriului ei şi a domni ca domn constituţional.

Cuvîntarea preşedintelui Adunării, Manolache Costache Iepureanu...

Măria Ta! În numele Adunării, al căreia împuternicit sînt, vin a vă prezenta mulţumirile ei entuziastice şi urările ce face pentru fericirea domniei Măriei Tale. Naţiunea, ai cărei reprezentanţi vă înconjoară aci, jură a nu cruţa nici silinţe, nici sacrificii pentru a consolida tronul şi dinastia Măriei Tale şi a lucra împreună cu Măria Ta la nobila misiune ce vă este dată, de a stabili pentru vecinicie mărirea şi prosperitatea României! Trăiască Măria Sa Carol I!

...şi răspunsul domnitorului

Ales de către naţiune, cu spontaneitate, domn al românilor, mi-am părăsit, fără a sta la îndoială, şi ţară şi familie, spre a răspunde la chemarea acestui popor, care mi-a încredinţat destinele sale.

Puind piciorul pe acest pămînt sacru, am şi devenit român. Primirea plebiscitului îmi impune, o ştiu, mari datorii; sper că îmi va fi dat a le îndeplini. Eu vă aduc o inimă leală, cuge-

țări drepte, o voință tare de a face binele, un devotament fără margini către noua mea patrie și acel neînvins respect către lege, pe care l-am cules în exemplul alor mei.

Cetățean astăzi; mîine, de va fi nevoie, soldat, eu voi împărtăși cu domnia-voastră soarta cea bună, ca și pe cea rea. Din acest moment, totul este comun între noi; credeți în mine, precum eu în domnia-voastră!

Singur numai Dumnezeu poate ști ceea ce viitorul păstrează patriei noastre! Din parte-ne, să ne mulțumim întru a ne face datoria. Să ne întîlnim prin concordie! Să unim puterile noastre, spre a fi la înălțimea evenimentelor!

Providența, care a condus pe alesul domniilor voastre pînă aci și care a înlăturat toate piedicile din calea mea, nu va lăsa neîndeplinită opera sa.

Trăiască România!

Adunarea, pentru a curma orice opunere a puterilor la recunoașterea faptului împlinit, votează Legea pentru naturalizarea familiei princiare de Hohenzollern. 10/22 mai 1866.

Propunerea unanimă a membrilor Adunării Legislative:

În considerațiunea recunoștinței ce datorăm principelui de Hohenzollern-Sigmaringen, Carol I, domnitorul României, care a binevoit a primi coroana și a lucra dimpreună cu noi la statornicirea statului român și spre a stabili legături mai strînse între familia sa și țară, mai cu seamă că prin votul Adunării s-a stabilit și principiul eredității în familia Hohenzollern, subscrișii propunem ca Adunarea Generală să dea indigenatul familiei Hohenzollern-Sigmaringen, acordînd naturalizațiunea mare tatălui domnitorului Carol I — Alteței Sale Regale principelui Carol-Anton-Ioachim-Zefirin-Frederic-Mainrad de Hohenzollern-Sigmaringen.

Urmează 92 semnături.

Proclamația adresată de Carol I poporului român (București, 11/23 mai 1866)

Români,

În destinele omenești nu este o datorie mai nobilă decît aceea de a fi chemat a menține drepturile unei națiuni și a consolida libertățile ei.

O misiune așa de însemnată m-a decis să părăsesc fără preget o poziție independentă, familia și țara, de care am fost legat prin legămintele și suvenirile cele mai sacre, pentru a urma apelului vostru.

Primirea plebiscitului, care a pus pe capul meu coroana lui Ștefan cel Mare și a lui Mihai Viteazul, îmi impune o mare răspundere. Sper însă că-mi va fi dat, cu ajutorul lui Dumnezeu și cu un întreg devotament, a asigura noii mele patrii o existență fericită și demnă de trecutul ei.

Români! Sînt al vostru din toată inima și din tot sufletul. Puteți să vă întemeiați pe mine în orice timp, precum eu mă întemeiez pe voi.

Dată în Capitala noastră, București, în 11 mai 1866.

Carol.

Scrisoarea adresată de prințul Cuza către Carol I, domnitorul românilor

[...] România a văzut împlinindu-se dorințele sale cele mai scumpe, stabilirea unei dinastii care-i va asigura viitorul dîndu-i stabilitatea ce lipsea instituțiunilor sale. Înălțimea Voastră serenissimă, aclamată de națiune, recunoscută de Sublima Poartă și de puterile garante, este temeinic stabilită pe tron. De aici înainte, Măria Ta, românii nu caută să aibă altă cugetare decît de a consolida dinastia Voastră, altă țintă decît de a vă ajuta din toate puterile lor în marea sarcină ce ați luat asupră-vă cu atît curaj. Convins că ideile mele sînt ideile compatrioților mei, îmi place a crede că Înălțimea Voastră va aprecia că reintrarea mea în Principate nu poate avea nici un inconvenient.

Într-această privință, permiteți-mi, Măria Ta, să vă spun toată gîndirea mea și a pune astfel o stavilă interpretațiunilor ce s-ar putea da reînturnării mele în Moldova. Îmi voi împlini astfel o datorie ce-mi impune atît caracterul meu cît și trecutul meu, fie ca cetățean, fie ca domnitor.

În 1857, la Divanul ad-hoc al Moldovei, am fost unul din cei dintîi deputați care au exprimat și subsemnat dorințele țării pentru unirea cu Valahia și pentru un principe străin. Speranțele noastre nu se putură împlini atunci. Mai tîrziu, în 1859, voturile unanime ale ambelor Adunări îmi deteră îndoita coroană a României. Înălțat pe acest tron, ce nu ambiționasem, am declarat, îndată și solemn, că voi pune onoarea mea și gloria mea în îndeplinirea dorințelor poporului român. Fiecare știe în România că n-am pregetat nici cum a formula această îndatorire ce luam într-o scrisoare adresată, a doua zi chiar după alegerea mea, către Sublima Poartă și puterile garante. Încercările mele nu izbutiră atunci și a trebuit să aștept un timp mai favorabil. Cel puțin am avut mulțumirea de a realiza unirea Principatelor, a face din trei milioane de clăcași trei milioane de proprietari, a înapoia țării a cincea parte din pămîntul său usurpat de clerul grec locurilor sfinte, a da tuturor românilor fără excepțiune drepturile electorale de care era lipsită pe nedrept marea majoritate a națiunii, a constitui puternic egalitatea civilă și politică[1] și, în fine, a traduce în fapte mai toate dorințele Divanurilor ad-hoc din 1857.

Cu toate acestea sarcina mea nu avea să fie îndeplinită în ochii mei decît în ziua cînd aș fi putut ceda tronul unui principe ieșit dintr-o familie domnitoare în Europa. Înălțimea Voastră a putut urmări în hîrtiile mele șirul acestei constante preocupări. Turburările din 3/15 august 1865[2] au venit a proba că pretutindeni indigenii nu abdicaseră încă; crezui atunci sosit momentul de a lucra, și, după șapte ani, de a satisface dorințele poporului român contra acestor încercări antinaționale. Aveți în mînă, Măria Ta, scrisoarea ce adresam, la 1 octombrie același an, împăratului Napoleon[3], ca suveranului care în toate împrejurările arătase cele mai călduroase și mai folositoare simpatii atît principelui românilor cît și României. Măria Ta, cunoașteți dară foarte bine că împărtășam Maiestății Sale Imperiale întenționea mea prea hotărîtă de a abdica și a ceda tronul unui principe care mi-ar fi dat garanții serioase pentru viitorul țării mele. Aveam onoarea totodată de a solicita binevoitoarele consilii ale împăratului pentru alegerea acestui principe. Două luni mai tîrziu, la deschiderea sesiunii Corpurilor Legiuitoare, mesajul meu reamintea românilor făgăduințele mele din 1859.

Fie în capul țării, fie alături cu voi, ziceam reprezentanților națiunii eu voi fi totdeauna cu țara, pentru țară, fără altă țintă decît voința națională și marile interese ale României. Eu voesc să fie bine știut că niciodată persoana mea nu va fi o împiedicare la orice eveniment care ar permite de a consolida edificiul politic la a cărui așezare am fost fericit a contribui.

În Alexandru Ioan I, domn al românilor, românii vor găsi totdeauna pe colonelul Cuza, pe acel colonel Cuza care a proclamat în Adunarea ad-hoc și Camera Electivă din Moldova marile principii ale regenerațiunii României și care, fiind domn al Moldovei, declara oficialmente înaltelor puteri garante, cînd primea și coroana Valahiei, că el primește această îndoită alegere ca expresiunea neîndoielnică și statornică a voinței naționale pentru unire, — însă numai ca un deposit sacru.

Astăzi, Măria Ta, toate dorințele mele s-au împlinit! Acest deposit sacru a fost pus în mîinile Voastre, de românii înșiși, și singura mea părere de rău este că n-am avut timp să vi-l ofer eu însumi și în numele lor. Aceasta ar fi fost pentru mine cea mai frumoasă răsplată și adevărată încoronare a domniei mele.

Am crezut de datoria mea să dau aceste explicațiuni Înălțimii Voastre. Nu mă îndoiesc că Măria Ta le va primi cu aceeași bună-credință care mi le-a dictat [...].

Principe Al. I. Cuza

[1-3] **Magazin istoric**, nr. 5/1976; 7/1976; 8/1976.

Părintele gazetăriei franceze

CONSTANTIN ANTIP

La 30 mai 1631, la Paris apărea primul număr al periodicului La Gazette, **ceea ce marca naşterea presei în Franţa. Momentul a intrat în istorie indisolubil legat de numele lui Théophraste Renaudot, spirit pozitiv şi remarcabil novator, considerat, pe bună dreptate, părintele jurnalisticii franceze.**

Întîlnire cu un ... bănuţ

Vlăstar al unei familii de burgunzi protestanţi, Théophraste Renaudot a văzut lumina zilei în a doua jumătate a anului 1586, la Loudun, provincia Poitou, din Vestul Franţei. Aici, el a parcurs primele trepte de învăţămînt. Apoi s-a înscris la Facultatea de medicină din Montpellier, pe care a absolvit-o în anul 1606, cînd a obţinut titlul de doctor. După aceea a plecat într-un voiaj de cîţiva ani în ţară şi în afara ei, făcînd primul popas la Paris. Îndrăgostit de chirurgie, Renaudot a folosit şederea acolo pentru a se specializa în acest domeniu. În capitala Franţei, el a găsit terenul unei vaste şcoli de practică medicală, dar mizeria cu care a venit în contact i-a stimulat dorinţa de a se dedica unor opere de utilitate socială.

În Italia, la Florenţa, de pildă, a făcut cunoştinţă cu acele *Fogli d'avvisi* (buletine ocazionale de informaţii), tipărite şi răspîndite de patronul tipograf Gigli, iar la Veneţia, în schimbul micuţei monede numite *gazétta*, el a cumpărat imprimatele puse la vedere într-o prăvălie de pe podul Rialto. La Anvers, a auzit de Abraham Verhoeven (tipograf şi gravor flamand, care a trăit între anii 1575 şi 1652) şi a văzut probabil publicaţia *Nieuwe Tijdinghen*, iniţiată de acesta în 1605, prima din lume care avea numere şi date de apariţie şi cea mai veche întreprindere de presă cunoscută în Europa.

La Augsburg a putut constata avantajele oferite bancherilor Fugger[1] de întinsa reţea de agenţi care le transmiteau informaţii de ordin politic şi economic, din cele mai diverse puncte ale Europei, precum şi efectele acelei *Ordinari Zeitung*, din 1609, a lui Johann Carolus din Strasbourg, care insera *fürnehmen und gedenckwürdigen Historien* (relatări importante şi memorabile) despre evenimentele petrecute în „Germania de Sus şi de Jos, în Franţa, Italia, Scoţia, Anglia, Spania, Ungaria, Polonia, Transilvania, Valahia, Moldova, Turcia etc." Pe unde a umblat s-a edificat asupra activităţii birourilor destinate redactării foilor ocazionale sau a periodicelor născînde, birouri care marcau înseşi începuturile ziaristicii profesioniste.

La 23 ani, Renaudot s-a reîntors la Loudun, oraş care avea să-i aducă clientelă şi reputaţie.

Luptă pe două fronturi

Cotitura hotărîtoare în existenţa lui Théophraste Renaudot a determinat-o însă contactul cu Armand-Jean du Plessis de Richelieu şi François le Clerc du Tremblay, cunoscut sub numele de Père Joseph, confidentul şi consilierul lui Richelieu. Întîlnirea celor trei a avut loc în anul 1609, cînd Richelieu era episcop de Luçon, iar părintele Joseph fusese trimis de la Paris cu o misiune vremelnică la Loudun. Cei doi stîlpi ai catolicismului şi-au dat seama că medicul protestant le poate fi un om deosebit de folositor. Opinia lor avea să fie înrîurită şi de lucrarea lui Renaudot *Traité des pauvres* (Tratat despre săraci), pe care acesta avea să o publice în curînd.

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1977.

În urma recomandării elogioase a episcopului de Luçon și a părintelui Joseph, Théophraste Renaudot a fost primit la Curtea regală. La 14 octombrie 1612 a fost numit medic al regelui Ludovic XIII și comisar general al săracilor din regat. Un proiect al său preconiza înființarea unor așa-numite „birouri de adrese" pentru a materializa o idee cuprinsă în capitolul XXXV din Cartea I a celebrelor *Eseuri* ale lui Montaigne, din care tînărul medic cita, ca motivare, următorul pasaj: „Răposatul meu tată [...] mi-a spus odată că dorise să pună pe roate un așezămînt unde, pentru orice nevoie, omul să poată merge, cererea lui să fie scrisă de un slujbaș anume pentru aceasta cum ar fi: caut să vînd mărgăritare, caut mărgăritare de vînzare, cutare caută însoțitor ca să plece la Paris, cutare caută slujitor pentru anume treabă, cutare caută stăpîn, cutare caută un lucrător, unul una, altul alta, după trebuință. Îmi pare că acest fel de a ne înștiința ar înlesni mult legăturile obștești, căci tot timpul sînt cerințe și căutări, iar fiindcă nu se cunosc, oamenii rămîn nespus de încurcați". Abia în 1630, după 18 ani de la prezentarea primului proiect în acest sens, se deschidea la Paris, în strada Calandre, un asemenea birou, denumit „Biroul de adrese și intermedieri".

Un instrument de publicitate, un mijlocitor între ofertanți și solicitanți, un birou de plasare și de comisioane de tot felul — acesta era în esență „Biroul de adrese și intermedieri". Zilnic, între orele 8-12 și 14-18, niște registre speciale, ținute de cîțiva funcționari, erau deschise tuturor celor ce se prezentau la birou; pentru o sumă neînsemnată, iar pentru cei lipsiți de mijloace fără nici un fel de plată, se făceau înscrieri de cereri și oferte privind cele mai variate trebuințe ale vieții sau se obțineau extrase din amintitele registre. Ulterior, o foaie volantă — *Feuille du Bureau d'adresses* — aducea la domiciliul amatorilor informațiile care-i interesau. Noutatea acestei întreprinderi a făcut-o repede notorie. Pe seama ei circulau poezii și cîntece; la Luvru, în fața monarhului și a curtenilor, s-a reprezentat chiar un spectacol: „Baletul Biroului de intermedieri".

În curînd, sfera de activitate a acestei instituții s-a extins prin adăugarea unor anexe. O bancă populară, care facilita împrumuturi pe baza obiectelor lăsate în gaj și, mai ales, un dispensar, o adevărată clinică și un laborator medico-farmaceutic, în care Renaudot investea o mare parte din timpul și averea sa, dînd consultații și administrînd leacuri suferinzilor din rîndurile sărăcimii, fără altă răsplată decît bucuria de a vedea fețele pacienților înseninate.

Renaudot — secondat voluntar de medici și studenți entuziaști și încurajat de Facultatea din Montpellier — promova o medicină nouă, bazată pe studii clinice și pe folosirea chimiei în terapeutică, ceea ce a stîrnit o împotrivire înverșunată din partea Facultății de medicină din Paris, refractară la orice inovație, situată pe poziția că soluțiile lui Hipocrate erau suficiente pentru toate timpurile. Mentorul acestei facultăți, Guy Patin, omul celor trei „S" — siminichia (frunza unui arbust din Orient, folosită ca purgativ), sîngerarea și seringa — considerînd că acțiunile lui Renaudot erau nedemne de titlul de medic, declara: „Dacă acest gazetar nu ar fi susținut de Eminența Sa [Richelieul] [...], noi i-am intenta un proces de drept comun".

Galeria grotescă din jurul lui Guy Patin a fost o sursă nesecată pentru Molière, în comediile sale cu subiecte din domeniul medicinii. La un moment dat, conservatorii au reușit să obțină chiar condamnarea medicului loudunez, dar, ulterior, au trebuit să suporte victoria acestuia, facultatea fiind obligată să recunoască proprietățile curative ale unor elemente chimice.

Renaudot tipărește primul periodic francez

Biroul de adrese s-a remarcat nu numai prin acțiunea publicitară, filantropic-socială, ci și prin faptul că, concomitent, a devenit un centru intelectual, un loc de întîlnire lunară a nuveliștilor, scriitorilor, artiștilor, oamenilor de știință, care supuneau discuției diferite probleme de fizică, matematică, morală și alte discipline și se informau asupra vieții politice sociale și culturale din Franța și din străinătate.

În ultima decadă a lunii mai 1631, prin crainici și foi volante, Biroul de adrese vestea că în curînd urma să apară o publicație: *La Gazette*... În noaptea de 29 spre 30 mai, ferestrele atelierului de imprimerie din strada Calandre au rămas iluminate. De seara pînă dimineața, Théophraste Renaudot a mînuit presa tipografică, dînd la iveală primul număr al primului periodic al Franței — un săptămînal. În zori, trei dintre cele mai reușite exemplare, dintr-un tiraj de 300, au fost trimise regelui, cardinalului Richelieu și părintelui Joseph. Dealtfel, pe parcurs, Richelieu și Père Joseph aveau să înrîurească substanțial activitatea gazetei; în ea aveau să fie inserate materiale proprii, chiar texte scrise de rege.

Primul număr: patru pagini, format 23/15 cm, în cadrul cărora figurau, fără titluri și subtitluri, fără vreo semnătură, știri marcate doar prin locul de proveniență și dată: din Constantinopole, 2 aprilie 1631; din Roma, 26 aprilie; din Veneția, 2 mai; din Viena, 3 mai; din Frankfurt pe Oder, Praga, Hamburg, Leipzig, 5 mai; din Amsterdam, 17 mai; din Anvers, 24 mai. Toate știrile erau din străinătate, nici una din Franța. Abia de la al șaselea număr, *La Gazette* a cuprins și informații interne.

Începînd cu 23 noiembrie 1631, Renaudot a dublat numărul de pagini al gazetei. Primele patru, intitulate *La Gazette*, erau consacrate inițial știrilor provenite din țările răsăritene și sudice, iar celelalte patru, denumite *Nouvelles ordinaires de divers endroits* (Știri obișnuite de pe felurite meleaguri) erau rezervate informației din țările occidentale și nordice, plus știrilor din Franța. Publicația apărea, astfel, săptămînă de săptămînă, în două caiete care puteau fi cumpărate fie împreună (la prețul de 6 centime), fie se-

parat, de la colportori, de la Poşta mare sau din prăvăliile de pe Pont-Neuf, iar în provincie de la diriginţii oficiilor poştale; de asemenea, unii se abonau şi li se ducea acasă, alţii se formau în grup şi puneau mînă de la mînă pentru a cumpăra gazeta, iar alţii o citeau în cafenele şi dughene.

Modul cum era lucrată *La Gazette* — aceeaşi persoană fiind redactor, editor, tipăritor şi difuzor — reflectă, în domeniul presei, trăsăturile perioadei manufacturiere din dezvoltarea capitalismului.

Abundenţa materialelor şi diversitatea problemelor ce trebuiau abordate au impus editarea unor numere extraordinare, tipărite în funcţie de împrejurări, pentru inserarea documentelor oficiale şi consemnarea evenimentelor de excepţie. De exemplu, numărul din 13 martie 1634 cuprindea în sumar ştiri despre „impunătoarea înmormîntare a regelui Danemarcei", cucerirea Insulei Curacao de către olandezi, biruinţele francezilor asupra austriacilor, „noua ordonanţă regală pentru combaterea abuzurilor". Totodată au apărut şi suplimente lunare, care făceau bilanţul şi completau ştirile lunii încheiate. Puteau fi cumpărate şi colecţii conţinînd toate numerele de pe un an, însoţite de o prefaţă a redactorului.

Profesiunea de credinţă...

O adevărată profesiune de credinţă a lui Théophraste Renaudot, gazetarul, poate fi considerată prefaţa la colecţia pe 1631 a publicaţiei: „Dacă teama de a displace veacului lor a împiedicat pe numeroşi autori buni să abordeze istoria contemporaneităţii, ce greu trebuie să fie s-o scrii pe cea a săptămînii sau chiar a zilei în care este publicată! Adăugaţi la aceasta timpul scurt pe care mi-l lasă nerăbdarea capriciilor dumneavoastră şi atunci mă înşel oare foarte tare dacă afirm că cei mai neîndurători critici vor găsi vrednică de oarecare scuze o lucrare care trebuie să se facă în fiecare săptămînă, în cursul celor patru ore ce-mi sînt lăsate de la sosirea curierilor, pentru a culege, potrivi şi tipări aceste rînduri [...]. Ba nu, mă înşel socotind că, prin reproşurile mele, aş putea pune frînă criticii dumneavoastră. Nu pot şi, chiar dacă aş putea, n-ar trebui să o fac, libertatea de a reveni nefiind cea mai mică satisfacţie a acestui soi de lectură, bucuria şi divertismentul dumneavoastră fiind, cum s-a spus, una din cauzele pentru care această noutate a fost inventată. Bucuraţi-vă, deci, în voie de această libertate franceză şi oricine nu are decît să zică, cu îndrăzneală, că el ar fi scos [ştirea] asta şi ar fi schimbat-o pe cealaltă, că el ar fi lucrat mult mai bine, eu sînt de acord. Într-un singur domeniu nu voi ceda în faţa nimănui — în căutarea adevărului, pentru care totuşi nu mă constitui garant, fiind greu ca între cinci sute de ştiri scrise la iuţeală, în diverse stări de spirit să nu scape corespondenţilor noştri vreuna pe care merită să o corecteze părintele ei — Timpul [...]. Pe cei ce se vor indigna de două sau trei zvonuri mincinoase, care ne-au fost date drept adevăruri, îi îndemn să ofere publicului, prin pana mea (pe care le-o pun la dispoziţie în acest scop) ştirile pe care le vor crede mai adevărate şi, ca atare, mai vrednice de a fi răspîndite".

Pentru realizarea acestei profesii de credinţă, Renaudot a atras în calitate de colaboratori ai gazetei sale personalităţi cu renume în epocă, precum François Eudes de Mezeray, autor al unei *Istorii a Franţei*, sau heraldistul Pierre de la Garde d'Hozier — căruia i se datoreşte *Genealogia principalelor familii ale Franţei* în 150 volume. Datorită imensei corespondenţe pe care o purta cu toată Europa, d'Hozier a reprezentat cea mai preţioasă sursă de informaţii pentru *La Gazette*.

O stampă de epocă a surprins într-o sugestivă alegorie publicaţia lui Renaudot. Într-un decor simbolizînd un tribunal, *La Gazette*, înveşmîntată într-o rochie albă, brodată cu desene de urechi, ochi şi limbi omeneşti, tronează pe o estradă. Lîngă ea e aşezat Adevărul gol-goluţ, satisfăcut că se află într-o asemenea companie, iar în spate Minciuna demascată, care aruncă priviri pline de ură. La o masă specială, Renaudot, în rol de grefier, îşi întoarce capul cu dispreţ de la cei ce vor să-i cumpere cu bani favorurile şi priveşte spre grupul compact din faţă, reprezentînd diversele ţări, care oferă ştiri şi scrisori gazetei. În stînga, vînzătorul cu un paner plin de Gazettes. Gravura este încadrată în catrene atribuite unora dintre personajele înfăţişate. *La Gazette*, de pildă, spune: „Mii de popoare diferite vorbesc despre meritele mele; / Eu colind pretutindeni în acest necuprins univers; / Sceptrul meu face să domnească proza şi versurile, / Iar pentru tronul meu Pămîntul este prea mic."

Faima publicaţiei, al cărei tiraj a crescut cu timpul pînă la 1 200 exemplare, a sporit însă şi invidia adversarilor lui Renaudot. *La Gazette* a fost parodiată, contrafăcută, cum se poate vedea din numeroase foi dintre care cele mai de seamă au fost *L'Antigazette* şi *Les Nouvelles des quatre parties de l'autre monde*. (Ştiri din cele patru colţuri ale lumii de apoi.)

Théophraste Renaudot s-a îngrijit cu pasiune şi devotament de publicaţie pînă la moartea sa, pe care avea să o anunţe *La Gazette* din 1 noiembrie 1653. În anul 1792, săptămînalul devenea cotidian, încetîndu-şi apariţia abia în 1914.

În 1925, Franţa a instituit un premiu literar care poartă numele medicului-gazetar şi care, începînd din 1926, este decernat anual pînă în ziua de astăzi.

Sfîrșit de secol XVIII

ÎNFRUNTĂRI ÎN LUMEA GERMANĂ

K. D. ERDMANN

Karl Dietrich Erdmann, născut la Köln, în 1910, a fost prezentat cititorilor noștri cu ocazia vizitei sale în România și a interviului publicat în Magazin istoric, **nr. 12/1977.**

După studii efectuate la Universitățile din Köln, Marburg, Paris și Londra, el a obținut titlul de doctor în filozofie, ceea ce, în învățămîntul superior din țările occidentale, înseamnă doctor în științe umaniste, inclusiv în istorie. În scurt timp, cercetările sale i-au creat reputația unui specialist remarcabil în istoria contemporană (perioadă considerată, în țara sa, ca începînd de la primul război mondial) și metodologia istoriei.

Din 1953, K.D. Erdmann este profesor de istorie la Universitatea din Kiel. Membru al Asociației istoricilor germani, a fost președintele acestei organizații între 1962-1967; este, de asemenea, membru al Comisiei pentru istorie, de pe lîngă Academia Bavareză și membru al Academiei din Göttingen; secretar general al Comisiei UNESCO și președinte al Consiliului pentru educație din R.F.G. (1950—1952 și, respectiv, 1966—1970). În viața științifică internațională, recunoașterea activității sale, de înaltă ținută, s-a concretizat prin desemnarea ca membru al Academiei RegaleDaneze.

În 1975, la Congresul internațional de științe istorice, de la San Francisco, profesorul Erdmann a fost ales președinte al Comitetului internațional de științe istorice. În această calitate a vizitat țara noastră anul trecut, în cadrul pregătirilor pentru Congresul mondial al istoricilor, din 1980, care va avea loc la București.

Printre lucrările publicate figurează: Begriff der Religion Civile bei Jean Jacques Rousseau **(Conceptul de religie civilă la...)**; Volkssouveränität und Kirche **(Suveranitatea poporului și religia)**; Deutsche Geschichte im Zeitalter der Weltkriege **(Istoria germană în perioada războiului mondial)**; Adenauer in der Rheinlandpolitik nach dem Ersten Weltkrieg **(Adenauer, om politic al Renaniei după primul război mondial) etc. Sub îngrijirea sa au apărut:** Geschichte in Wissenschaft und Unterricht **(Istoria în știință și învățămînt) și** Geschichte, Politik, Pädagogik **(Istorie, politică, pedagogie).**

Pentru numărul de față am ales un studiu al distinsului istoric vest-german consacrat apariției Prusiei în arena politică europeană. Este perioada în care continuă vechile conflicte dintre Franța și Anglia sau dintre Franța și Austria, cărora li se adaugă rivalitatea ce opune Prusia Austriei, precum și manevrele tot mai insistente ale Rusiei țariste în Europa de Sud-Est. În această atmosferă tensiunea crește simțitor, pe măsură ce se apropie 1789, anul revoluției burgheze din Franța. În cursul traducerii au fost omise unele detalii mai puțin familiare cititorului român. Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

A.M.Ş.

După moartea regelui Prusiei, Frederic cel Mare (1740-1786), situația politică din interiorul Imperiului habsburgic era dominată de antagonismul tot mai puternic dintre Prusia și Austria. Iosif II (din 1765 coregent al mamei sale Maria Tereza și împărat după 1780) se străduise să lărgească baza germană din uniunea statelor habsburgice prin dobîndirea Bavariei, pentru a consolida astfel poziția imperială, dar tentativa eșuase datorită opoziției Prusiei. Aceasta își asigurase prin *Fürstenbund* (Confederația prinților) sprijinul suveranilor domnind asupra majorității teritoriilor germane mici și mijlocii, inclusiv sprijinul prelaților care conduceau principatele eclesiastice, ce se opuneau încercărilor lui Iosif II de a reînvia o serie de privilegii uitate ale Coroanei imperiale ca, de pildă, dreptul de a încasa o parte din veniturile mănăstirești.

S-ar putea crede că *Fürstenbundul* fusese creat pentru a revitaliza imperiul. Menirea acestei confederații era însă mai degrabă de a conserva privilegiile. Atașamentul statelor la imperiu, cîndva real, nu mai constituia, în perioada la care ne referim, nici forța politică și nici fermentul fecund de altădată, chiar dacă, ici-colo, confederația stimulase unele iluzii privind o posibilă acțiune a sa ca liant al conglomeratului de state. Dar,

încă în urmă cu două decenii, Karl Friederich Moser[1] sesizase manifestarea unui „spirit național" care, în detrimentul imperiului, urma să devină motorul epocii noi atunci cînd, stimulată de tumultul revoluționar, în condițiile descompunerii Imperiului romano-german și ale unei umilitoare dominații străine [este vorba de dominația napoleoniană] — voința de libertate avea să-și spună cuvîntul.

Dualismul austro-prusian, ce caracteriza tabloul politic al lumii germane în ajunul revoluției franceze, a influențat și echilibrul european al vremii. Iosif II, de obicei îndrăzneț și eficace în acțiunile dictate de interesele habsburgice[2], încercase în zadar să determine ridicarea blocadei, instituită prin Tratatele westfalice[3], asupra estuarului Fluviului Escaut, important drum comercial din Țările de Jos austriace[4], în favoarea Olandei și a Angliei. Împăratul se lovise de rezistența aceleiași Franțe care se opusese, și ea, planurilor lui cu privire la Bavaria. Astfel, fără ca pactul încheiat după războiul de șapte ani[5], de cele două puteri, să fie încălcat, vechiul antagonism franco-habsburgic reapăruse, înainte de revoluția franceză, pe scena europeană, în pofida legăturilor de rudenie dintre cele două dinastii. În schimb, relațiile dintre Austria și Rusia vădeau tendința unei apropieri. Politica împărătesei Ecaterina II (1762-1796) urmărea cu tenacitate două țeluri: dobîndirea unei influențe dominante asupra Poloniei și izgonirea Turciei din Europa. Astfel, împărțirea Poloniei și „chestiunea orientală" au apărut ca probleme de bază ale politicii europene, probleme în a căror evoluție erau interesate și cele două puteri germanice. Politica țaristă a speculat rivalitatea dintre ele folosindu-se cînd de una, cînd de cealaltă. Întîi de Prusia, care, în virtutea pactului încheiat cu Ecaterina, a subvenționat-o în războiul împotriva turcilor. După aceea de Austria. Iosif II, dorind să-și mențină alianța cu Rusia, s-a lăsat antrenat, din 1788, în al doilea război ruso-turc la care a fost obligat să participe de teamă să nu-și piardă aliatul rus, așa cum pierduse alianța Franței.

Frederic II ... cîntînd la flaut

La 1 august 1789, o armată austriacă, condusă de prințul de Cobourg-Saalfeld, a dobîndit victoria, alături de trupele ruse comandate de Suvorov, împotriva turcilor, la Focșani. Dar, aproape în același timp, între 14 iulie, ziua cuceririi Bastiliei și noaptea de 4 august, în Franța, vechea orînduire era zdrobită. Pentru moment, importanța, ca și semnificațiile acestui eveniment pentru stările de lucru din Imperiul german, nu au fost înțelese. Dimpotrivă. Potsdamul[6] era fericit să vadă Franța slăbită de tulburări interne și, deci, fără libertate de mișcare. Ideea că dispăruse primejdia unei alianțe între Franța, Rusia și Austria, ca și aceea a reînnoirii coaliției din timpul războiului de șapte ani, stîrnea în Prusia un sentiment de ușurare. Ea aprecia conjunctura politică din Răsăritul Europei ca favorabilă realizării anumitor proiecte. Dar ceea ce i-a lipsit Prusiei atunci, ca și în deceniile următoare, a fost perseverența în concepție și acțiune.

---

[1] Om politic, specialist în probleme de finanțe (1723-1798). În scrierile sale a combătut despotismul și a preconizat secularizarea averilor mănăstirești — **n.r.**

[2-3] **Magazin istoric,** nr. 8/1971; 4/1976.

[4] În urma tratatelor încheiate la Utrecht (1713) și la Rastatt (1714), Țările de Jos spaniole (Belgia actuală și Luxemburgul) au fost cedate Habsburgilor, devenind Țările de Jos austriace — **n.r.**

[5] **Magazin istoric,** nr. 5/1974.

[6] Oraș situat la 20 km Sud-Vest de Berlin. Fostă localitate de pescari, devenise reședința preferată a regilor Prusiei.

Herzberg urzește planuri

Frederich-Wilhelm II (1786-1797), nepot și urmaș al lui Frederic cel Mare la tronul Prusiei, avea un caracter diametral opus unchiului său.

Vechea rigiditate, manifestată în conducerea treburilor statului, slăbise; în ce privește politica externă, ea era în mîinile lui Herzberg. Acesta fusese recrutat dintre oamenii lui Frederic cel Mare și era convins că opoziția dintre Prusia și Habsburgi era de neîmpăcat. Pentru a contracara Austria, aliată a Rusiei, el a încercat să se sprijine pe puterile nordice. Prilejul i-a fost oferit de evenimentele petrecute în Olanda, în 1787. Stathuderul Wilhelm V de Orania (1751-1795), căsătorit cu sora lui Frederic-Wilhelm II, regele Prusiei, fusese exilat ca urmare a unui conflict cu Partidul Patrioților. O armată prusacă l-a reinstalat pe stathuder la Haga. Prusia a încheiat astfel, în 1788, o alianță tripartită cu Olanda și cu Anglia, care-l susținuse, și ea, pe prințul de Orania

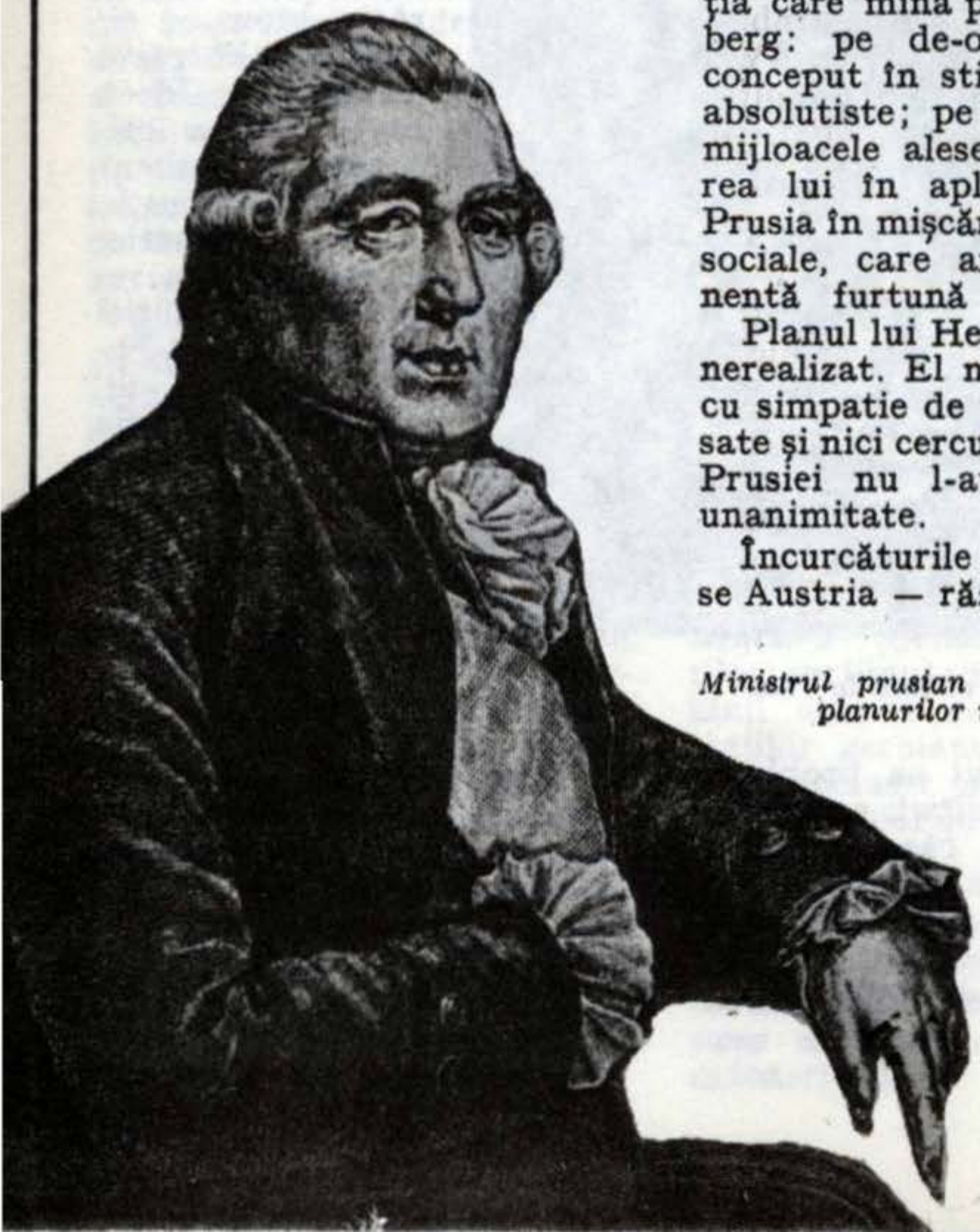

Ministrul prusian Herzberg; omul planurilor nerealizabile

împotriva „patrioților" republicani. Dar Herzberg nu înțelegea să se oprească aici. El se voia mediator în războiul purtat de ruși și austriaci împotriva Turciei. Visul lui era să inspire o serie de schimbări teritoriale de pe urma cărora, în final, să profite Prusia. Astfel, potrivit planurilor sale, Turcia ar fi urmat să cedeze Austriei, Moldova și Valahia; Rusia — drept despăgubire ar fi primit Basarabia; Austria urma să cedeze Poloniei, Galiția, în timp ce Polonia trebuia să dea Prusiei, Danzigul (Gdanskul), Torunul și o parte din Poznania. Herzberg nădăjduia să-și realizeze complicatul plan fără să fie nevoit să participe activ la război. În acest scop el și-a propus să exploateze starea de nemulțumire, manifestată fățiș în unele teritorii aparținînd Austriei, provocată de metodele de guvernare ale lui Iosif II. În octombrie 1789, forțele catolice și Țările de Jos austriace au ridicat steagul revoltei contra centralismului raționalist impus de Viena. În Galiția, opoziția poloneză se făcea tot mai simțită.

Cancelaria Prusiei stabilise contacte cu nemulțumiții, folosind diferite metode pentru a încuraja elementele de opoziție din toate țările aflate sub Habsburgi. De aici, contradicția care mina planul lui Herzberg: pe de-o parte, el era conceput în stilul diplomației absolutiste; pe de altă parte, mijloacele alese pentru punerea lui în aplicare implicau Prusia în mișcările naționale și sociale, care anunțau o iminentă furtună revoluționară.

Planul lui Herzberg a rămas nerealizat. El nu a fost privit cu simpatie de puterile interesate și nici cercurile politice ale Prusiei nu l-au acceptat în unanimitate.

Încurcăturile în care intrase Austria — războaie în afară, tulburări interne — erau prea ademenitoare pentru a nu trezi ideea unei intervenții directe în scenă, prin forța armelor, împotriva rivalei. Printre alții, Diez, ambasadorul Prusiei pe lîngă Sublima Poartă, insista că venise momentul propice pentru ca înaintarea Imperiului rus spre Sud-Estul Europei să fie blocată, iar proiectele austriace în Balcani, anihilate. Pentru aceasta — arăta el — trebuie acționat în strînsă colaborare cu Turcia, țara cea mai amenințată; cu Polonia care se străduie să obțină sprijinul nostru împotriva Rusiei; cu Suedia, care, din 1788, este în război cu Rusia, și cu Anglia, care nu poate privi cu ochi buni expansiunea Imperiului rus în direcția Strîmtorilor. Însuși regele Prusiei era de acord cu o intervenție armată. Astfel, la începutul anului 1790 s-au încheiat alianțe cu Turcia și Polonia. Se părea că o mare coaliție de țări din Europa de Nord și Centrală, sprijinite de Sublima Poartă, avea să bareze tendințele expansioniste ale Ecaterinei spre Vest și Sud-Vest. Perspectiva s-a dovedit însă de scurtă durată. Cîteva luni mai tîrziu, în politica Prusiei se înregistra o schimbare fundamentală. Coaliția era dizolvată. Rusia avea cale liberă în realizarea proiectelor ei. Privirile diferitelor puteri erau atrase de evenimentele din Occident.

În politica europeană a fost resimțită moartea lui Iosif II, intervenită la 20 februarie 1790. El a închis ochii cu sentimentul amar că toate proiectele i-au eșuat. Într-adevăr, Iosif nu și-a putut înfăptui îndrăznețele reforme destinate țărilor ce alcătuiau Imperiul habsburgic, îndreptate împotriva forțelor centrifuge; el nu a izbutit să-și extindă puterea asupra întregului teritoriu german și nici asupra Răsăritului european.

Fratele său Leopold II (1790-1792) i-a urmat la tron. Domnise ca mare duce al Toscanei (1765-1790) unde pusese în practică reforme liberale, admirate pretutindeni. Spre deosebire de fratele său, el încerca să aplice ideile absolutismului luminat,

„Prăjitura regilor". Gravură satirică apărută după prima împărțire a Poloniei (1772), între Ecaterina II (în stînga ei, regele Poloniei, Stanislaw August Poniatowscki), Iosif II și Frederic II

inspirat de Montesquieu[1], printr-o politică mult mai suplă. O parte din măsurile luate de Iosif, pentru centralizarea puterii, au fost abrogate de Leopold. Dar o liniștire a frămîntărilor interne nu era posibilă decît dacă, în același timp, ar fi fost rezolvate problemele externe. Pentru a scăpa de presiunea unui eventual război contra Prusiei și Poloniei, război ce s-ar fi putut declanșa înainte de încheierea celuilalt, lung, dificil și ucigător, purtat împotriva Turciei, Leopold a luat inițiativa unei apropieri de Frederic-Wilhelm. La 27 iulie 1790, a fost încheiat Acordul de la Reichenbach [azi Dzierzoniow, la Sud-Vest de Wroclaw]. Schimbîndu-și intenția inițială, Frederic-Wilhelm s-a lăsat convins să semneze păstrarea „statu-quo-ului", nesocotind eforturile lui Herzberg, care își continua politica vizînd schimbările de teritorii. Prusia a lăsat de-o parte pentru moment, proiectele ei referitoare la Danzig, Torun și Poznania și, mai ales, a încetat să stimuleze insurgenții și nemulțumirile din Brabant, Galiția și Ungaria. După o costisitoare mobilizare de forțe armate, fără să obțină vreun avantaj real, Frederic-Wilhelm se mulțumea doar cu un succes de prestigiu: acela de a fi împiedicat expansiunea teritorială la care visa Austria și care ar fi trebuit să se efectueze în detrimentul Turciei.

[1] Scriitor francez (1689-1755); admirator al Romei antice, critică în **Lettres persanes** (Scrisori persane — 1721) absolutismul francez și dezvoltă, în **L'Esprit des lois** (Spiritul legilor — 1748), teoria filozofului englez John Locke (1632-1704) asupra separării puterilor în stat. Era adeptul doctrinelor constituționale liberale — **n.r.**

„...seducător și irezistibil..."

Acordul de la Reichenbach a marcat o cotitură în relațiile dintre cele două puteri germanice. Locul ostilității declarate l-a luat încercarea de stabilire a unor raporturi echilibrate, pe bază de înțelegere. Dar istoria perioadei ce a urmat a arătat că rivalitatea nu fusese lichidată, ci doar mascată, păstrîndu-și întregul efect nefast pentru lumea germanică.

La început, cele două puteri păreau sincere în eforturile lor de a ajunge la acorduri asupra unor puncte de interes mutual.

Un exemplu l-a constituit atitudinea lor în problema poloneză. În primăvara anului 1791, această chestiune intrase într-o nouă fază. Sub influența hotărîrilor luate de Adunarea Națională Franceză și în dorința de a întări structura statului aflat sub amenințarea împărțirii, Dieta poloneză a decis alcătuirea unei noi Constituții care să evite practica dăunătoare a lui **liberum veto**[2] și să instaureze o monarhie constituțională ereditară. Or, acordul intervenit, în iulie 1791, între Austria și Prusia, pe baza căruia cele două state recunoșteau noua Constituție a Poloniei și inviolabilitatea teritorială a acestei țări, corespundea pe deplin spiritului de la Reichenbach.

În același timp, intrase într-o fază acută și problema franceză. Ca și Frederic-Wilhelm, Leopold salutase începutul revoluției. Dar dacă primul se bucura văzînd în evenimentele din Franța o cauză a slăbirii acesteia, celălalt considera convocarea Statelor Generale[3], din mai 1789, drept un pas cîștigat spre constituționalismul preconizat de Montesquieu. Între timp însă a apărut evident că, în esența lor, evenimentele ce se succedau depășiseră concepțiile unui constituționalism moderat. Devenise dominantă ideea de suveranitate absolută a poporului. Țărănimea, meseriașii din orașe și micii burghezi, mînați de aspirațiile lor, își afirmau tot mai mult

[2] Un singur vot negativ anula decizia Dietei — **n.r.**

[3] În sensul de act reprezentativ al revoluției franceze. Statele generale nu mai fuseseră convocate din 1614 — **n.r.**

radicalismul. Noaptea de 4 august 1789, în cursul căreia au fost abolite privilegiile vechii organizări feudale, a declanșat un proces de transformări sociale care a zguduit violent toate instituțiile Franței și care s-a propagat cu repeziciune, seducător și irezistibil, dincolo de frontierele țării. Prin intermediul soției sale, Maria-Antoaneta, sora împăratului Leopold II, Ludovic XVI întreținea relații secrete cu Viena, cu sprijinul căreia nădăjduia să restaureze toate privilegiile sale regale. Dar, de teama mișcărilor populare, regele s-a hotărît să fugă.

În ajunul războiului Pitt și Fox prevăd pacea

În noaptea de 20 spre 21 iunie, la Varennes, aproape de frontieră, regele a fost arestat și readus la Paris, unde a rămas, practic, prizonier al Adunării Naționale. Fratele său, precum și numeroși partizani, și-au părăsit patria și, ajunși în străinătate, au pornit o activitate susținută pentru a determina anumite puteri străine să intervină, de partea lor, în treburile Franței.

Regele Prusiei s-a arătat binevoitor față de refugiați și, amintindu-și de succesul facil care încheiase intervenția sa în Olanda, a propus o acțiune comună a Prusiei și Austriei. Leopold era însă mai reticent, cu toate apelurile de ajutor lansate de sora sa, Maria-Antoaneta, și a vechii ostilități contra Habsburgilor, manifestată vizibil de Adunarea Națională a Franței. Părea mult mai preocupat de problemele Orientului, de încheierea războiului cu Turcia. Iată de ce nu s-a obținut din partea lui decît un fel de declarație de solidaritate monarhică. Pentru aceasta, cei doi suverani s-au întîlnit la Pillnitz [localitate în Saxonia, azi parte a orașului Dresda, R.D.G.]. Aici, la 27 august 1791, Leopold și Frederic-Wilhelm au făcut publică Declarația în care se spunea că evenimentele din Franța afectează interesele tuturor monarhilor. Documentul sublinia necesitatea unui guvern monarhic, alcătuit, în cea mai deplină libertate, de regele Franței.

Împăratul Austriei și regele Prusiei se declarau gata să acționeze cu promptitudine împotriva revoluției franceze, cu condiția ca celelalte puteri, cărora ei li s-ar adresa, să adere la acțiunea lor. Era, mai curînd, o declarație de renunțare la război decît o declarație de război; aceasta cu atît mai mult cu cît Anglia, fără participarea căreia orice acțiune militară era de neconceput, lua atunci în considerare orice soluție, numai pe aceea a unui război contra Franței, nu. Pentru Anglia, tulburările interne din Franța — adversara ei, care se alăturase coloniilor americane în timpul războiului american pentru independență — erau deosebit de binevenite. Totodată, în conflictul colonial cu Spania — acum fără aliatul ei francez — Anglia dobîndise o serie de avantaje hotărîtoare. Iată de ce prim-ministrul englez Pitt putea să declare, în februarie 1792, că prevede pentru țara sa o perioadă de pace de cel puțin 15 ani. De acord în această privință cu Fox, liderul opoziției, el nu vedea pentru Anglia decît un singur „casus belli": anume dacă Franța ar rîvni „cam prea tare" la estuarul Escautului, de pe coasta olandeză.

Revolta Țărilor de Jos austriace împotriva lui Iosif II născuse în Franța dorința de a interveni în sprijinul răsculaților. Avocatul și publicistul revoluționar Camille Desmoulins scosese chiar o revistă cu titlul sugestiv: **Revoluțiile din Franța și din Brabant**, deși cele două mișcări aveau cauze complet diferite. Dar Leopold reușise, în decembrie 1790, să restabilească suveranitatea austriacă asupra Țărilor de Jos. Așadar, Anglia nu avea pretextul necesar declanșării unui război și, în consecință, Declarația celor două puteri germanice de la Pillnitz a rămas un act pur platonic. Totuși, în Franța a avut un efect alarmant. Pentru opinia publică, deja surescitată, a însemnat gaz turnat peste foc. Documentul dovedea existența unor raporturi între opoziția regalistă franceză, pe de-o parte și Prusia și Imperiul habsburgic, pe de altă parte.

Traducere de
Leon SĂRĂȚEANU

ALEXANDRE DUMAS (Tatăl): „ÎN INIMA MUNŢILOR CARPAŢI"

MIHAI RĂDULESCU

Printre scriitorii francezi care au abordat în operele lor subiecte inspirate din viaţa românilor se numără şi Alexandre Dumas (Tatăl, 1802-1870)[1]. Autor a peste 500 volume de proză şi teatru, el este — cum se ştie — părintele literar al unei vaste galerii de personaje, multe dintre ele familiare cititorilor de pretutindeni.

Printre scrierile sale se află şi volumul *O mie şi una de fantome*, publicat în 1849, care cuprinde şi o povestire a cărei acţiune se desfăşoară în Moldova şi pe care am prezentat-o pe larg într-un articol publicat în revista *Biserica ortodoxă română*, nr. 7-8/1976.

După o vînătoare în împrejurimile localităţii Fontenay-aux-Roses, la care ia parte şi autorul, primarul îl invită la el acasă. Acolo, fiecare oaspete povesteşte cîte o întîmplare fie trăită de el însuşi, fie auzită de la alţii. Sînt istorisiri de factură romantică, în care elementele fantastice şi stranii se îmbină cu cele realiste.

Povestirea unei nobile poloneze, Hedwiga Gregoriska, este cuprinsă în capitolele XII-XV ale cărţii, intitulate *Munţii Carpaţi*, *Castelul lui Brîncoveanu*, *Cei doi fraţi* şi *Mănăstirea Hangu*.

Originară din Sandomir, Hedwiga Gregoriska a fost trimisă de tatăl ei în Moldova, pentru a se pune astfel la adăpost de pericolul creat de luptele ce se desfăşurau în împrejurimile castelului lor. În aceeaşi mănăstire îşi găsise adăpost, cu ani în urmă, şi mama povestitoarei: „Tata alese zece oameni din care îi mai rămăsese, îşi chemă logofătul, îi dădu tot aurul şi toate giuvaerurile pe care le aveam şi amintindu-şi că, pe vremea celei de-a doua împărţiri a Poloniei, mama, aproape copil pe atunci, găsise un adăpost sigur la Mănăstirea Sihastru, aşezată în inima Munţilor Carpaţi, îi porunci să mă conducă la acea mănăstire care, fiind cîndva ospitalieră mamei, neîndoielnic că nu avea să nu fie ospitalieră şi fiicei".

Călătoria spre mănăstire se desfăşoară cu peripeţii pe care le relatează într-o manieră fantastică, populînd tabloul cu vampiri, tîlhari, şi fratricizi. Hedwiga se căsătoreşte în taină la Mănăstirea Hangu cu Grigoriţă, fiul prinţesei Brîncoveanu, din căsătoria acesteia cu un Şerban Voievod.

Povestirea ni se pare semnificativă nu pentru subiectul sau valoarea ei literară, ci pentru că ea a apărut în prima jumătate a secolului trecut, într-o vreme cînd opinia publică din Franţa începea să se preocupe tot mai susţinut de Ţările române, de viaţa şi aspiraţiile locuitorilor ei. Ea conţine date generale despre geografia, istoria, viaţa şi obiceiurile din Moldova, atît laice cît şi religioase.

În descrierea Carpaţilor, prozatorul redă un peisaj grandios: păduri dese, de nepătruns, munţi acoperiţi cu zăpezi eterne, cascade, torente vijelioase întîmpină grupul călătorilor care, îndreptîndu-se spre Mănăstirea Sihastru, trec pe lîngă Muntele Pion, pe lîngă ruinele Cetăţii Neamţ (Niantzo) şi apa Bistriţei (Bistriza).

Interesante sînt şi paginile în care este descrisă viaţa de la curţile boierilor Brîncoveni. Între altele, Dumas scrie că Brîncovenii locuiau în castele din veacul XIV, cu încăperi austere: „Era o cameră mare, pătrată, cu un fel de divan îmbrăcat în serj verde, folosit ca jilţ ziua, iar ca pat noaptea. Cinci sau şase jilţuri mari de stejar, un dulap încăpător şi, într-unul din colţurile odăii, un tron asemănător unei mari şi impunătoare strane de biserică".

Prezenţa unor informaţii corecte ca şi a denumirilor locale ne face să credem că documentarea scriitorului a fost destul de temeinică, printre lucrările consultate de romancierul francez aflîndu-se, probabil, şi cartea lui F. Colson, *De l'État present et de l'avenir des Principautes* (1839)[2] şi cea a lui J.A. Vaillant, *La Roumanie* (1840)[3].

Povestirea lui Dumas a fost tradusă în limba română, după cum menţionează Al. Piru, încă în veacul trecut de G. Baronzi, iar la începutul secolului nostru de Şt. O. Iosif şi D. Anghel.

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 7/1971; 2/1977; 7/1977.

MARTHA BIBESCU

«JURNAL POLITIC»

O lună care pune capăt verii 1940. O singură lună de însemnări în caietele Marthei Bibescu: 2 septembrie-5 octombrie. O lună de grea cumpănă pentru România, pusă acum în situația de a-și vedea prietenii și aliații tradiționali fie sucombînd în fața nazismului, fie cedînd pretențiilor sale.

Neașteptata prăbușire a Franței extindea dominația lui Hitler pînă la Oceanul Atlantic și Canalul Mînecii, punîndu-i la dispoziție noi și abundente resurse materiale, oferindu-i premisele unei considerabile sporiri a potențialului militar și încununîndu-i cu laurii unei invincibilități de factură cvasinapoleoniană. Pentru mai toată Europa Continentală, preocuparea de căpetenie părea a fi intrarea în grațiile fiarei. Din interese de clasă, de castă de clică. Din nădejdea de a satisface, cu sprijinul Berlinului, apetituri teritoriale mai vechi sau mai recente. Din graba de a se răzbuna pentru înfrîngerea suferită în 1918 și de a reconstitui artificialele structuri statale de odinioară, veritabile închisori ale popoarelor. Sau, pur și simplu, din dorința de a evita, ori măcar de a întîrzia, o brutală agresiune din partea Wehrmachtului.

Caracterul și proporțiile „conlucrării" cu Reichul depindeau de situația țării respective față de Germania: anexată înainte de1 septembrie 1939 (Austria, Cehoslovacia); cotropită după 1 septembrie 1939 (Polonia, Danemarca, Norvegia, Belgia, Olanda, Luxemburg, Franța); aliată „egală" în drepturi (Italia); consoră întru fascism (Spania, Ungaria, Grecia, Portugalia); parteneră, mai mult sau mai puțin entuziastă, în cadrul unor acorduri politice, economice sau militare (Finlanda, Suedia, Iugoslavia, Bulgaria etc.).

Din martie 1939, România se înscria și ea în ultima categorie. Dar în ochii lui Hitler tratatul economic semnat atunci cu România nu absolvea țara noastră de vechiul și gravul „păcat" de a se fi situat dintotdeauna de partea cealaltă a baricadei: pe fronturile din 1916-1918 și la tratativele de pace consecutive, ca pilon al Micii Înțelegeri și ca factor activ al Antantei Balcanice, ca membră a Ligii Națiunilor și ca inițiatoare a unor negocieri bilaterale cu guverne adversare fascismului[1]...

Se urmărea pedepsirea României, remarcă, cu obișnuita-i finețe, Martha Bibescu. Osînda s-a pronunțat prompt și trupul țării a fost sfîrtecat fără milă, la îndemnul și sub oblăduirea dictatorului cu zvastică.

Și tot o sancțiune a fost instaurarea regimului legionar-antonescian, impus cu aroganță de o Germanie aflată la apogeul puterii sale. Poporul a privit acest puci — conceput și dirijat de la Berlin — cu legitimă oroare, cu spontană mînie. Și oroarea și mînia se oglindesc din plin în Jurnalul Marthei Bibescu, prințesa care vibra, și de data aceasta, la unison cu tot ce era sufiare românească cinstită. (Intervențiile din parantezele drepte aparțin versiunii românești.)

[1] Eșecul tratativelor tripartite anglo-franco-sovietice din vara anului 1939, urmat de încheierea Tratatului de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939 și de acordurile consecutive au introdus noi și profunde deplasări pe arena europeană.

1940

Posada, 2 septembrie

Lungă conversație cu Sir Reginald Hoare, în timp ce jucăm crochet în grădină. Sir Reginald îmi spune că Valer Pop a fost mai bine ca Manoilescu[2].

[2] Mihail Manoilescu, ministru de Externe, și Valer Pop au semnat, la 30 august 1940, în calitate de reprezentanți ai guvernului Gigurtu, Dictatul de la Viena, prin care Hitler și Mussolini impuneau cedarea părții de Nord a Transilvaniei către Ungaria horthystă.

Ascultăm discursul acestuia la radio. Un discurs emfatic, care sună fals. Își acuză predecesorii, „care n-au știut să prevadă, nici măcar să vadă". „Sîngerează sufletul meu", spune el. Se înșală în privința organului: nu sufletul sîngerează, ci inima. Sufletul nu are sînge, iar Manoilescu nu are inimă. Termeni improprii. Detest așa ceva.

Ce va mai rămîne din țara asta? Deocamdată este un trunchi schilodit. Să credem în bulbul din care va răsări stînjenelul, Roxana mea dragă[3].

Posada, 3 septembrie

Un an de cînd s-a declarat războiul. La Posada continuă partida de crochet. Trupe germane la frontiera Bucovinei.

Ceai la Breaza cu Sir Reginald. Înainte de a mă despărți de el îi spun:

— De fiecare dată cînd Germania s-a crezut atotputernică,

[3] Parafrază după un vers din piesa Cyrano de Bergerac de Edmond Rostand.

România a fost amputată. Pacea de la Buftea, după Brest-Litovsk, în 1918. Arbitrajul de la Viena, în 1940.

Posada, 4 septembrie

O zi ca nici una alta. Apariția lui Lady Hoare, „cu părul și gîndurile în vînt". Dă fuga spre soțul ei, care continuă să joace placid crochet, înainte de a-și lua dejunul:

— La Brașov, radioul și telefonul nu mai funcționează. Lumea a rupt în bucăți drapelele germane și italiene. Dacă ai fi fost acolo, românii te-ar fi aclamat. Vasile (șoferul) a circulat pe străzi cu fanionul britanic.

La restaurantul din Brașov, Joseph (fiul lui Hoare) a ieșit biruitor în lupta cu oberchelnerul, pe care-l detesta pentru că cedase masa lor (cea mai bună) unor nemți.

Demisia guvernului Gigurtu. Generalul Antonescu a ieșit din închisoare[1] pentru a deveni prim-ministru. În aceeași zi: demisia lui Urdăreanu. Regele e descoperit. Se trage împotriva Palatului[2], a cărui clădire este încă neterminată[3].

Anglia cedează cîteva baze navale Statelor Unite, în schimbul a cincizeci de distrugătoare vechi.

Lady Hoare este bucuroasă, căci, la Brașov, mulțimea a strigat: „Jos cu Hitler!"

Posada-Mogoșoaiu, 5 septembrie

Generalul Antonescu este chemat la rege. Apolzan îmi spune:

— Vasăzică, abdică!

Posada-Mogoșoaia, 6 septembrie

La 12 jumătate noaptea, [ziaristul] Pamfil [Șeicaru] îmi telefonează din nou:

— Antonescu e la el! Lasă că-l dă afară [pe rege]! Antonescu nu-l mai lasă!

Ce nebunie! 1930-1940, zece ani de domnie și nimeni care să-i sară în apărare! La ora două de dimineață, generalul Antonescu obține abdicarea lui Carol II.

Printr-o întîmplare, Valentina și cu mine, umblînd pe stradă, întîlnim pe Calea Victoriei o coloană de legionari: cămăși verzi, păr vîlvoi, chipuri nătînge. Popi și fete defilează laolaltă. Mulțimea este consternată. Nici un entuziasm. La amiază, din cauza unui cordon de poliție, sîntem nevoite să ne oprim pe o străduță laterală, care se află exact în fața Palatului, și astfel asistăm la o scenă neașteptată.

Mihai a ieșit la balcon. Are aerul unui copil îmbufnat, care a plîns. Ridică brațul. Lumea — un grup mic, tot cei de adineauri — îl ovaționează.

În jurul lui Mihai, la balcon, uniforme. Probabil că Antonescu e cel de la dreapta sa, restul trebuie să fie aghiotanți. Soarele este deopotrivă cald și voalat.

Spre seară, mă duc singură la doamna Fabricius. Ce confidențe din partea ei! Îmi spune:

— De mai bine de o săptămînă, soțul meu n-a mai închis ochii. Nici Antonescu... În sfîrșit, astă noapte, la ora două, soțul meu a putut să-i telefoneze lui Ribbentrop că *el* a abdicat.

Îmi vorbește despre noul rege, care n-a vrut cu nici un preț să rămînă și l-a implorat pe tatăl său să-l ia cu dînsul. Fabricius i-a povestit soției:

---

[1] De fapt, domiciliu forțat la Mănăstirea Bistrița (Magazin istoric, nr. 4/1968).

[2] În zilele de 3-5 septembrie 1940, legionarii au provocat dezordini sporadice în Capitală și alte orașe din țară, pentru a acredita mitul unei așa-zise „revoluții a Gărzii de fier".

[3] La aripa stîngă a clădirii se efectuau unele lucrări de amenajare.

Trimiși ai României ascultă pe Ribbentrop pronunțînd cruda sentință a Dictatului de la Viena (la aceeași masă se află ministrul de Externe mussolinian, Ciano și trimiții Ungariei)

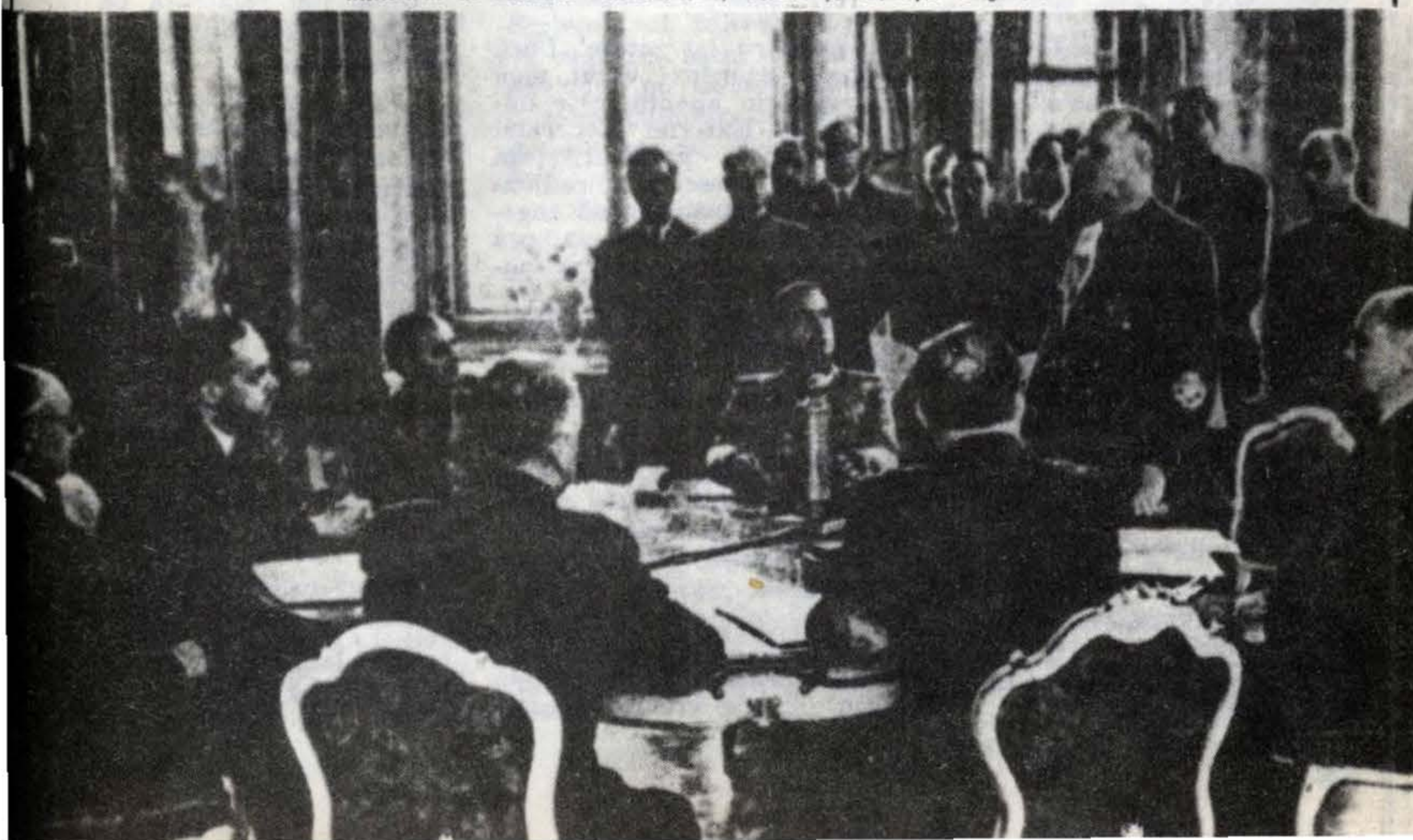

— Er weinte wie ein Schlosshund (Plîngea ca un cățelandru). Gazda mea adaugă:

— Führerului nu-i pasă de chestii din astea. Führerul nu poate să sufere regii, curțile, dinastiile.

Posada, 9 septembrie

Ofensiva împotriva Londrei continuă — ofensivă aeriană, pe care nemții o cred finală.

[Omul politic Alexandru] Alexandrini îmi povestește că trenul lui Carol II ar fi *fost* atacat în Iugoslavia[1], că oamenii din garda sa personală s-ar fi bătut cu agresorii (care erau legionari), dar că, pînă la urmă, garnitura a sosit cu bine la frontiera elvețiană.

— Germanii au vrut să-l împiedice pe rege să ajungă în străinătate, de teamă că va urzi intrigi (sic!) cu englezii.

Nemții speră să pună Anglia la pămînt. Expresie cu atît mai autentică cu cît [Luftwaffe] dărîmă Londra de sus în jos. Somațiile legale s-au făcut prin răgete la radio: „Așa au vrut englezii", susține Adolf Hitler. Într-adevăr, așa au vrut englezii, tocmai aici e buba. Ca în *Idiotul* de Dostoievski, unde crima se săvîrșește pentru că așa a dorit nu asasinul, ci atotputernica sa victimă.

Zgomot pe care nu pot să-l percep și care, totuși, îmi sfîșie inima, de-a lungul întregii acestei zile radioase... Zgomotul Londrei, pe cale de a se preface într-o „schöne Wiese" [poiană frumoasă].

Mogoșoaia-Posada, 14 septembrie

Londra este incendiată, bombardată, răvășită, La fel și coastele franceze [unde hitleriștii pregăteau invazia Angliei și erau supuși raidurilor R.A.F.]. Buckingham Palace este din nou bombardat.

George vine la Posada.

— Nemții au vrut să opereze o debarcare, dar englezii au înăbușit-o în fașă, de-a lungul coastelor Franței. Germanii sînt neputincioși în fața Angliei.

[1] În realitate, atacul a avut loc pe teritoriul României (**Magazin istoric**, nr. 4/1968).

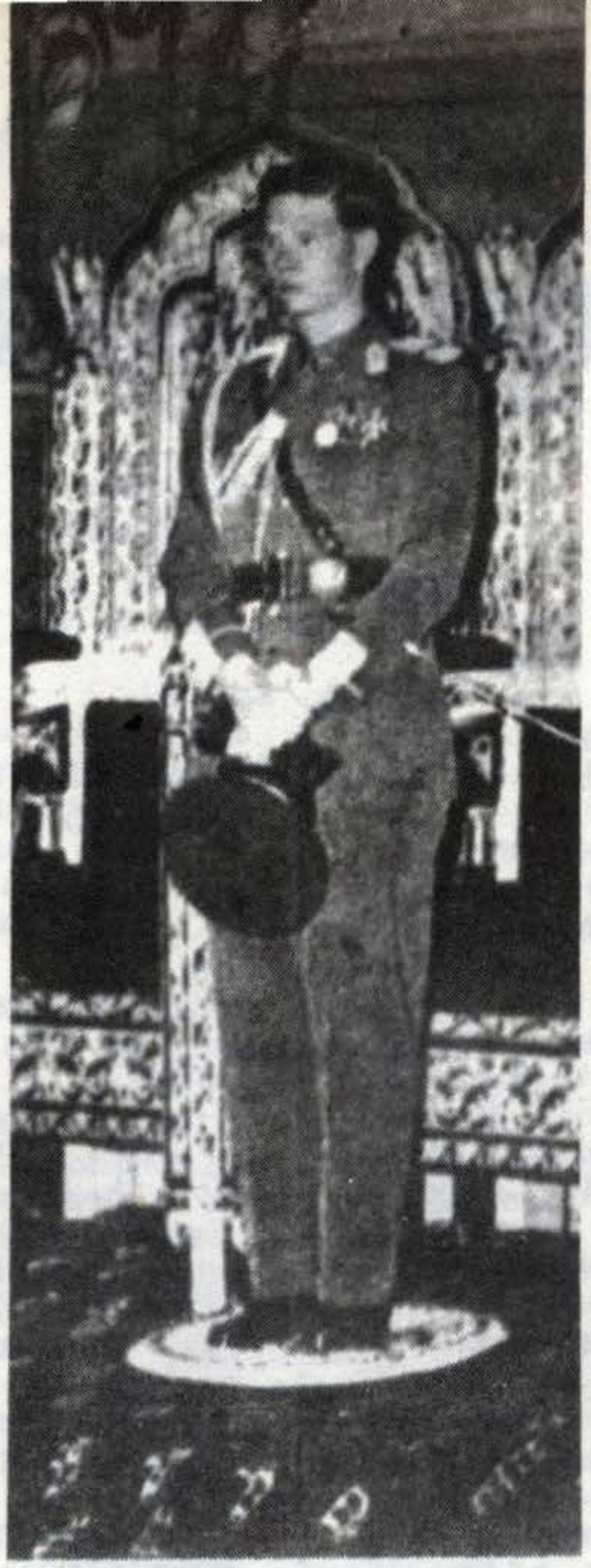

Mihai I: la 19 ani a doua oară rege

Posada, 15 septembrie

Legionarii la putere. Lucă [Mihail] Sturdza, vărul meu primar prin alianță, este ministru de Externe. Generalul Antonescu a poruncit, prin mijlocirea presei și a radioului, ca toată lumea să îngenuncheze în stradă, la ora cînd se va oficia o slujbă religioasă în cinstea lui.

Nimeni nu va da ascultare acestui ordin!

Posada, 17 septembrie

Aud, pînă în această vale pierdută, ecourile exploziilor provocate de bombele căzute [la Londra], pe Oxford Street, Bond Street, Sloan Square, Park Lane.

Posada, 18 septembrie

Zi liniștită, petrecută în parc. Și, pe vremea aceasta frumoasă, germanii bombardează [la Londra] Westminster Abbey. Iar italienii se apropie de granița Egiptului[2], îndreptîndu-se glonț spre Canalul Suez. Dar poate că nu vor ajunge acolo!

Camera Comunelor ține ședințe secrete.

Mogoșoaia-București, 19 septembrie

Fabricius, ministrul Germaniei, și Ghigi, ministrul Italiei, se iau la întrecere: fiecare din ei susține că lui i-au sosit cele mai multe scrisori de amenințare cu moartea. Aceasta de cînd cu smulgerea unei părți din Transilvania.

Posada, 22 septembrie

Londra este bombardată încă o dată, e bombardată mereu. Admirabilă rezistență!

Posada, 25 septembrie

Carol II a sosit la Escurial [tîrgușor în apropiere de Madrid]. Trenul său a fost reținut în Spania, unde se află în tranzit. Vagonul tragic, ciuruit de gloanțe... Convoiul a trecut prin Elveția, unde ziariștii au fotografiat garnitura de nenumărate ori.

Mogoșoaia-București, 27 septembrie

Ghigi îmi relatează că japonezii au încheiat cu Axa un acord militar.

După părerea lui Lulu [Lucienne] de Cardenas [soția unui diplomat american], Statele Unite nu vor intra în război însă vor dărui Marii Britanii pînă și luna de pe cer, numai ca englezii să continue lupta. Roosevelt va fi reales, fără doar și poate [în noiembrie 1940], dar data viitoare, adaugă Lulu, președintele S.U.A. va fi [Charles] Lindbergh.

— Circulă zvonul că plecarea este iminentă, îmi spune lordul Forbes [diplomat en-

[2] Ofensiva italiană pe Frontul Nordafrican a început la 14 septembrie 1940 și a permis trupelor fasciste să pătrundă temporar pe teritoriul egiptean, la mică distanță de frontiera cu Libia.

glez]. Mă refer la plecarea legației [britanice][1].

Seara, Pamfilică, venit în vizită, îmi destăinuie că fostul rege Carol II a plecat în Portugalia. Urdăreanu și Jeremadet s-ar înapoia în țară, pentru a se prezenta în fața justiției.

Noutățile lui miros a știri false.

Posada, 30 septembrie

Am primit o scrisoare de la Claudel[2]: „Trăiesc agățat de Radio Londra". În primăvara anului 1939, cînd ne-am văzut, îmi spunea cu totul altceva. Prietenia lui cu englezii datează din 1940.

Posada, 2 octombrie

Vești de la lumea de afară. [Liderul liberal britanic] Lloyd George își face reintrarea în arena politică, cerînd construirea de noi catacombe [adăposturi antiaeriene] și mai adînci, pentru serviciile funebre, care se oficiază la Londra sub pămînt.

Dintre foștii miniștri ai Franței, Pomaret este ultimul arestat. Îi știu pe toți. Daladier, Reynaud și ceilalți sînt întemnițați.

Posada-Mogoșoaia, 3 octombrie

Lucrez la Federația Aeronautică Internațională. Toți cei care credeau într-o „apropiere cu Germania și Italia" au fost trași pe sfoară.

Iau cina cu Merry del Val [ministrul Spaniei franchiste] și soția lui, plus soții Aloisi[3] și Ghigi. Acesta din urmă mă întreabă:

— Nu se mai satură de atîtea bombe cîte le cad în cap?

Se referă la englezi. În legătură cu noul guvern legionar, iată comentariul lui:

— Masacrele [organizate de legionari] durează de prea multă vreme. Ar trebui să se pună pe treabă, altfel...

Apoi adaugă:

— Românii nu au crezut niciodată în Italia [fascistă].

Ori de cîte ori cineva susține, în prezența mea, că totul mergea prost în România din cauza lui Carol II și a miniștrilor săi, dau unul și același răspuns:

— A fost odată o preafericită țară, care avea drumuri bune, fabrici de avioane prospere, miniștri cinstiți, o monedă sănătoasă, o monarhie plină de virtuți. Trei zile — atît a rezistat această țară în fața dușmanului. E vorba de Olanda [care, atacată de hitleriști la 10 mai 1940, a capitulat de fapt, în fața lor la 15 mai 1940].

Mogoșoaia-București 4 octombrie

Lucrez la Federația Aeronautică Internațională. Se pare că pe la Federația Aeronautică Română mișună „verzii". Sîntem încă tolerați, dar cît va mai ține asta? Îl vor „demisiona" pe George. Ceea ce îl doare cumplit, deși se străduiește să nu se dea în vileag.

— Sînteți deocheați amîndoi, îmi spune Marina [nepoata autoarei, soția arhitectului George Cantacuzino]. Și unchiul George și mata.

Conversație cu „Cîrlionțatul" [Pamfil Șeicaru]:

— Plec în Italia!

Nici el nu este văzut cu ochi buni de actualul regim.

Doamna Fabricius îmi telefonează la Federația Aeronautică Internațională: s-a întors din Transilvania, unde s-a dus să o ia pe doamna [Veturia] Goga și pe Nora Steriadi.

— Totul este adevărat, îmi declară ea. Distrug totul, ucid, e groaznic!

Se referă la unguri [horthyiști], aliații noștri, de vreme ce fac și ei parte din Axă. E cert că ar fi fost destul un regiment german și un regiment italian pentru a evita masacrele, după cedările de teritorii. Dar nu s-a găsit cu cale să se trimită cele două regimente: e cu ochi și cu sprîncene că se urmărește pedepsirea României.

Mogoșoaia-Posada, 5 octombrie

Dimineața, înainte de a pleca la Posada, mă duc la biroul [generalului] Gerstenberg [comandantul forțelor aeriene germane în România]. Trebuie să-i înmînez niște documente, din partea Federației Aeronautice Internaționale pentru Aero-clubul german.

Mă primește foarte amical și îmi arată harta atîrnată de un perete al biroului său: pe ea sînt marcate etapele rutei aeriene spre India. În această privință, îmi spune el, România va avea de jucat un rol, ca trambulină spre India.

— Ich bin ein Mensch, adaugă Gerstenberg. Ich will die Indien sehen! (Om sînt și eu! Vreau să văd India!).

La Posada, îl găsesc pe George, împreună cu noul său secretar [Mircea Coandă], care, nătărău cum este, îmi spune:

— Tratativele de pace [anglo-germane] sînt foarte avansate.

Stau de vorbă cu inginerul Nichita. Cădem amîndoi de acord că mișcarea legionară nu trezește nici un ecou în rîndul țăranilor. Al țăranilor, care formează 80 la sută din populație. Satele urăsc mișcarea legionară.

Cuvînt introductiv, traducere, selecție și note
Cristian POPIȘTEANU, Nicolae MINEI

---

[1] În realitate, Anglia avea să declare război României la 6 decembrie 1941.

[2] Paul Claudel (1868-1955), poet, dramaturg și eseist francez, de profesie diplomat. Catolic militant, s-a manifestat pînă în ajunul războiului în favoarea politicii de concilere.

[3] Pompeo Aloisi (1875-1949), diplomat italian, ministru în Danemarca, în România (1923-1925), Albania, apoi ambasador în Japonia și Turcia, în sfîrșit reprezentantul Italiei în Consiliul Ligii Națiunilor.

COPILĂRIA ȘI ADOLESCENȚA NAVIGAȚIEI

RENÉ MAINE

Pentru ca Iason și argonauții săi să întreprindă faimoasa lor croazieră în căutarea Lînii de Aur și ca Homer, în Odiseea, **să cînte marea, omul, ființă prin excelență terestră, a trebuit să cucerească apa, adică să învețe a naviga. Primul său vas a fost, desigur, un trunchi de copac, tăiat din uriașa pădure ce împresura fragilele făpturi umane. Acestea au constatat, după cine știe cîtă vreme, că trei-patru trunchiuri, legate între ele, sînt mai stabile pe apă decît unul singur. Așa s-a născut** pluta. **Ca s-o smulgă de sub voința apei și s-o pună sub voința lui, omul a folosit mai întîi o prăjină, cu care împingea pluta, apoi rama sau lopata. Iată cum a început prima vîrstă a navigației, cea cu rame. I-au succedat vîrsta navigației cu vele, cînd omul a obținut concursul vîntului, vîrsta navei cu abur, cea a navelor pe pernă de aer și, în fine, vîrsta marinei nucleare, pe care o trăim noi astăzi.**

Schițînd fiecare „etate" sub dublu plan — tehnic și politic — René Maine, autorul lucrării Nouvelle histoire de la marine, **își însoțește fresca de succinte cronologii ale evoluției marinei în perioada respectivă.**

Primul volum al lucrării a apărut la Paris, în 1977, subintitulîndu-se De la rame la vele. **Din paginile consacrate acestor prime două vîrste, am extras pentru cititorii noștri cronologiile ce urmează. În dreptul fiecărei date (an, secol, mileniu etc.) figurează progresul tehnic marcat pe atunci de navigație. Adesea, inovațiile se manifestă în cadrul cîte unui eveniment istoric, cu caracter economic, militar ș.a.m.d.**

F.D.

Prima vîrstă: navigația cu rame

Preistorie

Paleolitic Trunchiul de copac. Pluta. Prăjina, care se transformă în pagaie, apoi vîsla. Rama sau lopata.

Neolitic Omul scobește trunchiul de copac și obține piroga.

Înaintea erei noastre

5000 Primele vase cretane și ambarcațiunile primitive egiptene din papirus. Coșurile de răchită din Mesopotamia. Luntre indiene din scoarță de copac. Pirogi cu balansier (prăjină specială pentru echilibrarea ambarcațiunii) și plute polineziene cu derivoare (lest special sub apă, servind la stabilizarea și uneori direcționarea ambarcațiunii).

3000 Șalande (ambarcațiune mai mare cu fundul plat pentru transportul mărfurilor) egiptene de lemn.

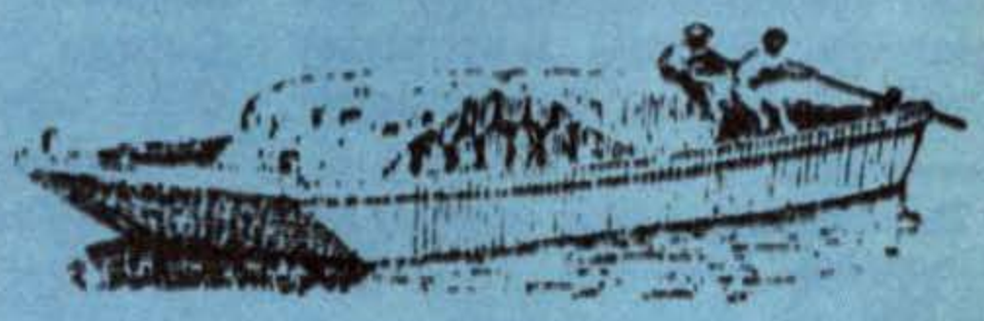

2750 Vase egiptene propulsate de 14 lopătari coboară spre Sud, pe Marea Roșie, pînă în „Țara tămîiei" (Somalia?).

2000-1500 Cretani și fenicieni străbat Mediterana cu nave ronde (navă comercială lată, cu capa-

dicționar istoric

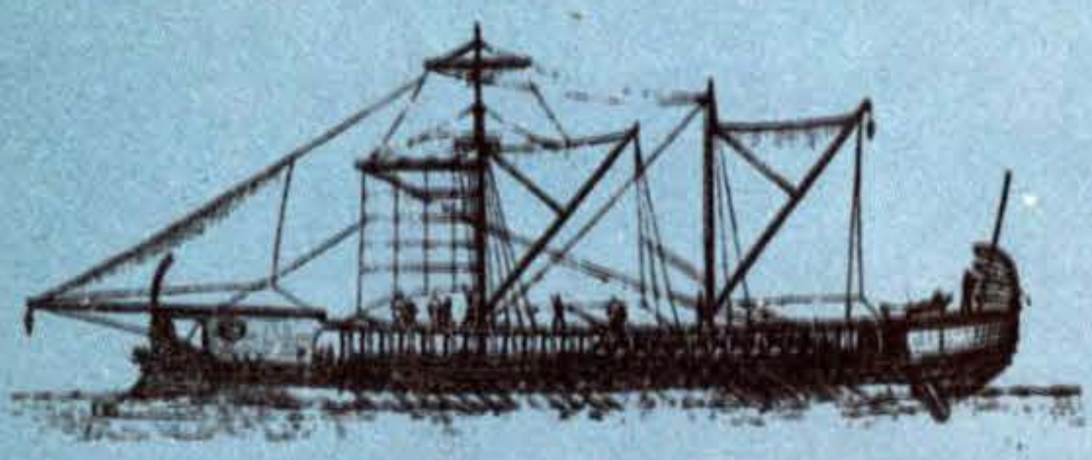

citate mare de încărcare), transportînd mărfuri, și cu nave lungi (tip galeră) de război.
1491 O „escadră" egipteană de cinci nave, fiecare cu cîte 30 lopătari, vizitează, de asemenea, „Țara tămîiei".

Era noastră

750 Ivirea la coastele Angliei a „oamenilor veniți din țările Nordului" pe vase cu extremități înălțate, propulsate de rame, dar înzestrate și cu o velă pătrată: normanzii sau vikingii.
1066 Wilhelm Cuceritorul invadează Anglia cu 400 nave de război și 1 000 nave de „transport", amintind ca formă „drakarele" (tipul caracteris-

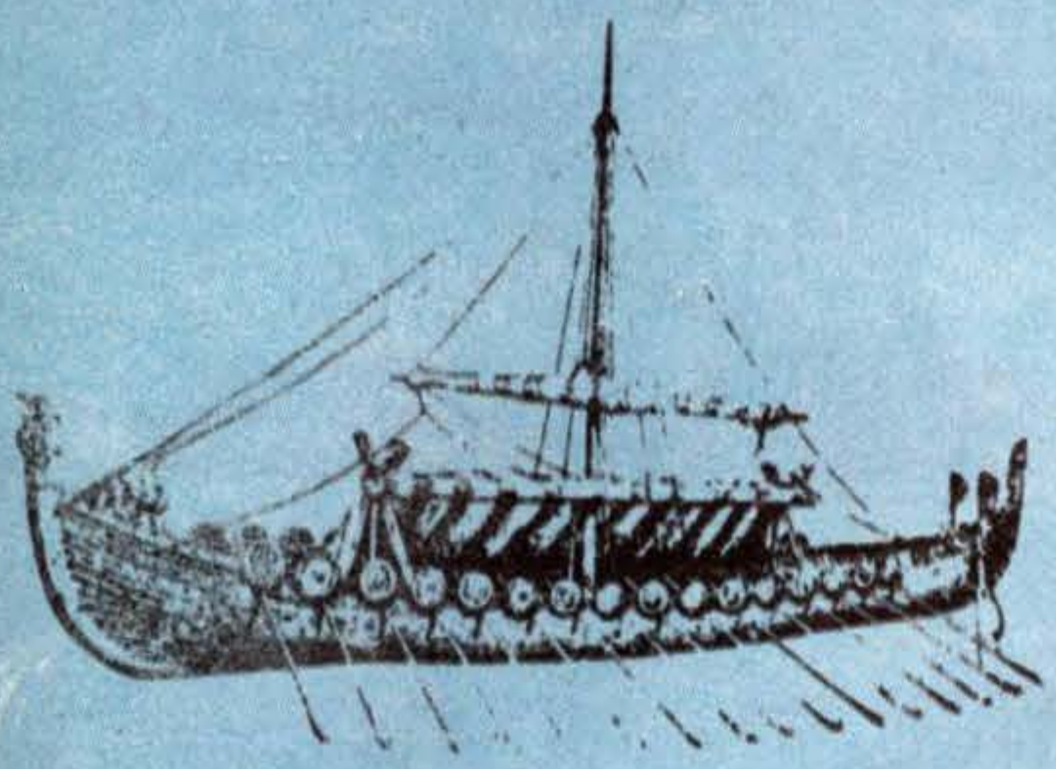

tic al navei wikinge, lungă și rapidă, folosind atît vîntul cît și ramele) vikingilor.
1100-1150 Navigatorii din Apusul Europei învață de la wikingi să-și reducă velele, înfășurîndu-le sau desfășurîndu-le, în funcție de tăria vîntului.
1150-1200 Veneții și genovezii află de la arabi proprietățile acului magnetic, pe care aceștia le-au cunoscut de la chinezi.
Apariția cîrmei de elambou (cîrma montată în extremitatea dinapoi a navei și nu lateral ca pînă atunci).
1265-1270 Italienii fixează acul magnetic al arabilor pe un pivot, în centrul unui cadran reprezentînd roza vînturilor, realizînd astfel busola.
1290 Amiralul genovez Benedict Zacharia întocmește primul portulan (hartă costieră pentru accesele în porturi).
1338 Apare întîia oară pe mare tunul, la bordul Nefului (navă, în general rondă, comercială și militară, caracteristică mărilor nord-europene) englez „Christophe".
1340 Portughezii inventează astrolabul pentru determinarea latitudinii (instrument care măsoară unghiul sub care se vede înălțarea unui astru deasupra orizontului).
1415 Apariția în zona Gibraltarului, ca vase de pescuit, a celor dintîi caravele (navă cu vele, cu patru catarge, cu care portughezii și spaniolii au putut traversa oceanul).
1460 Prin creșterea dimensiunilor sale, caravela devine o navă de transport, aptă pentru călă-

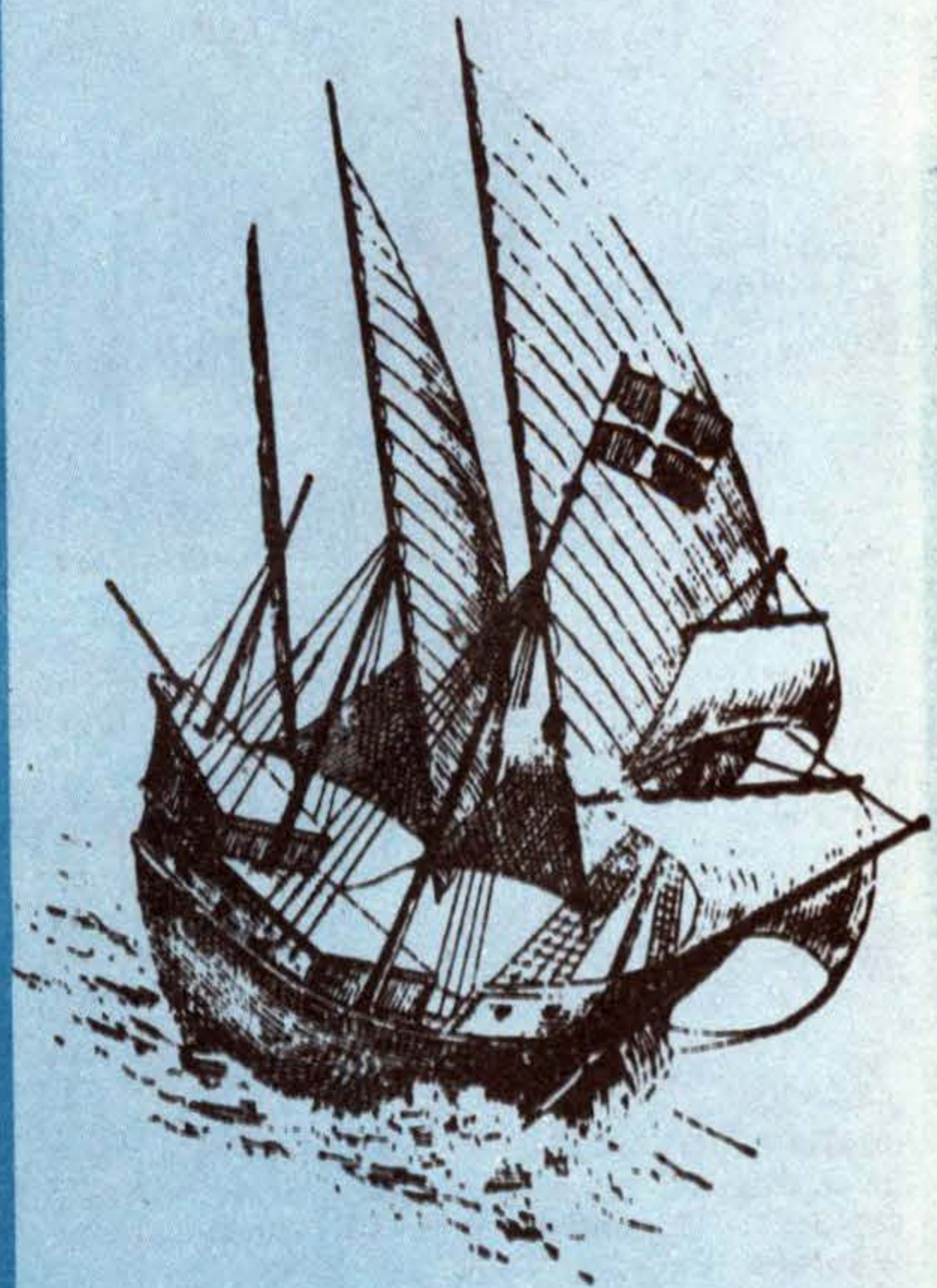

torii în largul mării. Această evoluție constituie o cotitură radicală pentru istoricul navei, în general, și pentru vasul cu vele, în special.
1492 Italianul Cristofor Columb, aflat în slujba Spaniei, deschide calea spre America cu trei vase: caravelele „Santa Maria", înzestrată cu două vele pătrate și o velă latină (triunghiulară), „Pinta" și „Nina", înzestrate numai cu vele latine.
1500 Remodelat de portughezi, un vechi tip de navă, caraca (navă pentru transportul mărfu-

dicționar istoric

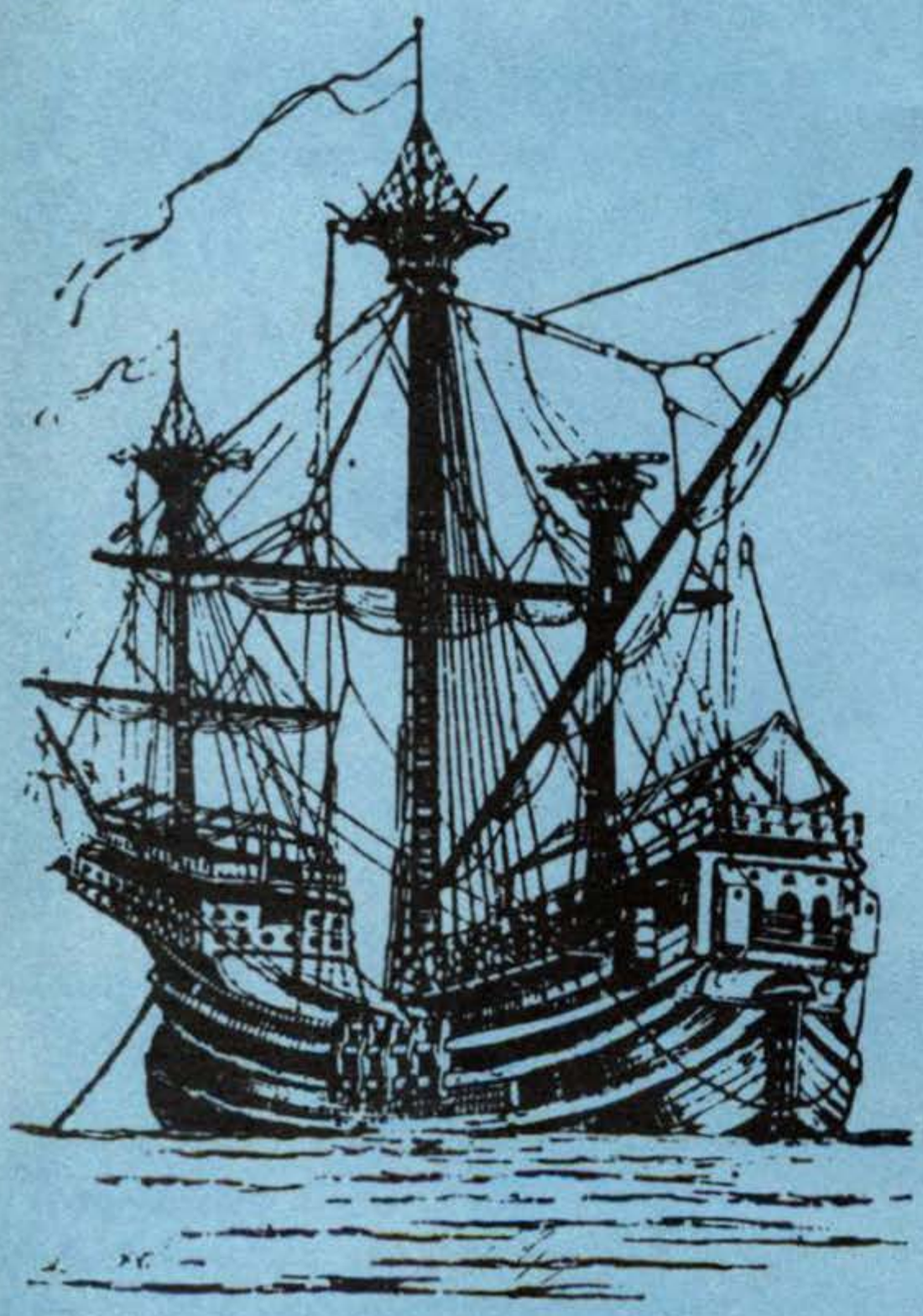

A doua vîrstă: navigația cu vele

1630 Primele nave militare de linie franceze.
1690 Fizicianul francez Denis Papin publică la Leipzig proiectul unui vas pus în mișcare de o mașină cu aburi.
1720-1730 Apariția unui nou instrument pentru măsurarea înălțimii aștrilor, octantul.
1783 Marchizul Claude de Jouffroy d'Abbans (Franța), navighează împotriva curentului pe rîul Saône, cu un vas lung de 45 m, cu zbaturi (roți), mișcate de o mașină cu aburi.
1803 Americanul Robert Fulton, stabilit în Franța din 1797 și cunoscut ca proiectant al unei nave submarine și al unor „torpile" (mine)[3] plutitoare,

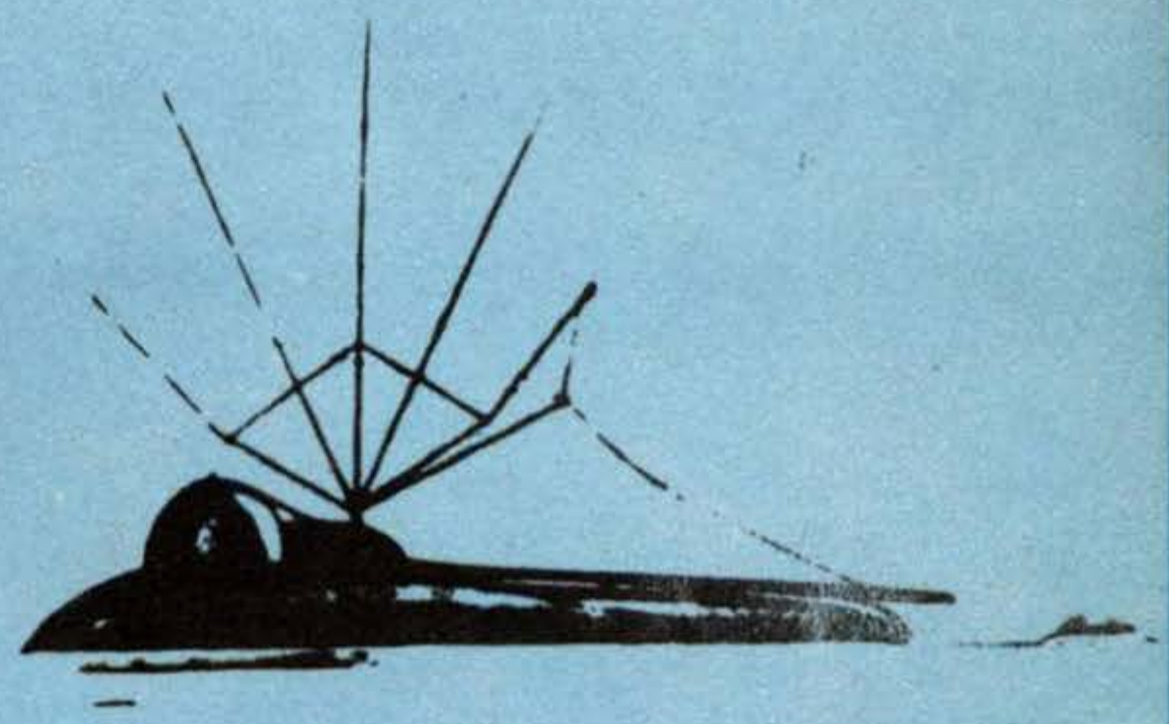

experimentează cu succes, pe Sena, în dreptul colinei Chaillot din Paris, un vas cu aburi și zbaturi conceput de el însuși.
1816 Un vas lung de 20 m, „Elise", acționat de o mașină cu aburi, traversează Marea Mînecii din

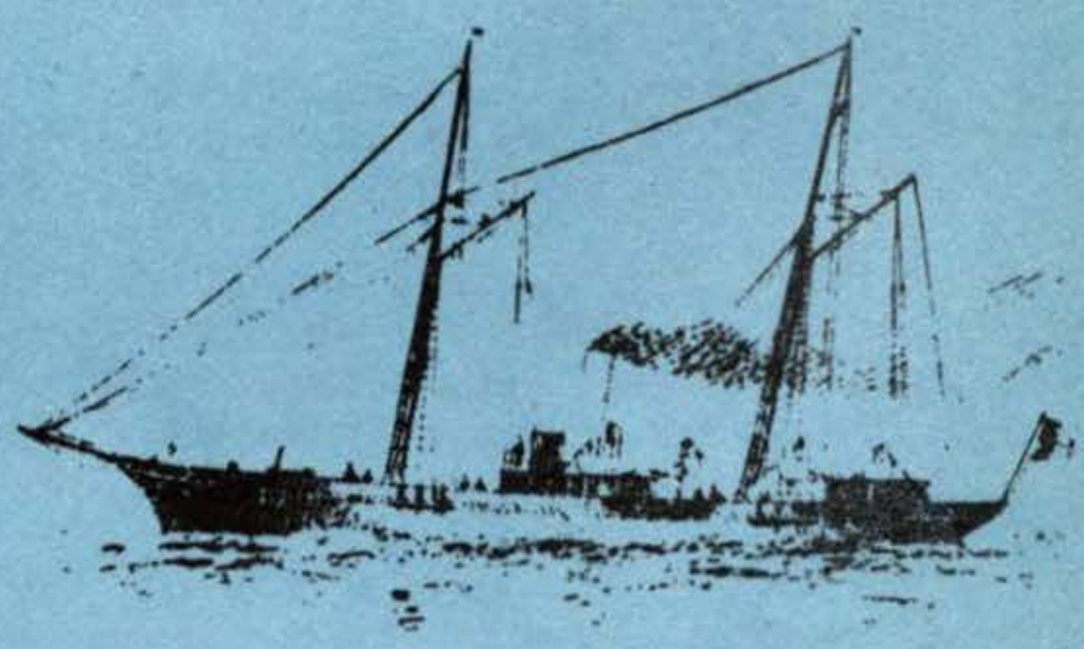

Anglia în Franța și navighează în amonte pe Sena pînă la Paris. Începe vîrsta a treia a marinei.

Traducere de N. KOSLINSKI

rilor folosită în sec. XVI), reapare sub aspectul unui vas gros de transport, mult mai mare decît caravela.
1501 Francezul Descharges, care locuiește la Brest, concepe o deschidere în bordajul navelor, sabordul, pentru instalarea de tunuri laterale[1].
1514 Englezii lansează la apă „Great Harry", caracă de 50 m lungime, care va fi armată cu peste 100 tunuri.
1560 Cartograful flamand Gerhaardt Krämer, zis Mercator, realizează un nou tip de hărți, în care paralelele și meridianele sînt reprezentate prin linii drepte, iar unghiurile rămîn cele reale[2].
1577 Englezul Francisc Drake trece pe lîngă Capul Horn. Deși nava cu rame va supraviețui încă vreme îndelungată, îndeosebi în Mediterana (Franța nu își va desființa corpul de galere decît în 1748), nava cu vele cîștigă definitiv întîietatea.

---

[1] Sabordurile au permis instalarea de tunuri, sub puntea principală, pe mai multe punți suprapuse (navă cu două punți, navă cu trei punți).
[2] Orice proiecție cartografică de reproducere a sferei în plan are o formulă de deformare care variază de la proiecție la proiecție.

[3] În acea epocă, minelor li se spunea torpile, datorită asemănării cu peștele torpilă.

dicționar istoric

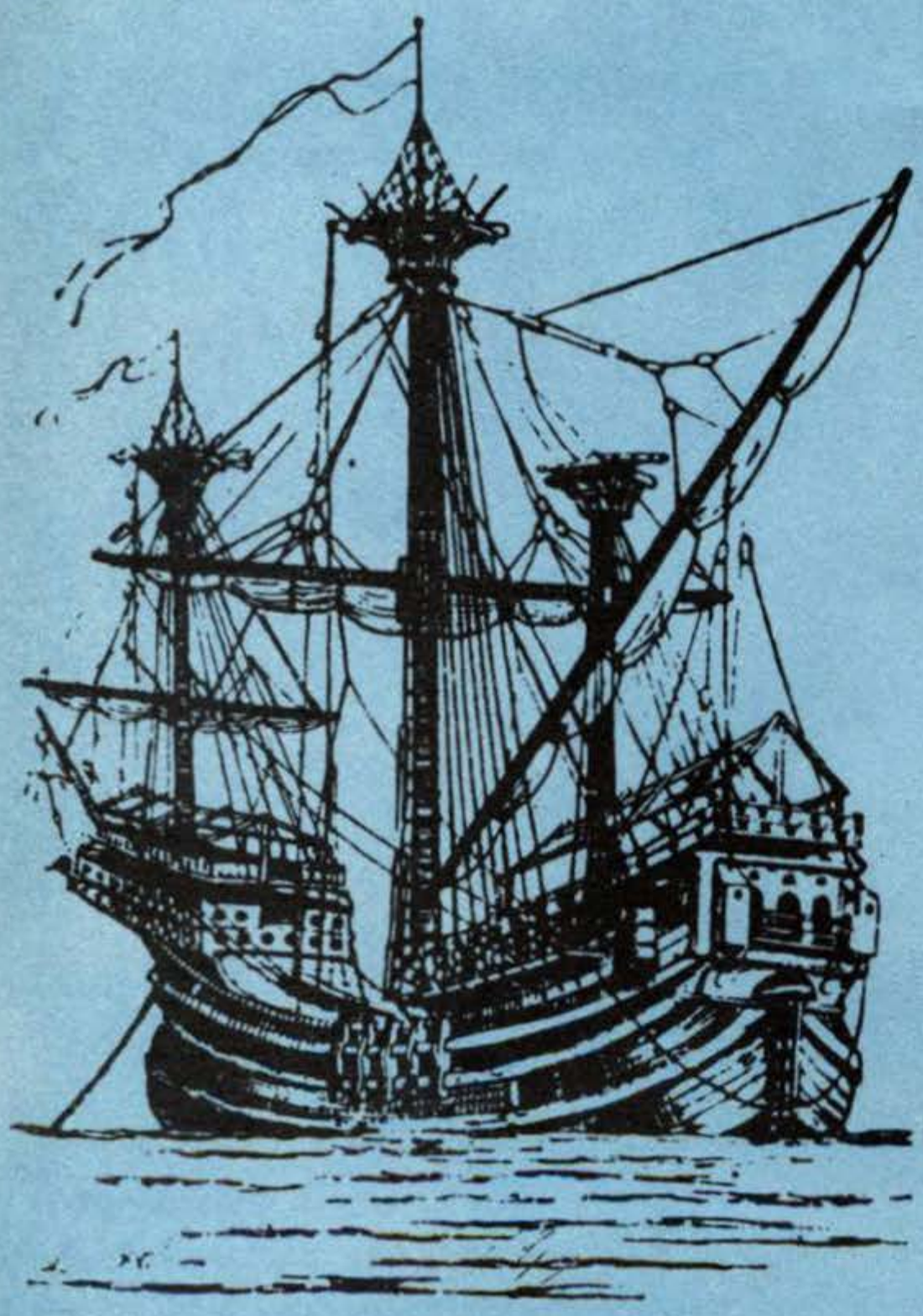

A doua vîrstă: navigația cu vele

1630 Primele nave militare de linie franceze.
1690 Fizicianul francez Denis Papin publică la Leipzig proiectul unui vas pus în mișcare de o mașină cu aburi.
1720-1730 Apariția unui nou instrument pentru măsurarea înălțimii aștrilor, octantul.
1783 Marchizul Claude de Jouffroy d'Abbans (Franța), navighează împotriva curentului pe rîul Saône, cu un vas lung de 45 m, cu zbaturi (roți), mișcate de o mașină cu aburi.
1803 Americanul Robert Fulton, stabilit în Franța din 1797 și cunoscut ca proiectant al unei nave submarine și al unor „torpile" (mine)[3] plutitoare,

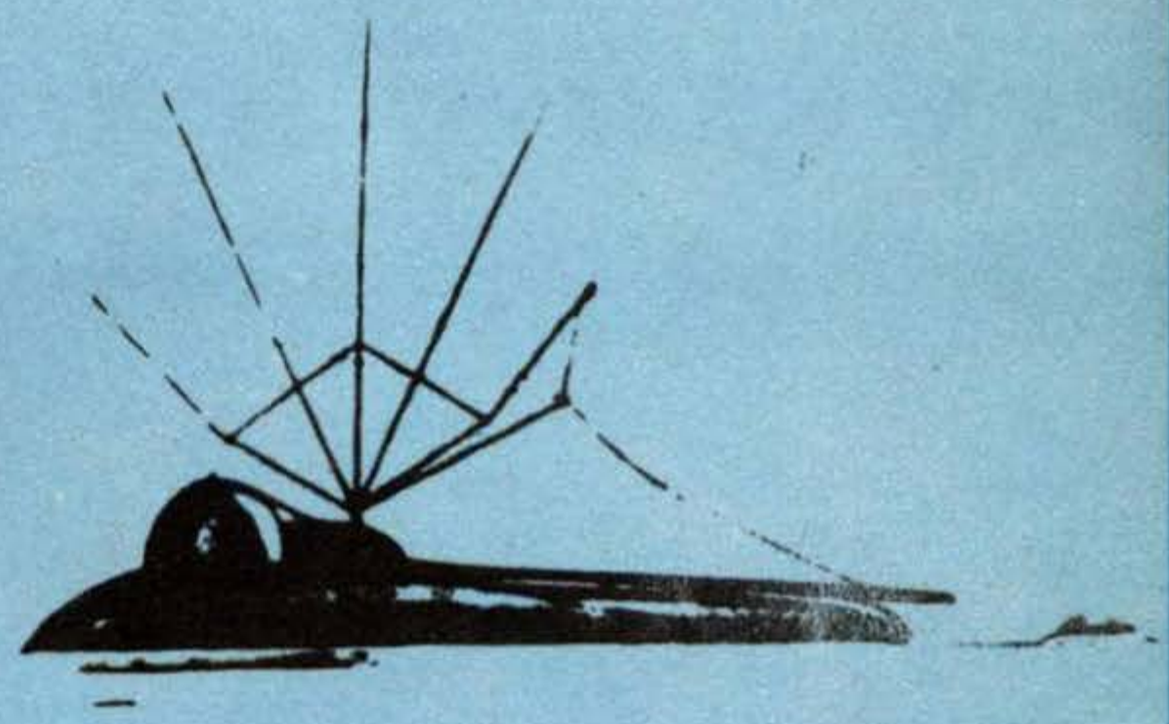

experimentează cu succes, pe Sena, în dreptul colinei Chaillot din Paris, un vas cu aburi și zbaturi conceput de el însuși.
1816 Un vas lung de 20 m, „Elise", acționat de o mașină cu aburi, traversează Marea Mînecii din

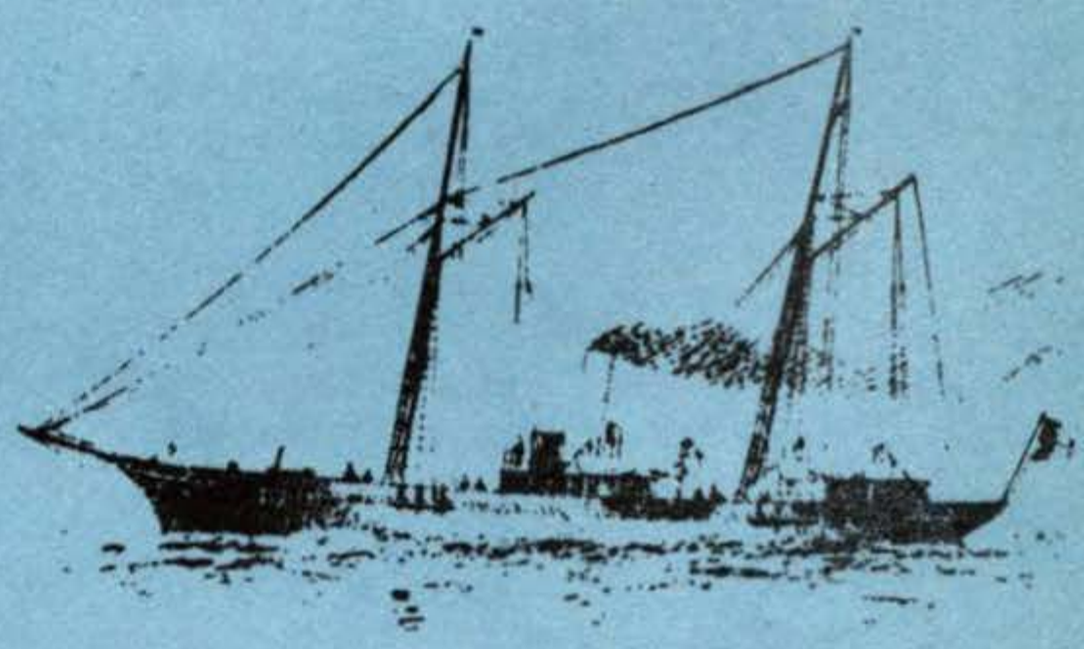

Anglia în Franța și navighează în amonte pe Sena pînă la Paris. Începe vîrsta a treia a marinei.

Traducere de N. KOSLINSKI

rilor folosită în sec. XVI), reapare sub aspectul unui vas gros de transport, mult mai mare decît caravela.
1501 Francezul Descharges, care locuiește la Brest, concepe o deschidere în bordajul navelor, sabordul, pentru instalarea de tunuri laterale[1].
1514 Englezii lansează la apă „Great Harry", caracă de 50 m lungime, care va fi armată cu peste 100 tunuri.
1560 Cartograful flamand Gerhaardt Krämer, zis Mercator, realizează un nou tip de hărți, în care paralelele și meridianele sînt reprezentate prin linii drepte, iar unghiurile rămîn cele reale[2].
1577 Englezul Francisc Drake trece pe lîngă Capul Horn. Deși nava cu rame va supraviețui încă vreme îndelungată, îndeosebi în Mediterana (Franța nu își va desființa corpul de galere decît în 1748), nava cu vele cîștigă definitiv întîietatea.

---

[1] Sabordurile au permis instalarea de tunuri, sub puntea principală, pe mai multe punți suprapuse (navă cu două punți, navă cu trei punți).
[2] Orice proiecție cartografică de reproducere a sferei în plan are o formulă de deformare care variază de la proiecție la proiecție.

[3] În acea epocă, minelor li se spunea torpile, datorită asemănării cu peștele torpilă.

Ciano concepe planul de invadare...

Acordurile economice încheiate de Roma şi Tirana în martie 1936 nu pot fi înţelese decît dacă sînt examinate în lumina situaţiei politice generale a perioadei respective, marcată de tendinţele expansioniste ale Germaniei, Italiei şi Japoniei, care făcuseră din agresiune un sistem. Italia era angajată, în acel moment, în războiul de agresiune împotriva Etiopiei [început în 1935], fără a întîmpina vreo rezistenţă serioasă din partea vreuneia dintre marile puteri europene.

Albania nu avea deci nici un motiv să se simtă în siguranţă faţă de o agresiune din partea Italiei mussoliniene. Cancelariile puterilor occidentale considerau eventualitatea unei ocupaţii militare a Albaniei, de către agresorii fascişti, ca fiind în ordinea firească a lucrurilor. Regele Zogu nu era legat prin nici o alianţă cu alte state care, în cazul unei invazii italiene, să se fi angajat de partea lui. Cît priveşte Liga Naţiunilor, care avea misiunea de a proteja ţările mici împotriva unor atacuri din afară, îi lipsea, încă de la constituire, puterea reală de a împiedica o agresiune din partea unor state puternice ca Germania şi Italia.

La 9 iunie 1936, Galeazzo Ciano a fost numit ministru de Externe al Italiei. O lună mai tîrziu, la 11 iulie, ambasadorul Marii Britanii la Roma, James Eric Drummond, îl informa pe Ciano că, în urma ridicării sancţiunilor instituite de Liga Naţiunilor Italiei la începutul agresiunii fasciste asupra Etiopiei, guvernul englez înţelegea să recheme din Mediterana Home-Fleetul (flota metropolitană). În acelaşi timp, Drummond reafirma deplina validitate a angajamentului asumat de Marea Britanie de a sprijini Grecia, Iugoslavia şi Turcia, în eventualitatea că aceste ţări ar fi fost victime ale unei agresiuni. Albania nu fusese menţionată, lucru care reprezenta o încurajare implicată şi abia disimulată. Pe de altă parte, în cursul întrevederii avute în ziua de 23 septembrie 1936, la Roma, cu Hans Frank, ministrul german de Justiţie, Mussolini a căpătat asigurarea lui Hitler că Germania socotea Mediterana un lac italian, recunoscînd, în consecinţă, Italiei un drept de control asupra ţărilor riverane. În octombrie acelaşi an, Francesco Jacomoni, vicleanul vulpoi care se ocupa de problemele albaneze la Palatul Chigi [sediul Ministerului Afacerilor Externe între anii 1923 şi 1959], a fost numit în postul de ministru plenipotenţiar la Tirana. Era un alt indiciu, foarte edificator, asupra cursului pe care avea să-l urmeze politica italiană faţă de Albania.

Planul concret de invadare a Albaniei de către Italia a fost conceput de contele Ciano în mai 1938, după vizita făcută regelui Zogu la Tirana, cu prilejul căsătoriei acestuia. Programul lui Ciano, aprobat şi de socrul lui, Mussolini, în vederea pregătirii terenului pentru invazia armată, avea ca puncte principale: excluderea Albaniei din Liga Naţiunilor pentru a evita intervenţia celorlalte puteri

1912, apr.-aug. *Răscoală generală în regiunea Shkodër, pentru înlăturarea dominaţiei otomane, instaurată în secolul XV; acord între feudalii albanezi şi noul guvern de la Constantinopol, al Junilor turci, privind acordarea autonomiei.*
oct. 18 *Începe primul război balcanic. Urmărind trupele otomane în derută, armatele Bulgariei, Serbiei, Greciei, Muntenegrului, ţări aflate în conflict cu Turcia, pătrund pe teritoriul albanez. În acelaşi timp, patriotul Ismail Qemali se îmbarcă la Constantinopol cu destinaţia Constanţa. România, care a rămas neutră, adăposteşte cea mai veche şi mai importantă colonie albaneză în emigraţie. Aceasta aprobă cererea lui Qemali de a se convoca o adunare naţională. În continuare, Ismail Qemali, însoţit de alte cîteva personalităţi politice albaneze, pleacă la Viena pentru a sonda atitudinea marilor puteri privind problema albaneză.*
nov. 28 *Congresul naţional din oraşul Vlorë proclamă independenţa Albaniei; se constituie un guvern provizoriu sub conducerea lui Ismail Qemali.*
1913, iul. 29 *Conferinţa de la Londra a ambasadorilor marilor puteri aprobă proiectul de organizare a statului albanez, căruia i se recunoaşte independenţa, deşi rămîne mai departe sub controlul şi garanţia marilor puteri, prin intermediul aşa-numitei Comisii internaţionale de control.*
sept. *Măsurile guvernului Ismail Qemali de lichidare a regimului feudal provoacă reacţia beilor (moşierilor), care se raliază în jurul lui Esad paşa Toptani şi formează un guvern separat, la Dürres.*
1914, ian. 22 *Comisia internaţională de control îl sileşte pe Ismail Qemali să demisioneze.*
mart.-sept. 4 *Scurtă domnie a principelui german Wilhelm de Wied. Cu un caracter slab şi cu resurse intelectuale limitate, prinţul devine repede o unealtă a cercurilor reacţionare din interior şi din afară. Fără nici un sprijin în ţară şi abandonat de Austro-Ungaria, care-l patronase pînă atunci, Wilhelm de Wied renunţă la tron şi părăseşte Albania.*
Anii primului război mondial. *Trupele italiene ocupă zone însemnate din teritoriul albanez.*
1918, dec. 28 *Congresul de la Dürres; formarea unui guvern prezidat de Turhan paşa Permeti, fost prim-ministru în timpul principelui de Wied.*
1919, aug. 20 *Italia îşi instituie protectoratul asupra Albaniei şi anexează oraşul Vlorë, din Sudul ţării.*
1920 *Proclamarea oraşului Tirana drept capitală a Albaniei.*
1920, aug. 21 *În urma înfrîngerilor suferite de trupele italiene şi după lungi negocieri, Italia se angajează să respecte independenţa şi integritatea teritorială a Albaniei.*
dec. 17 *Albania este primită în Liga Naţiunilor.*
1921, nov. 9 *Conferinţa reprezentanţilor Marii Britanii, Franţei, Italiei şi Japoniei, la Paris, delimitează frontierele albaneze.*
1922, sept. *Crearea organizaţiei democratice Bashkimi (Unitatea), cu un program democratic, în frunte cu Avni Rustemi.*
1923, dec. 24 – 1924, iunie 10 *Guvern condus de Ahmed Zogu.*
1924, apr. 20 *Avni Rustemi, liderul opoziţiei demo-*

cratice, cade victimă unui atentat la Tirana (moare la 22 aprilie).

mai 25-iunie 10 *Răscoală armată împotriva guvernului; Ahmed Zogu fuge peste hotare.*

iunie 16 *Fan S. Noli formează un guvern democratic, primul de acest fel în istoria Albaniei.*

dec. 24 *Lovitură de stat organizată de Ahmed Zogu. Fan Noli părăsește țara.*

1925, ian. 21 *Albania se proclamă republică.*

ian. 31 *Ahmed Zogu devine președintele Republicii.*

mart. 2 *Adoptarea Constituției; președintele capătă puteri cvasidictatoriale.*

mart. 25 *La Viena, emigranții revoluționari creează Comitetul Național-Revoluționar, al cărui program prevede instaurarea unui regim democratic, înfăptuirea reformei agrare etc.*

sept. 2 *Se înființează Banca Națională a Albaniei Un consorțiu bancar italian furnizează capitalul necesar, un altul acordă un împrumut oneros, ceea ce permite magnaților financiari din Italia să domine economia Albaniei.*

1926, iul. 30 *Tratat între Franța, Marea Britanie, Italia, Grecia și Iugoslavia; fixarea definitivă a granițelor Albaniei.*

1926, nov. 27 *Speriat de o răscoală armată în Nordul țării, Ahmed Zogu încheie un pact „de prietenie și securitate" cu Italia fascistă, care se obligă să „apere" statu-quo-ul politic, juridic și teritorial al Albaniei. E vorba, de fapt, de un nou protectorat al Italiei asupra Albaniei.*

1928, sept. 1 *Adunarea Constituantă — rezultat al unor alegeri ținute sub teroarea jandarmeriei și poliției—proclamă pe Ahmed Zogu „rege al albanezilor" sub numele de Zogu I.*

1930, mai 3 *Parlamentul votează o lege demagogică de reformă agrară, a cărei aplicare, amînată apoi de pe un an pe altul, a fost pînă la urmă complet dată uitării.*

1931, sept. 24 *Se constituie la Korcë primul grup comunist, în frunte cu Ali Kelmendi. În mai puțin de un an, iau apoi ființă nuclee de organizații revoluționare și la Tirana, Vlorë, Elbasan etc.*

1933 *La Korcë se creează sindicatul muncitorilor din construcții,* **Puna** *(Munca). Curînd după aceea, este întemeiat și sindicatul muncitorilor din centrul Kuçove. Scurtă perioadă de încordare în relațiile cu guvernul de la Roma — care nu ezită chiar să-și trimită flota în fața Dürresului. După o timidă încercare de împotrivire în fața pretențiilor lui Mussolini, Ahmed Zogu cedează din nou.*

1935, aug. *Mișcare insurecțională împotriva lui Zogu; peste 2 000 arestări.*

1936, febr. 11 *Grevă generală a muncitorilor din întreprinderile petroliere.*

mart. 19 *Noi acorduri cu Italia extind controlul acesteia asupra economiei albaneze.*

1938 *La Shkodër se constituie un nou grup comunist. În toată țara iau ființă celule comuniste. Încep să apară publicații periodice ilegale.* **Perpaea** *(Înainte) lansează ideea fondării unui front comun de eliberare națională, care să grupeze toate forțele patriotice și democratice ale țării.*

în momentul cînd avea să fie declanșată criza provocată de Roma; slăbirea continuă a armatei albaneze prin activitatea de sabotaj desfășurată de ofițerii italieni care o instruiau; consolidarea și extinderea concesiunilor economice ale Albaniei în folosul întreprinderilor capitaliste italiene; lărgirea, prin subvenții, a ceea ce se numea „coloana a cincea"; captarea, prin făgăduieli și bani, a cercurilor dominante ale societății albaneze, expansiunea în Albania a instituțiilor fasciste și profasciste care acționau pentru cîștigarea de simpatizanți în rîndul maselor populare.

...și regele Zogu intră în joc

În ciuda primejdiei pe care o implica noua situație, regele Zogu s-a înclinat în fața pretențiilor Romei. Exact în această vreme, primăvara lui 1938, guvernul de la Tirana a acordat unor societăți italiene noi și importante concesiuni în industria extractivă, pescuit etc. În plus, Italia își asigura monopolul întregului comerț exterior al Albaniei. La rîndul lor, agenții fasciști luau în grabă măsuri spre a-i lipsi pe albanezi de orice posibilitate de rezistență armată și spre a-și asigura sprijinul cercurilor conducătoare. În palatul regal din Tirana, îngrijorarea a început să-și facă loc. Totuși, Zogu și cei doi colaboratori mai apropiați ai lui, primul ministru Koço Kota și ministrul de Interne Musa Juka, în loc să ia măsurile impuse de împrejurări, împotriva agenților fasciști, au continuat represiunile împotriva comuniștilor.

În acele zile de încordare, comuniștii cereau, mai mult ca oricînd, crearea unui front unit care să grupeze toate forțele patriotice ale țării și, la rigoare, chiar pe Zogu, în cazul cînd acesta și guvernul său ar fi hotărît să se împotrivească agresiunii fasciste. În ianuarie 1939, poliția lui Musa Juka, care depistase organizațiile clandestine marxiste, a arestat un mare număr de comuniști. La 4 februarie, 73 dintre ei au fost trași în fața tribunalului politic din Tirana; 59 acuzați au fost condamnați fără nici un alt capăt de acuzare decît simpatia pentru ideile marxist-leniniste.

La 25 martie 1939, guvernul de la Roma, care-și masase trupele în porturile de la Marea Adriatică, a prezentat guvernului de la Tirana un ultimatum, sub forma unui proiect de tratat, cu următoarele prevederi: trupele italiene să debarce în principalele porturi ale Albaniei și să preia controlul șoselelor strategice, al aeroporturilor și al punctelor de frontieră; italienii stabiliți în Albania să se bucure de toate drepturile cetățenilor albanezi, inclusiv să aibă dreptul de a ocupa cele mai înalte funcții în administrație; să se încheie o uniune vamală; ministerele albaneze să aibă, ca secretari generali, funcționari italieni; ministrul Italiei la Tirana și, respectiv, ministrul Albaniei la Roma să fie membri ai Consiliului de Miniștri ai țărilor pe lîngă care erau acreditați.

Cîteva zile mai tîrziu, Roma a prezentat la Tirana un nou ultimatum, fixînd ca termen 6 aprilie.

Zogu și guvernul său au păstrat secrete cele două ultimatumuri ale lui Mussolini. Totuși, știrea marilor concentrări militare în porturile italiene a alarmat întreaga Albanie. În seara de 3 aprilie a avut loc la Tirana o manifestație a tineretului din Capitală, condusă de comuniști, demonstranții proclamîndu-și voința de a apăra țara împotriva unei eventuale agresiuni. La 4 aprilie, mulțimea s-a revărsat pe străzile Capitalei cerînd informații exacte despre pregătirile italiene și arme pentru a lupta, la nevoie, împotriva dușmanului fascist. Manifestații similare au avut loc și în alte orașe ale țării, la Shkodër, Elbasan, Dürres, Korcë, Gjirokastër, Vlorë.

Încercînd să calmeze spiritele, Zogu a dat publicității un comunicat prin care dezmințea știrile în legătură cu înrăutățirea relațiilor italo-albaneze. La 5 aprilie, primul ministru Koço Kota cerea prelungirea termenului și făcea contrapropuneri: să fie stabilite cazurile în care unitățile italiene ar urma să intervină în Albania; să se recunoască drepturile de cetățeni albanezi numai italienilor care locuiau în Albania de cel puțin cinci ani; în locul unei uniuni vamale, să se scadă tarifele pînă la 2 la sută, în schimburile economice dintre cele două țări.

Dificultățile ocupanților

Comunicatul guvernului n-a reușit să liniștească populația. În zilele de 5 și 6 aprilie au izbucnit demonstrații masive în întreaga Albanie. Ca și mai înainte, guvernul a rămas surd la cererile de angajări voluntare pe care poporul le prezenta în masă spre a apăra patria aflată în primejdie.

Propunerile albaneze nici nu au fost măcar examinate de guvernul italian, iar termenul ultimatumului a fost prelungit doar cu 12 ore. În această situație, Zogu a ales soluția de a părăsi țara. La 7 aprilie, în primele ore ale dimineții, trupe italiene, cu efective de 40 000 oameni, aflate la bordul unui mare număr de nave de război, precum și sute de avioane militare, și-au făcut apariția în largul și pe cerul principalelor patru porturi ale Albaniei, Dürres, Vlorë, Saranda și Shengjin. Pentru a cîștiga timp, spre a-și pregăti fuga lui și a reginei (care abia născuse), Zogu încercase, fără succes, să intre în legătură cu generalul Guzzoni, comandantul-șef al expediției italiene. Cîteva ore mai tîrziu, trupele italiene debarcau pe țărmurile albaneze. Sabotajul agenților fasciști și pasivitatea lui Zogu neteziseră calea invadatorilor. Munițiile dispăruseră, neînsemnata artilerie existentă fusese făcută inutilizabilă, iar în armată domneau dezordinea și dezorganizarea. Și totuși mulți soldați și voluntari civili au izbutit să-și procure arme și să opună rezistență invadatorilor. Aceștia s-au văzut siliți, la Dürres, să se îmbarce pe nave. Flota italiană a trimis asupra acestui port o ploaie de obuze, dar fără succes. Trupele italiene și-au reînnoit de trei ori atacurile, dar de fiecare dată au fost aruncate în mare. În acest timp, familia regală ajungea la graniță, fugind în Grecia, apoi în Turcia.

Rezistența albaneză a fost repede zdrobită, nu atît datorită superiorității inamicului, cît lipsei de arme și muniții. Mujo Ulqinaku, un marinar care a căzut eroic pe străzile Dürresului la 7 aprilie 1939, a devenit simbolul acestei rezistențe spontane și neorganizate. În aceeași zi, Dürres, ca și celelalte porturi ale Albaniei, au sfîrșit prin a cădea în mîinile trupelor italiene. Forțele fasciste au reușit să intre în Tirana la 8 aprilie, iar la 9 aprilie în Shkodër și Gjirokastër. După încă o zi, la 10 aprilie, țara era ocupată aproape în întregime. La 12 aprilie 1939, Albania era înglobată Italiei, sub forma unei uniuni personale, Victor Emmanuel III fiind încoronat rege al țării. Începînd cu toamna anului 1943, locul italienilor l-au luat diviziile Wehrmachtului, superioare numericește și ca armament grupărilor patriotice albaneze. Dar lupta de eliberare națională a continuat neabătută, vreme de cinci ani și jumătate, pînă la victoria finală din 1944, cînd Albania și-a dobîndit, pentru prima dată în istorie, independența deplină, premisă a construirii socialismului în această țară.

In p. 53: *trupele italiene debarcă pe litoralul albanez... ...iar cuplul regal (în prim plan) dă bir cu fugiții*

cititorii scriu istorie

Inițiată în urmă cu un an, în virtutea concluziilor desprinse din documentul esențial al primului Congres al Culturii și Educației Socialiste, din iunie 1976, Expunerea cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România, **prezentată de tovarășul Nicolae Ceaușescu, rubrica** Cititorii scriu istorie **este o nouă și importantă expresie a dialogului larg, deschis între redacție și cititori încă de la prima apariție a** Magazinului istoric. **Menirea noii rubrici am arătat-o la inaugurare: „de a oferi unui număr cît mai mare de cititori posibilitatea de a-și exprima punctele de vedere" în diferite probleme istorice. În intervalul care s-a scurs, la redacție a sosit un număr mare de asemenea contribuții. Evident, a trebuit operată o selecție, spațiul nepermițîndu-ne să publicăm decît o foarte mică proporție din textele primite. Ne-am străduit să facem alegerea după criterii cît mai variate, pentru a pune în valoare cît mai multe dintre calitățile autorilor ocazionali, calități diferite de la caz la caz.**

Ținuta științifică, bogăția informației, caracterul inedit al conținutului, valoarea sa patriotic-educativă, originalitatea interpretărilor, ecoul la publicul larg au fost și rămîn cîteva dintre criteriile necesitate de selecție.

În publicarea articolelor, așa cum se sublinia în Hotărîrea C.C. al P.C.R. cu privire la creșterea rolului și răspunderii organizațiilor de partid și de stat, de masă și obștești, a uniunilor de creație, a conducerii colective a redacțiilor, Radioteleviziunii, editurilor, caselor de filme, instituțiilor de organizare a spectacolelor, în activitatea de informare și educare a oamenilor muncii, **„răspunderea principală pentru orientarea, conținutul și calitatea lucrărilor literare, artistice și științifice, a articolelor și informațiilor de presă o poartă autorii înșiși".**

Pentru a risipi unele păreri eronate pe care le-am întîlnit în cîteva scrisori, ținem să precizăm că publicarea unui text la această rubrică nu înseamnă cîtuși de puțin că redacția adoptă, implicit, punctul de vedere al cititorului-autor, nici că îi dă girul pentru exactitatea datelor și a faptelor menționate, corectitudinea citatelor folosite, justețea concluziilor trase etc. Pînă și straiele exterioare ale expunerii, limba, stilul și gramatica textului — le lăsăm, pe cît posibil, fără retușuri. Prin publicare, articolele sînt supuse, firesc, judecății exigente a sutelor de mii de cititori, inclusiv specialiști și eventualelor replici.

DESCĂLECAREA DE LA 1211-1215 ȘI ÎNTEMEIEREA ȚĂRII ROMÂNEȘTI DE CĂTRE NEGRU VODĂ

Negru vodă. Desen după fresca de la biserica Cetățuia

Istoria descălecatului lui Negru vodă[1] *și întemeierea Țării Românești a ispitit și ispitește mulți cercetători ai trecutului poporului nostru. Unii au aprobat fără rezerve veridicitatea acestui eveniment istoric, alții au contestat, fie personajul, fie data (căutînd, la rîndul lor, o încadrare cronologică corespunzătoare); în sfîrșit, alți istorici au negat atît existența legendarului voievod cît și a evenimentului. Pasionați de istorie, convinși că trecutul poporului nostru mai prezintă încă puncte albe sau a căror cercetare nu a fost pe deplin încheiată, am încercat și noi — autorii acestui studiu — să descifrăm tainele trecutului. A existat sau nu Negru vodă? A înfăptuit el ceea ce strămoșii au numit descălecat? Și dacă l-a înfăptuit, cînd s-a produs acest eveniment?*

Față de caracterul de amplă incertitudine în care se înscrie subiectul istoric tratat, ne-am propus ca procedeu de investigare o metodă matematică de analiză, în structura căreia ne-am străduit să integrăm diferențiat, cu caracter de sinteză, elementele evenimentelor care pledează pro sau contra tezei descălecatului.

Am utilizat, astfel două metode de analiză matematică corelate, prima rezultată prin aplica-

[1] **Magazin istoric, nr. 6/1967, 5/1969, 8/1970.**

rea teoriei probabilităţilor, iar a doua preluată din lucrarea **Măsura concordanţei şi aplicaţii la problema asociaţiilor,** *elaborată de academician prof. Octav Onicescu.*

O inscripţie controversată...

Principalul izvor istoric ce demonstrează veridicitatea faptului istoric al descălecării este inscripţia de la Mănăstirea Cîmpulung. Vechea biserică din Cîmpulung, cu mormîntul lui Alexandru I Basarab (mort 1364) s-a surpat în anul 1628, ca urmare a cutremurului din acel an. Ea a fost restaurată de Matei Basarab, lucrările încheindu-se în anul 1636, cînd a fost pusă o nouă inscripţie în care se scrie, referitor la Matei Basarab: „domn creştin în Ţara Românească şi întru moşia lui, care este din Ungaria descălecată. Biserica **s-au început, s-au zidit şi s-au săvîrşit** [**s.n.**] *de bătrînul şi prea milostivul creştin Radu Negru vodă, carele au fost din început descălecător Ţării Româneşti şi* **din început** [**s.n.**] *au fost zidită această sfîntă dumnezeiască biserică, cînd au fost cursul anilor de la Adam 6723[1215]". Mai trebuie menţionat că în urma acestei restaurări din 1636, vechea biserică a fost transformată în mănăstire.*

În analizele făcute asupra acestui document cert, Dimitre Onciul a făcut presupunerea că „a fost posibil" ca noua inscripţie, făcută după cea a bisericii surpată în 1628 să fi fost citită greşit în vremea lui Matei Basarab. El considera că vechea inscripţie a fost deteriorată atît de mult, încît, în locul datei presupusă de Onciul ca reală, respectiv anul 6893 [1385], pietrarii din timpul lui Matei Basarab au citit şi săpat greşit anul 6723 [1215]. Pentru a susţine posibilitatea efectuării acestei erori de cei ce au întocmit noua inscripţie, Onciul a presupus că şi cronicarul Radu Greceanu a citit greşit data de pe „pomelnicul de lemn făcut de Radu Negru Voievod la sfînta Mănăstire Cîmpulung, pe cînd era beserică de mir" văzînd 6730 [1222] în locul datei pe care Onciul o consideră reală, 6890[1382].

Pentru a-şi susţine presupunerea citirii greşite a celor două date care atestă existenţa faptului „descălecării" şi a lui Negru vodă, ca personaj istoric real, Dimitre Onciul mai dă exemplul citirii eronate la transcriere a datei la cinci hrisoave, emise de domnitori din sec. XIV.

Pe lîngă faptul că cele cinci documente cu erori de citire a datei — erori paleografice — nu au nici o legătură directă cu faptul „descălecatului" şi a existenţei lui Negru vodă, chiar presupunerea citirii greşite a celor două date 1215 şi 1222 prezintă inadvertenţe logice.

În susţinerea ipotezei sale, Onciul mai face şi presupunerea că Negru vodă a fost confundat de tradiţie cu Radu I Basarab.

Să analizăm ceva mai atent aceste presupuneri.

După ipoteza lui D. Onciul, ţinînd cont de prima „eroare paleografică", înseamnă că: **„biserica s-au început, s-au zidit şi s-au săvîrşit... de Radu I Basarab în anul 1385"**; *iar ţinînd cont de cea de-a doua „eroare paleografică" (redactarea pomelnicului de lemn), ar însemna că acesta a fost scris în anul 1382 pe cînd* **mănăstirea** *(?)* [**s.n.**] *din 1385 era biserică de mir.*

Inadvertenţele logice sînt evidente; pe lîngă faptul că în 1385 biserica nu devenise mănăstire, ceea ce constituie o afirmaţie eronată, dacă biserica s-a zidit în 1385, ea nu putea exista în 1382, iar dacă exista în 1382, ea nu putea fi întemeiată în 1385 de Radu I Basarab.

Deoarece Alexandru I Basarab (mort la 1364) este îngropat în această biserică, rezultă evident că prima presupunere a lui Onciul este eronată, adică Radu I Basarab, nu este ctitorul acestei biserici, fapt ce conduce la concluzia că Radu Negru Voievod nu poate fi confundat cu Radu I Basarab. Considerăm de aceea că veridicitatea şi semnificaţia acestei surse istorice (pisania), nu poate fi pusă la îndoială: ea relevă atît existenţa reală a lui Negru vodă, cît şi a descălecatului la o dată anterioară anului 1215.

...şi mărturiile veridicităţii ei

Existenţa lui Negru vodă mai este însă dovedită şi de hrisovul din 13 noiembrie 1618 dat bisericii domneşti din Cîmpulung „întemeiată şi zidită de răposatul Negru vodă Voievod..." pentru satul Bădeşti din Muscel, care a fost cotropit în timpul lui Alexandru Mircea (1568-1577) de marele stolnic Badea Boloşin. La judecată s-a adeverit că satul era de drept al bisericii, căreia îi fusese dăruit de „răposatul Io Nicolaie Alexandru Voievod, fiul bătrînului Basarab Voievod, nepotul lui Radu Voievod Negru, carele iaste pristăvit şi îngropat trupul lui în această sfîntă beserică". La judecată, biserica a înfăţişat şi cartea de danie a lui Nicolaie Alexandru din anul 6860 (1351-1352). Datarea acestui document impune categoric certitudinea că biserica exista înainte de 1385 (anul întemeierii bisericii presupus de Onciul) căci, evident, nu se putea face o danie unei biserici inexistente.

Dar hrisovul confirmă nu numai existenţa lui Radu Negru Voievod, ci şi faptul că era strămoş al lui Nicolaie Alexandru Basarab **(deci diferit de Radu I Basarab, care i-a fost urmaş şi cu care nu mai poate fi confundat).**

De remarcat că hrisovul este datat cu zece ani înainte de surparea bisericii, cînd D. Onciul presupune că s-a deteriorat vechea inscripţie. În consecinţă, informaţia cuprinsă în inscripţia de la Mănăstirea Cîmpulung, confirmată şi în concordanţă şi cu alte documente, nu mai poate fi pusă la îndoială.

O altă sursă privind descălecatul de la Făgăraş este **Cronica anonimă, (Cronica Basara-**

bească), *cea mai veche cronică a țării, scrisă în cea mai mare parte pe vremea lui Neagoe Basarab (1512-1521), care plasează descălecatul la 1290. În mod evident, autorul cronicii n-a avut în vedere inscripția de la Cîmpulung, eroarea de date nefiind posibilă dacă autorul anonim al cronicii ar fi utilizat acest document. Rezultă că autorul cronicii a avut alte surse de informare, cea mai importantă fiind, desigur, tradiția populară și, eventual, consultarea unor acte de cancelarie domnească, poate hrisovul lui Radu Negru din 6800 (1292), hrisov ce nu s-a păstrat în original și care este citat în alt act emis de Matei Basarab pentru cîmpulungeni, din 12 aprilie 1636. În legătură cu acest act trebuie făcută o remarcă: e mult mai verosimil ca data menționată de el să fi fost citită greșit (datorită deteriorării sale), decît ca pisania — inscripție în piatră (deci mai durabilă) — să fi fost greșită.*

Alți cronicari sau autori de scrieri apocrife plasează descălecatul Țării Românești la alte date. Recapitulînd aceste informații rezultă următorii ani în care s-ar fi produs descălecatul: 1080 (Miron Costin); 1215 (inscripția de la Mănăstirea Cîmpulung și cronicarii care s-au bazat pe ea); 1241 (Dionisie Fotino); 1274 (Dimitrie Cantemir, pe baza știrilor bizantine); 1290 **(Cronica veche a Țării Românești și Letopisețul Cantacuzinesc); 1372-1385 (Viața lui Nicodim,** *în care Radu Negru Voievod este identificat cu Radu I Basarab, fondatorul Mănăstirii Tismana).*

Primul autor care nu a preluat necontrolat scrierile înaintașilor săi, verificînd sursele în măsura posibilităților timpului a fost cronicarul Radu Greceanu. În urma verificărilor făcute, bazîndu-se pe inscripția de la Mănăstirea de la Cîmpulung, pe hrisovul lui Matei Basarab din 1 aprilie 1647, pe pomelnicul de lemn de la Mănăstirea Cîmpulung atribuit lui Radu Negru Voievod și, eventual, pe alte documente, Greceanu a arătat că anul 1290 indicat de **Cronica anonimă** *este greșit și că datarea corectă a descălecatului trebuie considerată anul 1215 (data întemeierii bisericii de la Cîmpulung).*

Se poate constata că nici una din sursele amintite nu respinge ideea descălecatului, singura deosebire fiind doar plasarea în timp a evenimentului. Faptul istoric este, indirect, atestat și de alte documente, dintre care cele mai importante sînt cele din 20 și 28 mai 1656 referitoare la judecata dintre Mănăstirea Cîmpulung și biserica Baraților. În primul act, județul Gherghina, cercetînd împreună cu pîrgarii și bătrînii orașului, plîngerea Baraților care au adeverit că „această besearică care se cheamă Cloșter o au fost focut doamna Marghita, doamna Negrului Voievod" spune că „am cercetat și am adeverit cu sufletele noastre dreptatea Baraților". În cel de-al doilea document, Constantin vodă Șerban întărește aceleiași biserici, locurile din Cîmpulung ce „le avea besearica de milă de la răposata doamnă Marghita, care au fost catolică, a răposatului Negru Voievod".

O prezență vie în memoria istoriei

Diferitele documente din alte zone ale țării menționează descălecatul ca pe un fapt real. De pildă, într-o hotărîre din 1547 a lui Mircea Ciobanul, acesta acordă moșia Beceni lui Coman și Vlaicu, „pentru că iaste a lor **bătrînă și dreaptă moșie descălicătoare" (s.n.).** *În 1789, amintirea descălecatului era încă vie (documentul din 20 iulie al serdarilor de Buzău în procesul pe care-l au Ciomăgeștii cu Reghineștii pentru încălcări de hotare, afirmă că „Ciomăgeștii sînt descălicători").*

Aceste documente confirmă deci existența, în conștiința oamenilor, pe parcursul mai multor secole, a noțiunii de „descălecat" și „descălicător", noțiuni care nu puteau să apară fără existența reală a evenimentului.

În anul 1211 regele Andrei II al Ungariei i-a adus în Țara Bîrsei pe cavalerii teutoni, cu scopul declarat de apărare a granițelor, acordîndu-le o serie de privilegii în dauna populației românești din zonă.

Curînd, tendințele acaparatoare și expansioniste ale acestui ordin călugăresc, precum și duritatea procedeelor folosite, au determinat conflicte cu populația locală și au putut constitui motivul plecării unei pături conducătoare în frunte cu Negru vodă, peste munți, în ținuturi locuite tot de români.

Toponimia confirmă, la rîndul ei, existența personajului. De o parte și alta a Munților Făgărașului există ruinele a două „cetăți ale lui Negru vodă". Una, la Golțul Brezei, în regiunea Făgărașului, a doua în Muscel-Argeș, ambele citate în anii 1585 și 1595 și în scrierile lui Paul de Alep și Constantin Cantacuzino.

Existența unor ruine, atît în Făgăraș, cît și în Muscel-Argeș, legate de același personaj istoric, Negru vodă și avînd similitudini constructive, precum și de material ceramic, impun legătura logică dintre existența personajului istoric și descălecatul produs de la Făgăraș, la Muscel[1].

Este de observat că toate faptele și urmele materiale arătate mai sus concordă și se sprijină reciproc în afirmarea ipotezei existenței descălecatului de la Făgăraș în jurul anului 1215. De acest an se apropie și Diploma ioaniților, dată de regele Bela IV la anul 1247. Documentul afirmă existența **„de mai înainte"** **[s.n.]** *a unor voievodate românești, atît în Muntenia, cît și în Oltenia, adică pe ambele părți ale Oltului. S-a afirmat că organizarea acestor voievodate ar putea fi considerată ca existînd numai după iureșul tătarilor din anul 1241. Considerăm că existența „de mai înainte"*

[1] **Magazin istoric, nr. 10/1976.**

a cnezatelor româneşti atît în Oltenia cît şi în Muntenia nu poate fi considerată numai în scurta perioadă de şase ani între 1241 şi 1247, ci trebuie înţeleasă cu mult mai înainte. De altfel, în sprijinul acestei păreri vin o serie întreagă de alte informaţii. Aşa de pildă, **Cronica lui Raşid-ed-Din** *scrisă în jurul anului 1300, în pasajul referitor la luptele date cu ocazia invaziei din 1241, dă cîteva nume ale conducătorilor de oşti ale tătarilor precum şi numele organizaţiilor militare şi conducătorilor creştini învinşi sau împrăştiaţi de tătari.*

Pentru zona din stînga Oltului, mai mulţi cercetători care s-au ocupat de acest izvor, afirmă că numele dat în cronică „Kara-Ulag" se referă la populaţia care locuia pe aceste locuri, apreciind o traducere — **ulag = valah.**

Se poate tot atît de bine presupune că numele Kara-Ulag se referă la conducătorul oştilor întîlnite de tătari în această regiune. Căutînd semnificaţia numelui „Ulag" în limbile tătaro-mongole, am găsit că acest cuvînt ar putea avea, în dialectele respective, semnificaţiile de: „călăreţ cu cal", „vultur", sau „viteaz".

Ţinînd cont de aceste semnificaţii şi de faptul că Negru vodă a fost un cavaler care, desigur, avea semnul cavaleresc al neamului său pe scutul, armura şi steagul său de luptă, este foarte posibil ca tătarii să-i fi dat numele în funcţie de acest semn cavaleresc — **„Călăreţul negru",** *sau* **„Vulturul negru".** *Mai mult, în ipoteza că semnul cavaleresc al lui Negru vodă a fost un vultur s-ar explica logic şi faptul că vulturul a devenit stemă a Ţării Româneşti.*

Un loc aparte în demonstraţia noastră l-am lăsat argumentelor pictografice: în naosul bisericii Mănăstirii Negru vodă din Cîmpulung se află tabloul votiv ce-i reprezintă pe Negru vodă şi Nicolaie Alexandru vodă. De asemenea, în naosul bisericii Cetăţuia — Argeş (stratul penultim de pictură) se află tabloul votiv ce reprezintă pe George Viniţianul, Radu vodă, Nicolae Alexandru vodă şi stareţul Iosif. În ambele tablouri votive, Negru vodă este înfăţişat purtînd îmbrăcăminte de tip feudal-occidental, spre deosebire de îmbrăcămintea de tip bizantin a celorlalte personaje. De asemenea, trebuie remarcat că pe unul din tablouri (cel de la Cîmpulung), apare, evident, **paftaua mare** *a centurii lui Negru vodă. Comparînd-o cu paftaua voievodului îngropat în mormîntul nr. 10 din biserica domnească de la Curtea de Argeş, observăm o semnificativă asemănare. Caracteristicele îmbrăcămintii, confirmă nu numai ipoteza venirii lui Negru vodă de peste munţi, dar ne permite chiar identificarea voievodului îngropat aici, ceea ce, de asemenea, este în concordanţă cu tradiţia populară.*

Cercetările arheologice mai recente asupra bisericii şi Curţii domneşti de la Curtea de Argeş au dovedit existenţa unor construcţii anterioare celor făcute de Basarab I (care au fost datate după anul 1338)[1]*. Noile zidiri au fost urmare şi a unui incendiu, dovedit de stratul de cenuşă anterior construcţiilor lui Basarab I. În acest strat s-au găsit două monede vechi: la bază o monedă de bronz emisă între 1224-1230 de despotul din Salonic, Theodor Anghelos Ducas Comnenos şi în partea superioară o a doua monedă aparţinînd perioadei împăraţilor Andronic II şi Mihail IX din dinastia Paleologilor (1295-1320).*

Existenţa stratului de incendiu a fost pusă pe seama evenimentelor de la 1330 — invazia lui Carol Robert[2] *— dar ar putea fi tot atît de bine pusă pe seama invaziei tătarilor din 1241.*

Cert este faptul că, anterior anului 1330 şi chiar anterior anului 1241, în incinta Curţii domneşti de la Argeş a existat o biserică mai veche. De invazia din 1241, credem, trebuie legate evenimentele care au dus la înmormîntarea personajului princiar din biserica domnească din Curtea de Argeş (celebrul mormînt nr. 10 cu pafta mare şi tunică pînă la jumătatea femurului, descoperit la 21 iulie 1920, avînd în jurul lui celelalte morminte, toate fără inscripţii). Acest amănunt presupune înmormîntarea în grabă şi, în acelaşi timp, a întregului grup. Situaţia putea să aibă loc numai ca urmare a evenimentelor tragice din timpul invaziei tătarilor din 1241, cînd, desigur, voievodul şi o bună parte din conducătorii de oşti, unii poate chiar fiii voievodului, au căzut în luptă şi trebuia să li se găsească în grabă şi pe ascuns un loc potrivit pentru înmormîntare. Biserica, prădată şi arsă de tătari, putea constitui atît locul de veci, cît şi ascunzătoarea acestor morminte preţioase pentru cei rămaşi în viaţă. Tradiţia populară confirmă probabilitatea acestei supoziţii. Presupunerea că biserica a fost arsă în 1330 este mai puţin probabilă atît pentru faptul că la acea dată oştile româneşti au învins duşmanul, cît şi din considerentul că nu era necesar ca morţii să fie îngropaţi în grabă şi în morminte fără inscripţii. În plus, ea nu exclude posibilitatea unei incendieri şi în 1241.

Analizînd comparativ elementele ce rezultă din cele expuse mai sus rezultă concordanţa ideilor ce presupun existenţa reală a lui Negru vodă şi a descălecatului.

Concluziile calculatorului

În dorinţa de a desprinde o concluzie cît mai obiectivă asupra faptului istoric pus în discuţie, ne-am propus să alcătuim un criteriu matematic de analiză şi calcul, cu ajutorul căruia, bazîndu-ne pe izvoarele istorice existente acum, să putem cerceta şi aprecia probabilitatea autenticităţii acestuia.

Metoda aplicată constă în căutarea, găsirea şi alegerea tuturor surselor istorice în care se

[1-2] **Magazin istoric,** nr. 4/1970, 1/1978; 1,11/1970.

cititorii scriu istorie

atestă într-un mod oarecare faptul istoric analizat. Pentru uşurarea analizei, am descompus faptul istoric în mai multe premise, care, odată demonstrate fiecare în parte, conduc în mod logic la confirmarea sau infirmarea faptului în ansamblu. Condiţia este ca fiecare din premisele luate în discuţie să aibă o legătură organică şi logică cu faptul istoric analizat.

Pentru problema pusă în discuţie, premiselei întrebări luate în considerare au fost următoarele: **1) a existat un descălecat în Ţara Românească? 2) a fost posibilă şi logică existenţa descălecatului în jurul anului 1215? 3) se confirmă originea descălecatului de la Făgăraş? 4) se confirmă existenţa lui Negru vodă ca personaj istoric real? 5) a existat un stat feudal organizat în Ţara Românească la începutul sec. XIII?**

Pentru analiza surselor istorice — documente, tradiţii orale şi urme materiale — am stabilit apoi criterii de analiză a fiecărei surse, pornind de la principiul că, cu cît acesta va da mai multe răspunsuri pozitive şi categorice la diferitele premise, cu atît mai mare va fi probabilitatea ca sursa istorică să exprime realitatea obiectivă.

Pentru sursele documentare am luat în considerare şapte criterii de analiză, la care am adăugat încă două pentru urmele materiale (deci pentru descoperiri arheologice). Desigur, în principiu, numărul criteriilor nu este limitat, găsirea altor criterii mărind coeficientul de corectitudine al analizei. Revenind la criterii, acestea au fost: **1) sursa documentară este semnată de un autor sau este anonimă? 2) ea există în original sau este numai o copie sau traducere, originalul fiind dispărut? 3) tratează direct faptul istoric studiat sau numai tangenţial? 4) datele furnizate cu ocazia descrierii altor fapte istorice au fost corecte sau au fost eronate? 5) autorul prezintă seriozitatea ştiinţifică sau în anumite cazuri a comis inexactităţi ori a fost animat de tendinţe personale; 6) sursa are puncte comune cu descrierea din alte surse, chiar dacă aceste puncte se referă şi la alte fapte istorice? 7) este luată în considerare şi de alţi cercetători din lume? 8) urma materială păstrată are o inscripţie şi dacă o are cel căruia i se atribuie prezintă seriozitate ştiinţifică, ori este animat de tendinţe personale? 9) urma materială este concludentă?**

Cum se vede, criteriile urmăresc să îngrădească posibilitatea de interpretare subiectivă a unei surse.

Cum arătam, problema pusă de noi în discuţie, aceea a datei descălecatului şi a personajului care l-a înfăptuit implică mai multe premise:

1. *Pentru premisa* **A existat un descălecat în Ţara Românească?** *sursele istorice sînt:* **Cronica anonimă, Cronicile lui Radu Greceanu, Constantin Căpitanul** *şi alţii; Mănăstirea Cîmpulung şi inscripţia sa, tradiţia populară, diferite acte care menţionează descălecatul.*

2. *A fost posibilă şi logică* **existenţa descălecatului în jurul anului 1215?** *sursele istorice sînt: — inscripţia de la Mănăstirea Cîmpulung; hrisovul lui Matei Basarab din 1647; acte ale cancelariei regale ungare dovedind existenţa unei Ţări a Făgăraşului şi stăpînirea ei de către voievozii Ţării Româneşti, inclusiv de Vlaicu Vladislav; venirea cavalerilor teutoni în Ţara Bîrsei, aduşi de regele Andrei II la 1211, fapt care ar fi putut determina o retragere la Sud de Carpaţi.*

3. Se confirmă originea acestui descălecat de la Făgăraş? *Sursele istorice sînt: documentele cancelariei regale maghiare din 1211, 1212, 1222 privind existenţa ţării denumită „Terra Blacorum", precum şi cele ale Ţării Româneşti, privind stăpînirea de către Vlaicu Vladislav a acestui teritoriu.*

Însăşi schimbarea denumirii **Terra Blacorum** *în* **Terra Fugrus** *(Fugaras, Fogaras) ultimei putîndu-i-se atribui etimologia de Ţara Fugăraşului (Făgăraşului), pledează pentru aceeaşi idee. Existenţa de o parte şi de alta a Munţilor Făgăraş a unor cetăţi atribuite lui Negru vodă, cea de la Colţul Brezei în Făgăraş şi cealaltă din Muscel, existenţa a două comune cu numele Rucăr, una la 15 km de Făgăraş şi a doua la 16 km de Cîmpulung (Muscel).*

4. A existat Negru vodă ca personaj istoric real? *Sursele istorice sînt: Mănăstirea Cîmpulung cu inscripţia ei şi tabloul votiv din naosul bisericii;* **Cronica lui Raşid-ed-Din;** *tradiţia populară; cetăţile lui Negru vodă din Muscel şi Făgăraş; urmele arheologice de la Curtea domnească din Curtea de Argeş; cronicile Ţării Româneşti.*

5. Putea exista un stat feudal organizat în Ţara Românească, la începutul sec. XIII? *Sursele istorice pentru această premisă sînt:* **Cronica lui Raşid-ed-Din,** *care confirmă existenţa în stînga Oltului, în timpul invaziei din 1241, a unui conducător denumit Kara-Ulag;* **Diploma ioaniţilor** *din 1247.*

Odată stabilite sursele istorice pentru toate cele cinci premise am efectuat un calcul în care am raportat numărul informaţiilor în concordanţă cu ipoteza emisă la cele aflate în discordanţă cu ea, stabilind — prin calcul matematic — veridicitatea faptului istoric al descălecării. În urma efectuării calculului matematic a reieşit că întemeierea Ţării Româneşti la 1211-1215, de către un personaj cu numele Negru vodă, a fost posibilă, gradul de probabilitate al evenimentului fiind de 0,8314. Deci în proporţie de 83 la sută descălecatul se confirmă ca un fapt istoriceşte real.

Alex. FORIE, Ion BOGDAN, Florin PREDAN, Stela BORZEA, Vasile STRATULAT, Valentin HOSSU-LONGIN, Ştefana CONSTANTIN şi Nicolae CHINDEA

poșta mi

— Cititorii noștri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 702, București

— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexe nu se înapoiază. **În consecință, corespondenții noștri sînt rugați să-și păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliți să subliniem pentru** cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul și foarte neciteț **că le vom răspunde mult mai puțin prompt decît corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.**

— Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

CE ÎNSEAMNĂ POROJNIC?

A.E. ȘPACOVSCHI, *din* București, *crede că în nr. 9/1977, p. 27, s-a strecurat o greșeală de tipar: cuvîntul* porojnic *nu înseamnă locotenent, termenul respectiv fiind inexistent în limba rusă.*

Dr. Paul Cernovodeanu, *autorul articolului, răspunde:* „Șerban Magheru, unchiul generalului de la 1848, apare cu titulatura de porojnic printre ctitorii vechii biserici a Magherilor de la Bîrzeiul de Gilort (astăzi ruinată, portretul respectiv păstrîndu-se doar în cîteva fotografii făcute la începutul secolului nostru și aflate în colecția dr. Alice Magheru). Porojnic reprezintă preluarea modificată în limba română a cuvîntului rus *porucinic* (sau *porucic*) care, în armata țaristă, desemna gradul de locotenent".

ÎNCHISOARE ȘI TEMNIȚĂ

AUREL PREDA, *din* București: „În articolul *Profesiunea de credință a lui Mitică Filipescu* (nr. 12/1977) afirmația din introducere că *Profesiunea* a fost *«scrisă de Filipescu în 1841, pe cînd era închis»* este contrazisă de însuși Mitică Filipescu, care declară că a redactat documentul respectiv *«abia ieșit din închisoarea unde* [...] *am zăcut, în secret, șase luni»*". *Și cititorul nostru conchide:* „Înclin să cred că M. Filipescu nu avea condiții să-și scrie *Profesiunea de credință* în timpul închisorii, fie numai pentru faptul că *«beciurile închisorilor bucureștene»* nu ofereau lumina necesară, atît la propriu cît și la figurat, pentru astfel de preocupări".

Autorul introducerii, dr. Dan Berindei, *răspunde:* „Nu este vorba de nici o inadvertență. Mitică Filipescu n-a fost eliberat în cursul primăverii anului 1841. În timpul procesului, a fost însă scos de la «secret», cînd și-a scris și *Profesiunea de credință*. Referirea la ieșirea din închisoare, de fapt din temniță, în acest fel trebuie înțeleasă, interpretare dată, de altfel, și de Emil Vîrtosu, cel dintîi editor al textului".

DOI ITALIENI

EUGENIA PETRE, *din* Galați, *solicită detalii suplimentare referitoare la istoricul italian Antonio Bonfini (nr. 3/1978). Născut în 1434, în localitatea Patrignone, s-a stabilit în 1486, la Curtea lui Matei Corvin, ca secretar al reginei. A fost însărcinat să scrie o istorie a Ungariei, terminată în 1495 și publicată în 1543 la Basel (Elveția) sub titlul* Rerum Ungaricum decades quator cum dimidia. *În scrierea sa, Bonfini remarcă unitatea etnică a românilor:* „Geții, pe care acum îi numim valahi [...] se întind din Transilvania pînă la Pontul Euxin; ei sînt înrudiți și cu cei din Moldova și vorbesc, ca și ei, aceeași limbă". *Bonfini a murit în 1502.*

Un alt italian amintit în articolul respectiv, Filippo Buonaccorsi Callimaco s-a stabilit în 1470 în Polonia ca preceptor al fiilor regelui Cazimir și a ajuns apoi consilier politic și cultural al Curții, fiind supranumit „il Macchiavelli polacco". Opera sa principală, în care vorbește și de români, se intitulează Vita et mores Sbignei Cardinalis *(1480).*

XI, XII, XIII

ILIE NICOLAESCU, *din* com. Găneasa, jud. Olt: *Într-adevăr, mostrele de sol selenar (nr. 10/1977) au fost aduse de astronauții Neil Armstrong și Edwin Aldrin, ajunși pe Lună la bordul lui Apollo XI. În 1970 biblioteca Societății de geografie din Portugalia le-a primit de la echipajul navei Apollo XIII, în vizită la Lisabona.*

REMEMBER

Călătorind în Cehoslovacia, colaboratoarea noastră NATALIA FLORESCU *din* București, *ne trimite cîteva rînduri despre unul dintre monumentele care omagiază participarea armatei române, în primăvara anului 1945, la eliberarea acestei țări. Trupele noastre, cu un efectiv de 250 000 oameni și purtînd 260 bătălii mai importante, au pierdut în total peste 66 000 oameni (morți, răniți și dispăruți).*

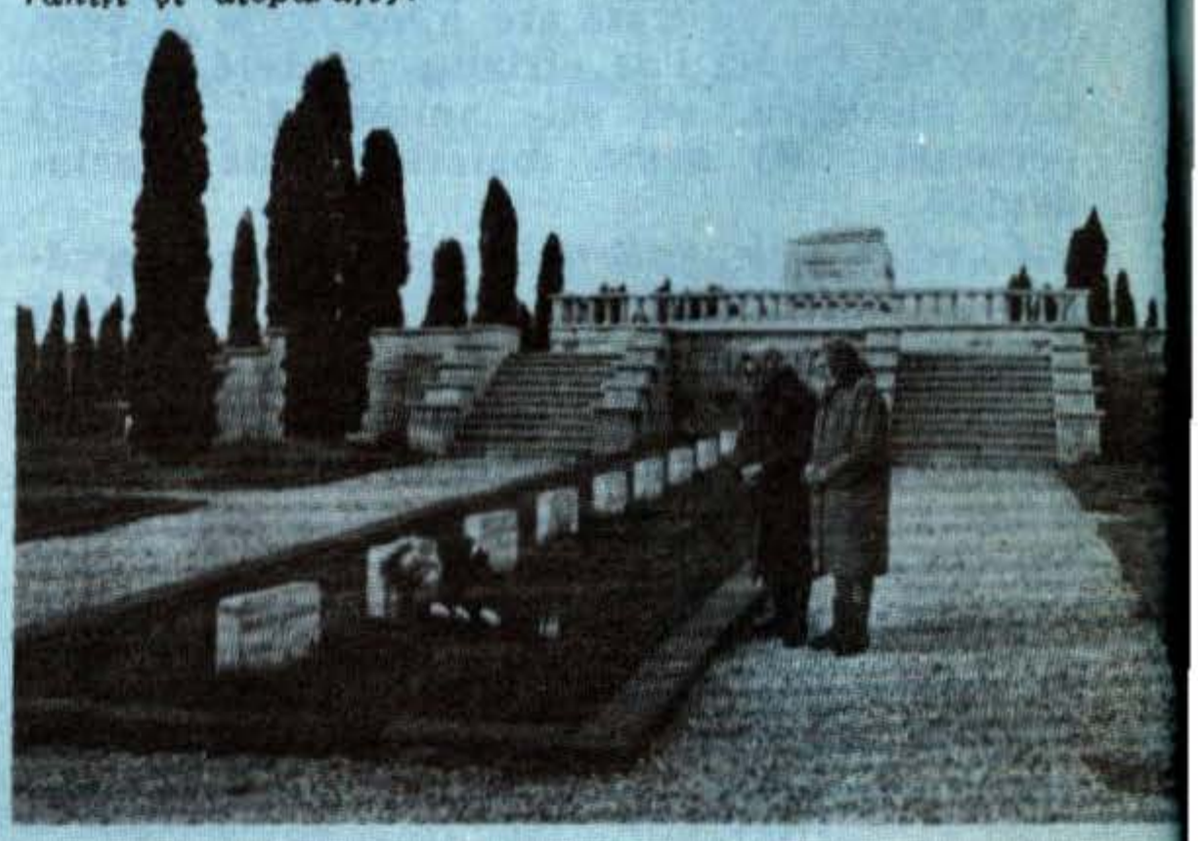

„Ținta călătoriei: Zvolen, regiunea Banska Bistrica, Slovacia. Pelerin sentimental, am rămas la Zvolen trei zile (9-11 octombrie 1977), întîrziind îndelung plecată în fața inscripțiilor de pe pietrele albe și plăcile de bronz — file ale unor cărți uriașe deschise spre cer... Era — acesta — un pelerinaj la care meditasem ani în șir...

Ecoul stîrnit în epocă de instituirea Cimitirului central militar al armatei române a fost amplu subliniat de presa cehă, slovacă și română.

Monumentalitatea acestui *camposanto* rezidă mai ales în simplitate, în echilibrul și caligrafia contururilor — volume și forme — spațiate și diafane și parcă dansînd la comanda tainică a unei baghete — în aerul azuriu de munte: lespezile și treptele de marmură ale monumentului central, pajiștea verde perenă, trandafirii risipiți pe morminte, coroanele de frunze palide, ruginii ori de un galben crud ale mestecenilor, plopilor și arțarilor aliniați ca pentru «onor»... Și chiparoșii falnici străjuind aleele albe pietruite.

Palpabilă ca o perdea de eter, liniștea din jur filtrează zgomotele, convertindu-le în sunete îndepărtate de trompetă ce se sting treptat ca un regret nespus...

Aici — la Zvolen — o clepsidră nevăzută marchează curgerea inexorabilă a timpului, în vreme ce banda indelebilă a memoriei înregistrează un alt timp: acela al istoriei devenite legendă. «Glorie veșnică eroilor români care au căzut în luptele pentru eliberarea Cehoslovaciei de sub jugul fascist», astfel grăiește inscripția în limbile română și slovacă de pe frontispiciu.

Aici le-am cunoscut pe venerabilele mele prietene, surorile Elena Michalcova și Irena Pinkova, care mi-au trimis fotografia alăturată.

Vizitați monumentul ce cinstește memoria acelor 10 000 de viteji căzuți în primăvara eroică a anului 1945! Ei și-au jertfit tînăra viață pentru gloria nepieritoare a Patriei."

PRECIZĂRI

Prof. IOAN MURARIU, din Bacău: *Dintr-o scăpare de transcriere, datorată lovarășului Radu Ion Popescu, explicația planșei 2 (nr. 2/1978), se referă la „sec. XIX" în loc de sec. XX, cum era corect. De asemenea rugăm ca la nr. 4/1978 să se citească, în caractere aldine termenul corect:* consacrarea — *convocarea (p. 5, coloana II, rîndul 21 de jos);* readuseseră — *reduseseră (p. 42, coloana I, rîndul 23 de jos);* sec. IV. e.n. — *sec. IV. î.e.n. (p. 48, coloana I, rîndul 3 de jos).*

MULȚUMIRI

Din corespondența sosită în ultimul timp pe adresa redacției, am reținut sugestiile, propunerile, completările și informațiile transmise de următorii cititori cărora le mulțumim: GHIȚĂ N. EREMIA, *din* București; GH. ZAMBILOIU, *din* satul Pleșa, com. Bucov, jud. Prahova; SÎRBU GRIGORE, *din* Cîmpulung, jud. Argeș; IOAN DRĂGAN, *din* satul Girișul Negru, com. Tinca, jud. Bihor; ȘTEFAN TEODORESCU, *din* Cluj-Napoca.

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

STOICA-MAZILU MARIAN, str. Craiovei, nr. 6, bl. B, et. IV, ap. 27, Pitești, *solicită: nr. 1/1967; 1,2,3,6/1968; 5,7,8/1969; 3,5,8,9,11/1970.*

ȘTEFAN BIRĂESCU, str. Cornișa I, bl. 4, ap. 25, Bacău, *solicită: nr. 12/1972; 2, 3/1973.*

MIRCEA LĂZĂRESCU, B-dul D. Golescu, nr. 23-25, sc. 3, ap. 19, București, *oferă colecția completă.*

AUREL BUDĂU, Parcul Traian, nr. 1, Oradea, *oferă colecția completă.*

IOAN BĂLAN, str. Eliberării, nr. 12, Bacău, *solicită: nr. 12/1972.*

NICA CONSTANTIN, Microraion 5, bl. 4, sc. B, ap. 30, Buzău, *solicită: nr. 1, 3, 4/1967; oferă: nr. 2, 5-8, 10, 11/1968; 7, 8, 11/1969; 1, 2, 5, 12/1971.*

Pe firul legăturilor firești

În istoria poporului nostru, Munții Carpați nu au constituit niciodată o stavilă în calea menținerii unității și continuității de neam, de limbă și cultură a românilor, a intenselor legături economice, politice și culturale dintre Țara Românească, Moldova și Transilvania. Unor asemenea momente semnificative din cronica relațiilor, pe firul secolelor, dintre cele două versante ale arcului carpatin le-a fost dedicată sesiunea de comunicări „Legături istorice și culturale între județele Vîlcea și Sibiu de-a lungul veacurilor", care a avut loc la Rîmnicu Vîlcea în ziua de 30 martie a.c. Organizată de Biblioteca județeană din orașul gazdă și de Biblioteca „Astra" din Sibiu, reuniunea se înscrie în rîndul manifestărilor cultural-științifice din cadrul celei de-a doua ediții a Festivalului național „Cîntarea României".

Un străvechi obicei, ilustrînd legăturile economice dintre locuitorii celor două ținuturi, a fost prezentat de Petre Bărdașu *(Rm. Vîlcea) „prinsoarea munților", în virtutea căruia moșnenii vîlceni arendau păstorilor din Mărginimea Sibiului întinse pășuni sau chiar munții pe care îi aveau în stăpînire din vechime. Intensele relații culturale dintre Rîmnic și Sibiu, în special schimburile de cărturari, în secolele XVII-XVIII au fost evocate de* Costea Marinoiu *(Rm. Vîlcea). Vechi tipărituri rîmnicene, aflate în colecțiile Bibliotecii „Astra", precum și cărțile — multe din ele astăzi rarități — ieșite de sub teascurile transilvănene și care au circulat și s-au păstrat pe meleagurile vîlcene au fost prezentate de* Lucian Cornea *(Sibiu) și* Emil Nedelescu, Petre Petria, Florentina Rădulescu *(Rm. Vîlcea). Alte pagini din istoria culturală comună a celor două județe au fost conturate în comunicările care au avut ca temă activitatea desfășurată de unii tipografi vîlceni în Transilvania* (Mircea Avram — *Sibiu), prezentarea edițiilor sibiene ale scrierilor lui Anton Pann* (Viorel Cucu — *Sibiu), precum și mărturii fotografice inedite, aflate în colecția Bibliotecii „Astra", reprezentînd orașul Rîmnicu Vîlcea la începutul sec. XX* (Elena Dunăreanu — *Sibiu). Pornind de la o scriere a cărturarului sibian Horia Petra-Petrescu, în comunicarea sa* Horia Nestorescu *(Rm. Vîlcea) s-a referit la ultimele zile din viața marelui revoluționar și istoric patriot român Nicolae Bălcescu, a cărui amintire este evocată și de muzeul memorial din comuna vîlceană ce-i poartă numele.*

În încheierea sesiunii, în holul Bibliotecii județene, au fost deschise expozițiile „Circulația cărții — expresie a unității naționale românești (1528-1918)" și „Biblioteca «Astra» — un deceniu de activitate bibliografică și editorială (1968-1978)".

L. IOAN

CONTENTS (Romanian History) : **V. BUDURU** Emperor Joseph II and the Transylvanian Romanians • **I. BULEI** Documents on the 1848 Revolution • **D. HÎNCU** Everyday Life in Bucharest (Mid-Nineteenth Century) • C. Dobrogeanu-Gherea and Titu Maiorescu • **GH. ZAHARIA** The Building of the Romanian Unitary National State (1877-1918) • **P. CERNOVODEANU** English Merchants in Sixteenth-Century Moldova • **A. DEAC** Dacia Throughout the World • **N. COPOIU** 1866, Carol of Hohenzollern Is Elected Prince of Romania • **MARTHA BIBESCU** 1940 — Political Diary.

SOMMAIRE (Histoire roumaine) : **V. BUDURU** L'Empereur Joseph II et les Roumains de Transylvanie • **I. BULEI** Documents sur la Révolution de 1848 • **D. HÎNCU** La vie quotidienne à Bucarest en 1848 • C. Dobrogeanu-Gherea et Titu Maiorescu • **GH. ZAHARIA** L'édification du l'État national unitaire roumain (1877-1918) • **P. CERNOVODEANU** Marchands anglais dans la Moldavie du XVI-e siècle • **A. DEAC** La Dacie dans la conscience du monde • **N. COPOIU** 1866, Carol de Hohenzollern est élu prince de la Roumanie • **MARTHE BIBESCO** 1940 — Journal politique.

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **В. БУДУРУ** Император Иосиф II и трансильванские румыны • **И. БУЛЕЙ** Революция 1848-ого г. в документах • **Д. ХЫНКУ** Ежедневная жизнь Бухареста (в середине XIX-ого в.) Добруджану-Геря и Титу Маёреску • **Г. ЗАХАРИЯ** Создание румынского единого национального государства (1877 – 1918) • **П. ЧЕРНОВОДЯНУ** Английские купцы в Молдове XVI-ого в. • **А. ДЕАК** Дакия в сознании мира • **Н. КОПОЮ** 1866-ый г, Карол де Гогенцоллерн, выбран государём Румынии • **МАРТА БИБЕСКУ** 1940-ый г — Политический дневник.

INHALT (Rumänische Geschichte) **V. BUDURU** Kaiser Josef II und die Rumänen Siebenbürgens • **I. BULEI** Die 1848 Revolution in Dokumenten • **D. HÎNCU** Das Bukarester Alltagsleben (Mitte des XIX Jhdts). • C. Dobrogeanu-Gherea und Titu Maiorescu • **GH. ZAHARIA** Die Gestaltung des einheitlichen rumänischen Staates (1877-1918) • **P. CERNOVODEANU** Englische Kaufleute in der Moldau des XVI Jhdts. • **A. DEAC** Dazien im Bewusstsein der Welt • **N. COPOIU** 1866, Karl von Hohenzollerns Wahlfürst Rumäniens • **MARTHA BIBESCU** 1940 — Politisches Journal.

SUMARIO (Historia rumana) **V. BUDURU** El emperador José II y los rumanos transilvanos • **I. BULEI** La Revólucion de 1848 reflejada en documentos • **D. HÎNCU** Vida cotidiana en Bucarest a mediados del siglo XIX • C. Dobrogeanu-Gherea y Titu Maiorescu • **GH. ZAHARIA** El forjamiento del Estado nacional unitario rumano (1877-1918) • **P. CERNOVODEANU** Comerciantes ingleses en Moldavia del siglo XV • **A. DEAC** Dacia en la consciencia del mundo • **N. COPOIU** 1866, Carol de Hohenzollern elegido principe de Rumania • **MARTHA BIBESCU** 1940 — Diario politico.

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăşel, Ana-Maria Şerbănescu, Vasile Şimandan, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427